

BACSÁNYINÉ

BAUMBERG GABRIELLA

ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

IRTA

BERDE JULIÁNNA MARIA

KOLOZSVÁR

STIEF JENŐ ES TÁRSA KÖNYVSÁJTÓJA

1912

ALBERT SCHNITZER

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

EX
LIBRIS

FRANCISCI
JOHANNIS

PÁL

1

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

1874. évi kiadás

77

Bacsányiné Baumberg Gabriella
leánykori képe.

BACSÁNYINÉ

BAUMBERG GABRIELLA

ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

IRTA

BERDE JULIÁNNA MARIA

Borbély

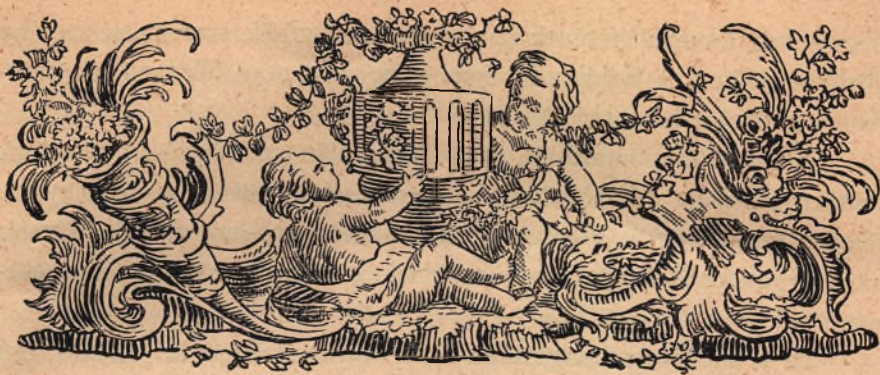

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSAJTÓJA
1912

Különlenyomat
az „Erdélyi Múzeum“ 1912. évi folyamából.

BEVEZETÉS.

KEDVES csillaga az osztrák költők egének, mely nyomtalan homályba tűnt. — Egy nő, ki közel állott szívéhez, panaszol így sorsa fölött és ezzel egész életét állítja elénk.

Külső fény, hírnév és szerettei veszik körül életének első felében. Ismerik és elismerik. Szeretik és irigylük. Úgy halad könnyű léptekkel egy szép, ifjúságtól duzzadó kor ösvényein. Csak épp a boldog szerelmet nem ismeri, de csöndes búja költővé teszi. Költészete a fölzsenedülő szellemi tavasznak kissé halvány, gyöngéd virágaként feslik ki és az ifjúság igéző köntösében járva több hódolatra, mint bírálatra lel. A mi ifjú leányt díszíthet: szerénység, érintetlen tisztaság, igénytelen hűség tükröződik költeményeiben; legnagyobb dísze a keresetlen őszinteség, mely külön helyet jelöl neki költőtársai között. A szellemi előkelőség körében jólétben, ünnepelve él és szép életének szinte harmonikusan odaillő, kiegészítő része szerelmi bánata, mely ünnepeltetésének fényére a mélabúnak finoman tompító fátyolát veti. E szép szenvedésre szüksége volt. Ez volt legjobb ihletője.

Életének második szaka ott kezdődik, mikor megtalálja a lelkének megfelelő férfiút, ki ifjúságának aranyálmait váltja be; kiért boldogan

hagyja oda ünnepeltetésének színhelyeit és szegődik szerelmese szerény körülményeihez. A boldogság lírája nem gazdagon húrozott, de finoman zengi el a házasság dicsőítését.

Aztán jó a nyomorúság, hontalanság után száműzetés. Ifjúságának minden pompája oda. Költőietlen szenvedések következnek, szegénység, feledés borúlnak rá. Vigaszul csak a hitvesi szerelem marad. Múzsája az a sírgödörbeli lámpa, mely senkinek sem ég, csak az élve eltemetettnek.

Ez a napfényes magasságból homályos mélységbe aláfutó élet csak egyben mutat szakadatlan egyformaságot: a szelíd megadásban, a törhetetlen, tisztult erkölcsi szilárdságban. Ez jellemzi Baumberg Gabriella életét, költészetét. Ez óvja meg az ifjú lányt az érzelgéstől és lázadozástól, a boldog asszonyt az érzékiségtől, a sorstól üzött nőt az élet alkonyán a kétségbeeséstől.

Bacsányinét honfitársai már életében elfelejtették. Első nagy sikereit félszázaddal élte túl. Nem volt elég hajlékony szellem ahhoz, hogy a kor izlése szerint változtassa költői irányát s nem elég nagy tehetség arra, hogy önállóságában oly hosszú időn át érdeket kelthessen. Lelkének mégis *szép hagyaték*aként maradtak ránk költeményei.¹ Meghittje, Pichler Karolina figyelmezteti erre honfitársait² és mi soroljuk oda e *szép hagyaték*hoz följegyzéseit, leveleit.³ Az egész együttvéve, ha nem

---

¹ Az első idők virágai a *Wiener Musenalmanach* költeményei és az Összes Költemények. (Sämtliche Gedichte Bécs, 1800.) Házaseletében jelennek meg a Költemények (Gedichte. Bécs, 1805.), továbbá Ámor és Hymen. (Amor und Hymen. Bécs, 1807.) Itt, ott, zsebkönyvekben, különlenyomatban több versére találunk még. Munkásságának utolsó gyümölcse a M. Tud. Akadémia kéziratárában lévő sajtó alá rendezett kiadatlan gyűjtemény.

² Pichler Karolina: Zerstreute Blätter aus meinem Schreibtische. Neue Folge. (Bécs, 1845.) 26. l.

³ E levelek és följegyzések egy része a cs. kir. osztrák belügyminisztérium levéltárában, Bécsben található. Horánszky Lajos elkészítette ezek másolatát, a M. Nemzeti Múzeum kéziratárának ajándékozta. (Bacsányi Iratok. 1315 szám alatt.) Ugyanott őrzik Gabriella még egy fontos levelének másolatát, melynek eredetije a M. Tud. Akadémia kéziratárában található. A Bacsányi-pár többi kézírata Bacsányi halála után Hafferl linzi kereskedőtől Hafner József birtokába került. Hafner az iratokat gondosan őrizte, majd megismerkedvén Kantz Zsigmond bánya- és erdőanácssal, átadta neki rendezésre. Egyszersmind levélben fordult a M. Tud. Aka-

nagy költőnek, de nagy léleknek testamentuma. Költészete csak élete első felében és főleg honfitársainak okoz gyönyörűséget; ám életének második fele, halála után több és több elismerőt szerez nálunk. Ez asszony értéke, ki hazánk egy hontalan szellemi munkásának sok ideig jobb fele, vígasza, sőt támasza volt, először Szász Károly figyelmét ragadja meg. Kisebb ismertetések mellett⁴ Szinnyei Ferenczben,⁵ majd Horánszky Lajosban⁶ talál szeretetteljes méltánylókra Baumberg Gabriella, Bacsányi János neje; kiket főleg az asszony és feleség érdekelnek, a lány, a költő kevéssé. Ifjúságának inkább csak fényét ismerik, nem küzdelmeit, szenvedéseit. Pedig a lány, az asszony és feleség meg a költőnő egymással szoros bensőséggel kapcsolódnak benne, ugyanazon, önmagához következőes egyéniség más-más oldalú nyilvánulása-képpen. Gabriella önálló lélek, mely önmagát irányítva független a külső hatásoktól. Léte föltételei önmagában vannak megalapozva, ezért talál támaszra, menedékre önmagában és mindenben, a mit lelkébe fogadott.

---

démiához, följajánlva az értékes hagyatékot (Akadémia Értesítője 1872. évf. 75—77. l.), melyet ma Kantz Zsigmond rendezésében a M. Tud. Akadémia kéziratárában e jelek alatt találhatunk: Történetírás 92 sz. — Régi és Újabb Írók Művei 4°—140 sz. — Levelezés 4°—140 sz. — Levelezés 4°—141 sz. Ugyanitt találjuk a Kantz által készített vázlatos életrajzot; Történetírás 92 sz. Más, linzi vagy bécsi levéltárban Bacsányiék egyetlen emléke sem található.

⁴ A *Vasárnapi Ujság* 1872. évf. 301. l. (—á—r—) és Bayer Ferencz: Bacsányi János (Sopron, 1878.) *Képes Folyóirat* 1894. évf. 605. l. Dr. Nyáry Sándor cikke. Nagy szeretettel emlékezik meg Gabrielláról Széchy Károly „Benyomások és Emlékek” cz. műve 19—76. l. (Budapest, 1897.) Továbbá *Magyar Lányok* 1908. évf. 72. l. Lampérth Géza cikke. *Tolnai Világlapja* 1912. évf. 1119. lapján, dr. Ferenczy József cikke. Foglalkozott vele, bár tanulmánya eredményét össze nem foglalta, Kiss József is.

⁵ Szinnyei Ferencz: Bacsányi János (Budapest, 1904.)

⁶ Horánszky Lajos: Bacsányi János és kora (Budapest, 1907.) A német életrajzok és más följegyzéseket Goedeke sorolja fel a Grundriss IV. k. (Lipce, Drezda, Berlin, 1898) 543. l. Ezekhez vehetjük Wurzbach Biographisches Lexikon-jának néhány adatát. Említetlenül marad mindkettőben King Tsching műve: Die deutschen Schriftstellerinnen (Hely nélkül, 1790.) Legutóbb Nagl J. W. és Zeidler J.: Deutsch-österreichische Literaturgeschichte cz. műve foglalja össze (Schlussband, 326. l.) röviden — a magyar kutatók eredményeinek ismerete nélkül — Baumberg Gabriella életét. Költészetéről, de pusztán a *Wiener Musenalmanach* alapján Rommel Ottó műve: Der Wiener Musenalmanach (Lipce és Bécs, 1906.) ad vázlatos képet.

Külső és belső élményekből elég gazdagon fonódott életéről hű képet mindaz együttesen nyujthat, a mi róla ránk maradt. Ifjú élményei adnak kulcsot költészetéhez. Csak költészetéből és ifjú élményeiből értjük meg későbbi életét s csak a munkától nem félő, az ünneplésben is szerény, az emberekben főleg szellemi értékeket kereső leányka válhatott később a szellemben gazdag, anyagiakban mostohán megáldott magyar költő hű „Mártájává,” a mint maga nevezi magát. Állhatossága nemcsak vonz hozzá minket, de szinte hálára kötelez.

I.

IFJÚSÁGA.

(1776—1800.)

A RÉGI Bécsben vagyunk, a hatalmas, vidám császárvárosban. A monarchia soknemzetiségű ereje itt fut össze és keresztezi egymást, a fölmagasztalt császárnő csöndes reformpolitikája által minden téren biztosított jövő itt hozza legdúsabb gyümölcseit. Az anyagi jólét szellemi föllendüléssel párosul: az ifjúság mindkét neme kiváló nevelésben részesül.

Csak a német szellem nem vert még gyökeret. Latinizmus és gallománia, e kettőre sok gúny és szidalom esik később is, mikor Ausztria vezető szellemei a fáklya világánál, melyet József gyújt föl, nemzeti jellegük elhanyagolását észreveszik. Raczionalizmus, a nagy, de józan eszme vezette Mária Terézia lángeszű fiát, hogy hirtelen romboljon az anya nagy művén, hogy birodalmát átmenet nélkül teremtsé újjá. Buzgal-mában nem értékelt mindent kellőképen, így az irodalmat se; ám éppen adománya, a sajtószabadság lendítette föl Ausztria irodalmi életét, melynek fölvirágzása *Gottsched* János Kristóf látogatása óta már biztosítva volt.¹

E korszak politikai téren a lázas munka, szellemi téren gyakran a féktelenség kora volt, a röpiratok özöne a tekintélyt megingatva, sem istent, sem császárt nem kimél, míg a forrongásokból lassan tisztultabb szellemek kelnek ki, a kik nemcsak rontanak, de teremtenek.

A kor sajátos jellemzője a nők előtérbe nyomulása. Megnyílnak számukra a szabadkőműves páholyok, irodalmi fölléptüket a férfinem előbb gúnnyal, majd elismeréssel kíséri.²

¹ Bleyer Jakab: *Gottsched hazánkban* (Budapest, 1909.) 12. l.

² Pichler Karolina: *Denkwürdigkeiten aus meinem Leben* III. k. (Bécs, 1844.) 30. l. és King Tsching: *Deutschlands Schriftstellerinnen*. Bevezető sorok.

A legvonzóbb jelenség e nőköltők között *Baumberg Mariánna Gabriella*.³ Született 1766 márczius 24-én,⁴ négy gyermek közül mint harmadik érkezvén a Baumberg családba. Testvérei, egy leányka és két fiú, korán elhaltak, és így egymaga lett örököse a szülők szeretetének. De nemcsak szeretet, hanem anyagi jólét és kedvező körülmények is várták. Az apa, Baumberg János Flórián, előkelő hivatalnok, előbb udvari furír, majd udvari titkár és levéltárigazgató. Törhetetlen munkájú ember, kinek hivatali lelkiismeretességét kortársai megcsodálják, bár testben nem erős.⁵ Lelke érzékeny és ideális, ő nevelője, irányítója gyermekének; jellemzősége mellett gyöngéd, sőt kissé tart is feleségétől.

Az anya, Rodius Krisztina Mária,⁶ egészséges gondolkodású asszony, hű feleség; gyermekét háziasságra szoktatja, de lelki életében szerepet nem játszik. Gabriellának egy költeménye szüleihez való viszonyát szépen kifejezi: az anya nevelte — néha keményen — házias erkölcsökre őt, az apa szívébe drága értékeket vetett el, melyek aranynál, koronánál többet érnek.⁷ Az oly különböző házasságok boldogul élnek. Már gyermekkorukban egymásnak voltak szánva, egy évben, egy napon születtek, 1730 szeptember 29-én.⁸ Házasságuk ideje 1762 körül lehet, tekintve,

---

³ A Baumberg család minden valószínűség szerint nemes, a mint általában a -berg végzetű névvel bíró eredeti német családok. Gabriella a Wiener Musenalmanachban következetesen *von Baumberg*-nek írja nevét. Később a *vont* rendesen elhagyja. *Schindel* K. W. O. Ágost: Die deutschen Schriftstellerinnen des 19-ten Jahrhunderts (Lipce, I. 1823, II. 1825, III. 1825) cz. munkájában *von Baumberg*-nek említi Gabriellát. De sem a bécsi városi levéltár sem a felső ausztriai tartományi levéltár nem tud a Baumberg-család nemességére nézve adatot nyújtani. Szintígy a bécsi cs. kir. belügyminisztérium nemesi levéltára sem. — Keresztneve Goedeke Grundriss-a szerint Anna Gabriella. Ezzel szemben sírfelirata, atyjának gyászjelentése és egy közelállójától származó életrajztöredéke egybehangzóan Marianna Gabriellának, vagyis a mint ő írta nevét, Gabriele-nek említik.

⁴ Névtelen életrajzírója szerint. Gabriella minden nyilatkozata, melyet elszórva tesz születésére nézve, ez adattal összefügg. Horánszky említett művében közli Gabriellának egy folyamodványát, mely ugyane születési dátumot erősíti meg. Magyar ismertetői nem is közlik soha hibásan az évet, ellenben az osztrák irodalomtörténet kilencz évet hibáz, születési idejét 1775-re téve. E tévedés valószínűleg az *Österreichisches Morgenblatt* 1840. évi. 90. számában közölt Baumberg nekrológból került. A cikket Pichler Karolina írta, de az alul megjegyzésben álló téves születési évszám (1775) úgylátszik vagy tollhiba, vagy nem tőle eredő megjegyzés, hiszen éppen Pichler Karolina látja őt a XVIII-ik század nyolczadik tizedében föltűnni és föltűnést kelteni. Gabriella 1785-ben már mély lelki élményekről tanúskodó költeményekkel lép a világ elé.

⁵ Névtelen életrajz; M. Tud. Akadémia kéziratára R. U. I. M. 4-r. 82. sz.

⁶ Az anya teljes neve az apa gyászjelentése alapján; M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. J. 1315. sz.

⁷ Gabriella kiadatlan költeménye; M. Tud. Akad. kéziratára. Levelezés 4—141. sz.

⁸ *Sämmtliche Gedichte* (Bécs, 1800.) 202. l.

hogy Gabriella költeménye, melyben ezüstlakodalmukat ünnepli, 1788-ban jelenik meg.⁹

A család más tagjai közül csak az anya fivéréről, Rodius Ferencz lovaskapitányról¹⁰ tudunk. Ő Gabriellának gyöngéd nagybátyja, ki hugának gondolatait is ellesi.

A leányka gondos nevelésben részesült. Nyilvános iskolába valószínűleg ő sem járt, mint Pichler Karolina, de tehetségét azért kellően kiművelhette. Négy éves korában könyv nélkül tudta *Gellert* meséit és a divatos morális dalokat. Üde képzelmű, élénk szellemű gyermek, ki megjutalmazza apja fáradozásait. Nevelését később egy apáca vette át, ki a gyermek lelkét a világtól elidegenítette, őt a kolostor mennyei csöndjébe csábítgatta. Az álmodó kedélyű leányka most mindentől elfordul, a mi földi és a szülők csak alig bírták lebeszélni, hogy fátyolt ne öltön. Később virulva lépett ki az életbe, vallási rajongásának egyetlen árnyalata se maradt lelkében. Bizonyos, hogy csak a gyermeklélekben már élő, de még tárgyaltalan sejtelen, rajongás: valami szépnek, nagynak élni; ez keresett magának céljátévesztve a földöntúli létben tárgyat, mert Gabriella később teljesen más erkölcsi eszmék szolgálatába szegődött lelkét. Vallásos ábrándjait teljesen lehiggasztja az élet, áhitata megmarad, de ez éppen nem fellengző, hanem szinte puritán. Földfeletti hatalomnak Istent ismeri egyedül. És ez teljesen érthető a XVIII-ik század gyermekénél, hisz Pichler Karolina szerint ők már kislány korukban leplezetlen, sőt lelkivilágukat bántó igazságokat, elveket hallottak nemcsak az egyház tanairól s a földfeletti, hanem az egész földi világ sorjáról is. Gabriella vallásos rajongásából kijózanul és ez azt mutatja, hogy nem erre született, mert más tekintetben rajongó, ábrándos maradt. Pedig egyébb álmaiból is kijózanodhatott volna. Lelkét nemcsak hogy meg nem mérgezték, sőt a rendes, mindennapi színvonalra se tudták leszállítani a *tisztességtelen viszonyokon fölépülő* regények, színdarabok, melyeket Karolina szerint akkor minden leányka olvasott, látott, az anyák ellenzése nélkül pedig; s a melyek nem is elsősorban világosították fel őket tudatlanságukban, hisz naponkint találkoztak a társadalomban az ily művek élő példáival.¹¹ Nem hiába gúnyolják hát az almanachköltők az anyák nevelési rendszerét és neveltjeiket! De Gabriella mégis oly fennlebegő lélekkel marad, hogy az emberekben angyalt keres és világgal gyakran ellenkezésbe jut. Maga árúlja el, hogy tisztában van a

⁹ Wiener Musenalmanach 1788. évf. 15. l. Gabriella versei rendszeren egy év múlva látnak keletkezésiük után napvilágot és éppen ez a költeménye volt kevésbé elhalasztható.

¹⁰ Gabriella több költeménye alapján; S. G. 248.; 249. stb.

¹¹ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. k. 74, 140. l.

világ rosszasságával is, de az ő felfogásával „lázító gondolat“ minden ledérség!¹²

Az is kétségtelen azonban, hogy a mint Pichler Karolina kezébe rendszeres olvasmányúl a legjobb német írók kerültek, a mint az ő szülei megfontolás után rendre Gessner, Voss, Goethe és Schiller alkotásaival ismertetik meg lányukat, úgy bizonyára Gabriellával is ez történt, kiről éppen Karolina említi, hogy nagy műveltségű volt. E szép olvasmányok könnyen eltörülhették a többinek hatását, kivált oly lélekben, minő Gabriella volt.

A leányka francziául is tudott s valószínű, hogy csak ezt a nyelvet beszélte anyanyelvén kívül, mert csak francziául idéz, csak abból fordítgat, sőt verselni is próbál, Karolina ellenben angolul, latinul és görögül is ért.¹³ A zene még, a miben Gabriellának készsége volt. Sok jelét látjuk, hogy nagyon élvezte a szép játékot s mikor később elhagyja honát, szíve zongorájáért igen fáj.¹⁴ Himezgetni is szeretett, és mások előtt is tetszést arat, hogy a konyhában épp oly buzgó, mint a cselédség főügyeletében. Ruháit maga varrta, bár egyszerűen, de kiváló ízléssel.¹⁵

Ilyen volt a leányka: tiszta, mély lélekkel és munkás kézzel lép a világba. És szép lelke bájos testbe öltözött, alakja sugár volt és finom, arcza sokatmondó, szeme szellemtől sugárzó, hangja kellemesen csengett. Teste szépségeit öltözetével csak emelni tudta.¹⁶ A forrongó élet ujjongva üdvözli a gáttalan vidámságú, elfogulatlan föllépésű új világpolgárnőt, ki korának megtestesülése: kolostori álmokból az életre ébred, ifjú és magasrátörő, erejét a férfiéhoz méri. Ha Pichler Karolina édesanyja már joggalannak találja a nők alárendelt helyzetét,¹⁷ úgy Gabriellának fő elve: „dolgozni, tenni a nők is kötelessége.“¹⁸

Mint a többi serdülő leány, boldogan vegyül bele az álarczosbálok tarka forgatagába. E multságok az időben voltak a legfényesebbek és Gabriella nemes izlésű jelmezeiről sokat beszéltek a bécsi előkelőségek. A tündöklő tánczosnőt a bámulók serege veszi körül, hisz akkoriban minden csinos leánynak udvara volt. Gabriella később lemond a tánczról, mert néhány barátnője ennek áldozatul esik. Ekkor inkább a zene és olvasás foglalják el.¹⁹

¹² Névtelen életrajz és Önéletrajz; M. Tud. Akadémia kéziratára.

¹³ Wiener Musenalmanach 1790. évf. 89. l.

¹⁴ Gabriella Bacsányihoz 1809 deczember 9-én; M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

¹⁵ Alxinger Gabriellához; S. G. 35—39. l.

¹⁶ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter aus meinem Schreibtsche. Neue Folge. (Bécs, 1845.) 26. l.

¹⁷ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. k. 150. l.

¹⁸ Gabriella Bacsányihoz 1810 július 14; M. Tud. Akadémia kéziratára.

¹⁹ Névtelen életrajzírója szerint; ugyanott.

A vígan mulatozó leánykáról senki sem sejtí, hogy magános óráiban koraérett tehetséggel a szerelemtől dalolgtat, a melyet — mint később maga vallja be — akkor még nem is ismert. Már e tárgyaltalan álmódzástól látni, hogy szerelemre, tiszta és kitartó, egész lényét betöltő szerelemre van hivatva. Nem tudják lekötöni a felületes imádók, titkon igazi szenvedélyre vágyik. Végre — és egyidőben — két fiatalember találkozik, kik komolyan szeretnék megnyerni Gabriella szívét. Az egyiknek oldalán fényes kilátások, de melyik nagyon ifjú lány tekint erre? „Egész lényében nem volt semmi, a mi lelkemre a legkevésbé is hatott volna, nagy volt, tagbaszakadt erős, fekete . . . hol itt valami, a mi engem elbűvölne?“ Így gondolkozik az álmokból földreszakadt leányka s bár a szülők óhajtanák, az anya boldogan hízeleg magának gyermeke jövőjével; Gabriella „sokkal becsületesebb“, semhogy áltatná övét. Szerencséhez visszautasító és gúnyosan csipkedi ez „elefántbőrű embert,“ ki nem áttallja társasjátékban Gabriella asztalfiókjába ékszereket csempészni.

Nemcsak testben, de jellemében is ellenszenves volt az ifjú ember. Oly teremtetéssel tart ismeretséget, kiknek élete Gabriellát mindig megbotránkoztatta. És nem vonul vissza a leánykánál aratott balsiker után, hanem alattomban az anyát hálózza be, neki panaszol, még sír is. Gabriella olykor leczkét kap; maga se tudja, miért. Az anya föl nem fogja gyermeke vonakodását, és haraggal fordul a másik udvarló ellen, kiblen leánya jövőjének megrontóját sejtí.

Ám éppen e kellemetlen udvarló szolgált árnyul a vetélytárs ragyogó tulajdonainak.²⁰ Ez ifjú nevét Gabriella maga által frott élet-rajzából mindenütt kivágta, de bizonyos, hogy ez volt a leányka első szerelme, kit Pichler Karolina *Eberl* néven említ. „Külseje nem éppen szép, de viselkedése megnyerő, szelleme mulattató, hozzá kitűnő jó tánczos.“ Ennyit mond Gabriella és ezzel Pichler tudósítása is meg-egyezik: „szikár, szöke, vonásai alapjukban nem szépek.“²¹ Pichler bővebben is jellemzi Eberlt: „Komor gondolkozása, éles értelme, mélabús világnézete vontá magára környezete, kivált a nők figyelmét. Viszonyai (csekély állást töltve be egy számvevősnél) lelkülete, mely nem volt egészen nagyravágyás nélkül, — korlátolt helyzete . . . mely minden törekvésében gátolta, — könnyen magyarázták azt a mélabús hangulatot; de kapcsolódva finom modorával, illedelmével és magas szellemi képzettségével, őt a szellemi világ igen jelentős személyiségévé tették.“ Ez ifjút Gabriellához egy időben gyöngéd kapocs fűzte.²² E viszony a leányka első ifjúságába esik, hiszen alig tizenkilencz éves, mikor köl-

²⁰ Önéletrajz; M. Tud. Akadémia kézírattára R. U. I. M. 4°—82. sz.

²¹ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. k. 26. l.

²² Ugyanott 175. l.

teményeiben már elválásról beszél s éppen egy ilyen dalához fűzi Pichler Karolina a megjegyzést: „ő akkor valóban távoli barátját gyászolá.“²³

E viszony belső tartalmáról keveset tudunk. Eberl vallomását szerény versekben tette meg, anélkül, hogy az anyának szólt volna. „Csupa oly előny, mely vetélytársait messze az árnyékba szorította vissza.“ Az anya se maradt végig haragos reá. Mikor leánya műkedvelő előadáson együtt lép föl Eberlrel a „Fähndrich“-ben, valószínűleg Schröder darabjában, Baumbergné enged szigorúságából. Eberl, kié a czímszerep volt, szépen tudott játszani, „szem és szív feléröpült.“ Gabriellának első föllépte rosszul sikerült, izgatottságában, nehogy tulságos igazsággal játszik a szeretett ifjúval együtt.²⁴ Talán többször is játszották ketten e „veszedelmes játékot“, a mint az ilyen csábító együttjátszást Pichler Karolina nevezi egyik elbeszélésében.²⁵ Csak költeményeire támaszkodunk Gabriellának, ha föl vesszük, hogy szerelmesével otthonában, társaságban és kirándulásokon találkozott. E találkozások adtak táplálékot költészetének.

Tehetségét csak apja sejtette.²⁶ Az első komolyabb indítékot Gabriella a nála három évvel fiatalabb Pichler — akkor még Greiner — Karolinától nyerte. A még gyermekleányok nem ismerték egymást, mikor a tizenkét éves Karolina 1782-ben föltűnik a *Wiener Musenalmanach*ban múzsaja elsőszülöttével. „Készséggel megvallom önnek — írja Gabriella később Karolinának — hogy még sokkal előbb, sem-hogy érzelmeim rajzolásit a világ elé merhettem volna állítani, Ön és az Ön dalai már általános bámulat tárgyai, és az én mintaképeim voltak. Az Ön példája buzdított, hogy csöndben Ön után törjek.“²⁷ Míg a 15 éves Gabriella ilyen buzdulást nyer, úgy vonja ő később magára az irodalmi forrongás közepette élő Greiner-ház figyelmét.

Gabriella apja névnapjára verset ír és azt az ajándéktárgyba: dohányszelenczébe véseti. A gyöngéd apa mindenkinek, a kinek egy pipa dohánt fölajánl, a költeménnyel is eldicsekszik. Így kerül a vers Blumauer kezébe, ki azt — Gabriella névtelen életrajzírója szerint — már a következő *Musenalmanach*ban kinyomatja. Ily tárgyú költeményét Gabriellának nem ismerjük. A költemény másutt, vagy egy általán nem jelent meg, talán csak indíték volt Blumauernek, hogy Gabriella kézíratait elkérje és a *Musenalmanach*ban egyet-mást közöljön, először 1785-ben.

²³ Pichler Karolina : *Zerstreute Blätter* 26. l.

²⁴ Önéletrajza szerint.

²⁵ Pichler Karolina : *Denkwürdigkeiten* I. k. 176. l.

²⁶ S. G. 6. l.

²⁷ Gabriella Karolinához, 1802 május 16-án. M. Nemzeti Múzeum kézírattára E levél nem a Bacsányi ratok között van. Eredetije az Akadémiában : L. 40—141. sz. a.

Alxinger, Leon és Blumauer, kik a költőnőt csodálták, a leányt tisztelték Gabriellában, sokat beszéltek az új tehetségről Pichler Karolina édesatyjának, Greiner udvari tanácsosnak, ki a költőnőt ismerni kívánta. Baumberg Flórián maga vezeti be lányát Alxingerrel együtt a Greiner-házba s a két költői lélek, Gabriella és Karolina, azonnal megszereti egymást. Kettesben, társaságban vidám estéket töltenek. Mindkettőjüknek feledhetetlen az az alkonyat, mikor Greinerék kertjében pásztoridillt játsztak, koszorút fonva, maguk költötte dalokat énekeltek, megfélekezve a hintáról, a hol máskor mulatoztak. És itt csendül meg Semira ajkán — ez Gabriella költői neve — a dal az eltávozott kedves után. Karolina siet e bájos estét és barátnői dalait versben örökíteni meg. Minden barátnője dalában igaz élmény csengett — fűzi e költeményéhez később.²⁸

Gabriella ekkorra már valóban elveszté kedvesét. Ennyit tud Pichler Karolina a leányka fájdalmáról följegyezni, alig sejtetve a vihart, melyet barátnője átélt. Valóban, mikor Gabriella a hírnév felé az első lépést teszi, boldogságát már elvesztette. E veszteség sokkal viharosabb forgatag volt, mint azt Pichler Karolina további följegyzései után hinnők. Ő csak a külső tény, a dolog költői oldalát látta, a többi a Baumbergház falai között maradt, s hogy milyen lehetett, arról nemcsak Gabriella foszlányra tépett életrajzának töredékes sorai, de még inkább maga a széttépés tanúskodik. A finomlelkű nő, ki életrajzát 1800 körül valószínűleg leendő férje számára megírja; félbenhagyja és elszakítja azután. Bizonyára saját őszinteségétől riadt vissza, mely anyjára szomorú árnyat vetett. Hogy mikor tépte el, nem tudjuk; való, hogy Gabriellát férje még sokkal később is biztatja, hogy folytassa életrajzát.²⁹ Úgy látszik, az anya szíve csak rövid időre enyhült leánya választottjával szemben; a másiknak sikerült őt elvakítani; hozzá a két ifjú féltékenykedéssel kinozta a leánykát. Anyja szemére veti, hogy a tehetős udvarlóval szemben — kit a töredékes életrajz Snek jelez — rideg; majd heves jelenetekben keresett durva szemrehányásokkal illeti gyermekét, ki erre kerüli kedvesét, de szemébe mondja anyjának, hogy a másikhoz sem lesz különbség, sőt egyáltalán férjhez se megy. Többre becsüli a férfiút, bárki legyen is az, kihez menni óhajtana, semhogy oly bánásmódnak kitenné, mely reá várna. „Ennyiben maradt a dolog. Minden rügyező érzelmemet elfojtám szívemben, elmulattam a látszat kedvéért, és örök gyűlöletet esküdtem a nemnek, melyből két véglét jobbik énemnek gyilkossá lőn.“³⁰

²⁸ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

²⁹ Bacsányi Gabriellához 1811 február 16. M. Nemzeti Múzeum kézirattára. B. J. 1315. sz. ³⁰ Önéletrajza szerint.

Gabriella két okból vesztí el szerelmesét, ő e két okot költeményeiben csak sejteti. Mint a tomii száműzött „carmen et error“ e két szóban sejteti velünk nyomorának okát, költőnőknél „Wohlstand und Schicksal“, az illem és a végzet a boldogtalanság sejtetett kútfeje. Az előbbi kulcsa megvan: anyja eltíltá egy neki meg nem felelő ifjútól, utóbbiról Pichler Karolina értesít: Eberl Németalföldön nyerve állást, Brüsszelbe siet. Utolsó este még belerajzolja Gabriella emlékkönyvébe Ámor istent, ki hasztalan akarja az égő fáklját kioltani: „pour l'eteindre il n'a que des larmes,“ írja hozzá. „Nemsoká azután jelent meg tőle egy almanachban a kedves költemény: Óh kedves hold, lennél tükör bár . . .“ Ennyit mond Pichler Karolina.³¹ E költeménye Gabriellának 1785-ben jelenik meg, így kétségtelen, hogy Eberl eltávozása 1785 ősze előtt már megtörtént. Gabriella ekkor még csak tizenkilencz éves és egy másik dala szerint két évig ismerte kedvesét,³² ismerkedésük tehát 1783 körül eshetett, mikor a leány csak 17 éves volt.

Eberlnek most „a kapcsolat minden reményét föl kellett adnia a tekintélyes és vagyonos család egyetlen leányával.“³³ E kapocs amúgy sem fonhatta volna együvé őket. Az anyának, mert gyermekének illő jövőt akart biztosítani — sokban igaza volt. Ő gyermekét csak ünnepelve, jóllétben látta; és nem érezte meg Gabriella lelkében a ritka nagyságot, mely minden földi nyomorúság fölé emelkedve, önértékében boldogságot talál. Az anya, az átlagos asszony, a körön túl, melybe belenőtt, nem képzelt magának és gyermekének boldogságot. És bármily termékenyen vetette be e viszony Gabriella lelkét, a szülők aligha örvidenek leánygyermekük oly szerelmének, mely pusztán költői értékeket nyújt. Eberl különben ifjúkora óta titkolt betegségben gyötrődött, a mely miatt házasságra nem gondolhatott. A németalföldi zavargások idején ő ismét Bécsbe tér, de Gabriellához többé nem közeledik, bár másokat kitüntet figyelmével. Nehány év mulva meghalt, „mikor én már régen férjnél voltam,“ mondja Pichler Karolina, éppen régi betegsége miatt.³⁴ Ez 1800 körül történt, tekintve, hogy Karolina esküvője 1796 tavaszán volt. Gabriella így igen korán lemondott e szerelemről. Semmi jel se mutat arra, hogy ezután figyelmét bárki lekötötte volna. Oly fiatal leánynál ez alig hihető, de biztosít róla Bacsányihoz való törhetetlen hűsége, ifjúkori költeményeinek az a vonása, mely ez első vesztesség kitörülhetlen nyomát visei. Még 1805-ben megjelent *Lebenstraum* című költeménye is arról beszél, hogy szíve hosszasan csak a barátságának élve, gyöngéden készült elő, magánosan a boldogságra, mely

³¹ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l. k.

³² S. G. 153.

³³ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. 76. l.

³⁴ U. o. 175. l. és 178. l.

öt férje szerelmében várta.³⁵ Bizonyos, hogy Gabriella boldogsága e szerelem nélküli években csonka volt. Eberl magaviselete, ki érzékeny bucsút vesz és aztán napirendre térve új örömöket keres, Karolina több viszonyát említi, igen fájhatott a leánykának; ki nem akart epizód lenni a férfi életében, kiért biztos jövőjét, ifjúsága egész tüzét áldozta. Sebzett lélekkel járt a világban, és az ünneplés, kitüntetés fénye nem pótolhatta a szerelem vesztett melegét.

Életének e korszakába esik legélelnekebb irodalmi munkássága. Közvetlen 1785 után volt a Greiner házzal szoros barátságban. A ház költőlánya nagy tisztelettel adózik Gabriellának. Az együtt töltött kedves órákat 1787-ben énekli meg és december 5-én küldi el az idillt költőnőnknek.³⁶ Hogy mennyire beleélte magát a két lány a pásztorvilágba, melyet Karolina fest költeményében, mutatja az, hogy Karolina ezután Aglaja néven ír barátnőjének, a mint magát az idillben nevezte. Mikor megtudja, hogy egy bálon együtt lesznek, örömmel kiált föl: „Tehát meg lesz az örömöm, önt látni, legjobb Kisasszonyom!”³⁷ Valóban, Gabriella ifjabb barátnője, ki hajdan mintája volt, most sokkal többet ad szíve melegéből. Költőnőnk az 1787-ben készült idillre is csak 1791-ben válaszol. Levelében bocsánatot kér, hogy oly sokáig hallgatott. „Mélyen tisztelt barátnőm! Engedje meg, hogy évek sora után, melyek alatt az Ön társasköréből véletlenségek sodortak el; így nevezhessem Önt, és írásban biztosítsam változatlan nagyrabecsüléséről, barátságomról...” Majd kéri, engedje meg, hogy *Die Schäfchen* című költeménye Karolinának ajánlva jelenhessék meg.³⁸ A levél december 24-iki keltű, de Karolina már a másik év első hónapjában válaszol reá. Örömmel veszi föl a barátság elejtett fonálát, „legkedvesebb, legdrágább barátnőjének” nevezi Gabriellát. Nemcsak a költemény, de inkább az boldogítja, hogy emléke bár egy szögletkéjében él a szívnek, melyet ő oly sokra becsül.³⁹

Tehát már 1787 után elszakadtak. „Ez időtől kezdve — írja Karolina — sokkal ritkábban láttam őt, anélkül, hogy okát tudnám adni, és többet hallottam életéről, költészetéről, mint láttam őt magát... A mindennapi életben, különösen nagy városokban egy ház baráti köre gyorsan változik... Így volt ez velünk is. Gabriella egészen elveszett környezetemből, s midőn néhány közös barátunk, különösen Alxinger, ki őt

³⁵ G. 1—3. l.

³⁶ Die Blumenketten. Eine Idylle; M. Tud. Akadémia kézirattára L. 4°—141. sz.

³⁷ Karolina Gabriellához. Ugyanott.

³⁸ Pichler Karolina: Die Dichterin Gabriele Baumberg; *Österreichisches Morgenblatt* 1840. évf. 90. sz.

³⁹ Karolina Gabriellához. A levél kelte tévesen 1791 (1792 helyett) januárius 24. M. Tud. Akadémia kézirattára; Levelezés 4°—141. sz.

gyakran meglátogatta, meghalt; később csak hírből hallottam róla.“⁴⁰ 1800 után már csak néhányszor és csak írásban érintkeznek, de tovább, mint a hogyan Karolina emlékezik. Még eltávolodásuk idején is Karolinának fáj jobban a veszteség. Egyébként az egész barátság inkább költői vonzódás, mint lányos, meleg lélekmegosztás volt. Hisz az igazi benső barátságot lányoknál a szívbeli titkok kicserélése pecsételi meg. A Greiner leány mindig megtartotta bámuló szerepét, és míg Gabriella más barátnőihez írott verseiben kedvesen tegeződik, bensőbb húrokat penget, Karolinával kölcsönösen megadják egymásnak a „kisasszony“ címzést, levelük sohse intím tárgyú, a két szív közé a kölcsönös hódolat fekszik sánczúl. Karolina, ki többször ír barátnője életéről, annak csak külső lefolyását érinti, lelki titkairól ellenben keveset tudhatott. És szinte közel fekszik a gondolat: Gabriellának a Greiner háztól való elidegenedésében az játszott közre, hogy a Német alföldről megtért Eberl nemcsak járt ezután is a Greiner házhoz, de éppen Karolina kedvéért tette ezt.⁴¹ Karolina fivére Eberl és más fiatalemberekből egy kis irodalmi kört alakított,⁴² a melynek Karolina is tagja volt. Gabriellának fájhatott e társaságba visszajárni, legalább is kellemetlenül érinthette volna a találkozás. Ha a két költő lány barátsága mély sohse volt, annál fontosabb volt az Gabriellára irodalmi szempontból.

Mert a Greiner házba lépő leánykát az egész bécsi irodalmi világ köszönté. Karolina szerint: „A szépművészetek éltek és uralgtak házunkban, állandóan költők vettek körül, zenészek, jelentős festők, kik Bécsbe jöttek és számos másfajta tudóst vezettek be szüleim házába, mely a főváros sok házát fölülmulta. Mindent, a mi új költőktől a bel- vagy külföldön megjelent, megismertünk, olvastunk, megbeszéltünk.“⁴³ Alxinger Leon és Blumauer Gabriellát azelőtt is ismerik, de itt kellett megismernie Haschkával, ki a Greiner-ház legrégibb íróbarátja volt, ki először lett Karolina tehetségére figyelmes.⁴⁴ Ugyancsak ő vezette be rendre az irodalmi nagyságokat is, Mastaliert, Denist, Leont, utóbbi mint nevelő volt alkalmazva Karolina fivére mellett. Itt kötött Gabriella e költőkkel és más tudós emberekkel ismeretséget és e kör Gabriellát nagy tisztelettel övezé. A mindnyájuknál jóval fiatalabb szellemnek Blumauer adta ki verseit, melyeket Alxinger megbírált és javíttatott. Gabriella egyébként szorosan egyikük hatása alá sem került. Alxingerhez való viszonyára jellemző Gabriella egyik későbbi nyilatkozata: „Alxinger szavait sohasem felejttem el. Gyakran mondta, ha költeményeimből vala-

⁴⁰ Pichler Karolina : Zerstreute Blätter 26. l.

⁴¹ Pichler Karolina : Denkwürdigkeiten I. k. 176. l.

⁴³ Pichler Karolina : Denkwürdigkeiten I. k. 54. l.

⁴² Ugyanott, 194. l.

⁴⁴ Ugyanott, 26. l.

mit ítélet végett elibe tettem: E költemény pompás, de mégis van hibája: nem nekem szól.“⁴⁵ A költőnőt Leonhoz fűzte a legmélyebb barátság. Ő az, a kit Alxinger azért szeret, mert a szerencse csekély adományait övével megosztva, fényes multság helyett anyja karjába siet.⁴⁶ E gyöngéd, a világgal kissé meghasonlott lélek Gabriellában lélek-társra lelt. Barátságuk ideje — bár nem a Greiner házban ismerkedtek meg — 1787 tájára esik, 1788-ban már közli Leon verskötetében a költeményt, melyet Gabriella hozzántézett. A kor szokása szerint csaknem minden bécsi költő intézett a leányhoz tisztelő sorokat s legtöbbször Gabriella válaszol is. Legkorábban ismerjük a leányka Hegradhoz írott költeményét.⁴⁷ A korán elhunyt Deurer,⁴⁸ ki Gabriellát versében lánynyá változott csalogánynak mondja, csak elismeri, Blumauer⁴⁹ már bonczolja is költészetét: Szerelem adta lantját, legyen jutalmazója is a szerelem! Ismerjük Blumauernek másik versét:⁵⁰ *Bei Übersendung eines Paars weisser Handschuhe*, mely valószínűleg szintén Gabriellának szólhat, tekintve a költőnő hasonló költeményét: *Bei Erhaltung eines Paars weisser Handschuhe*.⁵¹ S mert a fehér kesztyű a szabadkőművesek ajándéka,⁵² nem lehetetlen, hogy Gabriella is e rendhez tartozott, legalább is hajlott hozzá, hisz Leon, Blumauer és maga Greiner tanácsos is szabadkőművesek voltak.

Liebel, az esztétika professzora, bárcsak hírből ismeri, megéneklé Baumberg-Sapphot, a mint ő nevezi; Gabriella sietett a figyelmet hasonlóan viszonzni.⁵³ Későbbi lehet a Retzerhez intézett költemény,⁵⁴ melyben Gabriella mély lehangozlása, mely a Leonhoz írt elégiában tükrözik, még vigasztalanabb. Alxinger több költeményben ünnepli költőnőnket, boldognak nevezi azt, ki e tiszta lelket elnyeri,⁵⁵ és irigykedve gondol a kis madárra, kinek Gabriella hálószobájában jut helye.⁵⁶ Itt már nemcsak a lantpengető költőnőt, de a szép lányt is ünnepli. Mert bizonyára Gabriellának nemcsak szelleme volt az, a mi őt elragadóvá tette. Épen külső bája, viselkedése, melyet szelleme besugárzott, kötötte meg kettősen az emberek szívét. És maga is sejti, hogy nő volta miatt ünnepelték annyira.⁵⁷

⁴⁵ Gabriella Bacsfányihoz, kelet nélkül; M. Tud. Akadémia kéziratára. Levelezés 4°—140. sz.

⁴⁶ Leon: Gedichte (Bécs, 1788.) 196. l.

⁴⁷ Hegrad Frigyes: Vermischte Schriften (Bécs, 1785.) I. k. 225. l.

⁴⁸ W. M. 1795; 38. l. ⁴⁹ Ugyanott, 1876; 136. l. ⁵⁰ W. M. 1785; 109. l.

⁵¹ W. M. 1792; 110. l. ⁵² Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. k. 105. l.

⁵³ S. G. 63—65. l. ⁵⁴ S. G. 287. l. ⁵⁵ W. M. 1792; 94. l.

⁵⁶ Alxinger e költeménye valamely gyűjteményben jelenhetett meg. Az Akadémián kiszakított lapokon a vers. L. 4°—141. sz.

⁵⁷ Gabriella Pichler Karolinához. 1802 május 16. M. N. Múzeum kéziratára. (Külön őrzött levél.)

Alxinger bókja, midőn főlshajt, hogy a leányka nem hozzá írja költeményeit, mutatja; hogy a kritikus lelkében még a kritika perczében is egy zengőbb húr pendült meg. Gabriella személyének elragadó volta tulbecsültette kortársaival költői erejét, „nem bíralták, csak élvezték“, mint azt férje is tette eleinte. Ratschky egyenesen „szép dálnoknő“-nek nevezi őt, ki testének báját háziasságával, élczes kedvével fokozza.⁵⁸ Gabriella kora lányaival szemben állott: az idegen nyelven gagyogó, fényűző és üresfejű hölgyek között ő német lelkületű, egyszerű, házias és művelt leány! Nem is bocsátották meg neki Bécsi hiú szépei, hogy Liebel szerint ő ezerből egyetlen, a ki a szívet varázshangokkal megtéríti, oly országban, hol a szép nem még tündérmesével mulatozik. Fölháborodnak Gabriella ellen:

Nem volna gondja semmi másra?
Nő nem született versírásra!⁵⁹

Védelmére Alxinger siet, és költeménye fordúlatos szatira a bécsi hölgyvilág ellen, melyben tükröt tart az irigy lányoknak: hiúságuk, esztelen tetszelgésük, nemzetietlen lelkük félműveltsége mellé Gabriella ragyogó példáját állítja. S hogy Alxinger szava őszinte, azt Pichler Karolinához írott sorai bizonyítják, melyben nyíltan ír meg neki nem éppen hízelgő intéseket.⁶⁰

Gabriella e költeményre büszke — boldogan felel. Alxinger biztatására örömmel pengeti tovább ifjúi lantját:

Szelíd — merengve, — jóbaráti körbe' —
Múzsám a szerelem ölére hajlik.
A holdat zengve, hajnalt üdvözölve
Virágokkal cseveg. Ám sohse hallik⁶¹
Ajkáról ellenimre átok . . .

Hogy költőbarátain kívül másokat is megajándékozott múzsája gyermekeivel, mutatja a levél, melyben bizonyos Stampf nevű úr, talán

⁵⁸ W. M. 1786.

⁵⁹ Eredetiben: Hat sie sonst nichts zu tun, als dichten?
Fürwahr, ein Weib hat andre Pflichten!

(S. G. 35—39. 1.)

⁶⁰ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten I. k. 95. l.

⁶¹ Eredetiben: Bescheiden schmiegt — im Zirkel guter Freunde
Sich meine Muse an den Liebesgott.
Besingt den Mond, begrüsst das Morgenrot
Bespricht mit Blumen sich, doch lästert Feinde
Mit keinen Wort . . . (S. G. 39. 1.)

jóbarátja, köszönetet mondva a neki ajándékozott versért, aranyedailont küld Gabriellának.⁶² Laudon sem vette rossz néven az ő dicsőítésére írott költeményt és míg Alxinger kis madárral, ő kutyácskával lepi meg a leánykát, természetesen Gabriella sietett megénekelni az ajándékot.⁶³

Hire a császári házba is eljutott. Hiszen korának gyermeke, és a politikai eseményeket is versbe foglalja, kevés vagyonkáját örömmel ajánlja föl a császárnak,⁶⁴ mikor a haza kér, Károlyt,⁶⁵ Krisztinát⁶⁶ dicsőíti, meg a württembergi herceget.⁶⁷ Az uralkodóház nem maradt közönyös iránta és 1796-ban komornául alkalmazzák Gabriellát. Hogy ez őt valóban boldogítja, mutatja költeménye, melyben örömmel üdvözli barát-nőjét, ki szerencséjét megalapította, mert a császári házban szolgálhat. A költemény 1794-ben íródhatott⁶⁸ és Alxinger nemsokára gratulál Gabriella hasonló szerencséjének. 1796 januárius 15-én kelt a levél: „Éppen most beszéli Retzer nekem, hogy Önt a császárné kamarájában alkalmazta. Nem tudom Önnek szivem örömét effőlött eléggé lefesteni. Ön tudja, hogy senki melegebben részt nem vesz mindabban, a mi Önt éri, mint az Ön öreg barátja . . . Alxinger . . .”⁶⁹ Ez a levél tisztázza Gabriella alkalmazásának idejét, mert eddig csak annyit tudtunk egy későbbi leveléből, hogy tíz évig teljesített udvari szolgálatokat.⁷⁰ E szolgálat főleg Gabriella szellemét és izlését vette igénybe. A császárné képek alá irat vele emléksorokat, udvari ünnepélyeknél kell költői tehetségével segédkeznie,⁷¹ és így költőnők közelből sajátítja el az udvar finom szokásait, illemét, melyet későbbi rossz napjaiban még elvesz. Az akkor még gyermek Mária Lujzát Gabriella a rajongásig szereti, és megjósolja, hogy trónra kerül.

E kitüntetést költőnők Teréz császárnénak köszönheti, bár a császári ház más tagjai, például a württembergi herceg, is nagyrabecsülték, hisz éppen e herceg küldött neki száz forintot verskötetének egy eredeti példányáért,⁷² és később Erzsébet hercegnő képével ajándékozta meg.⁷³ Rudolf főherceg levelében megemlékezik Gabriella költe-

⁶² M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 4°—141. sz.

⁶³ S. G. 277. l.

⁶⁴ S. G. 233. l.

⁶⁵ S. G. 254. l.

⁶⁶ Ugyanott.

⁶⁷ S. G. 258. l.

⁶⁸ W. M. 1795; 60. l.

⁶⁹ M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 4°—141. sz.

⁷⁰ Horánszky (326. l.) említi e 10 évi szolgálatot.

⁷¹ Levelek Gabriellához más udvari alkalmazottaktól; M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 4°—141. sz.

⁷² A württembergi herceg Gabriellához 1800 januárius 18. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. J. 1315. sz.

⁷³ Ugyanaz, 1811 márczius 23. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 4°—141. sz.

ményeinek nőiesen gyöngéd, de férfiasan kifogástalan tökéletességéről.⁷⁴ Ám hogy Gabriella legtöbbet a császárnénak köszön, azt későbbi francia nyelvű levele mutatja, melyben Mária Lujzához fordul az akkor már nyomorgó költőnő: „Ausztiria császárnéja, — Felséged anyja, soká részesített pártfogásának tisztességében . . .”⁷⁵ E címen folyamodik Gabriella később gyakran az udvarhoz, de azt a támogató jóindulatot, a melylyel Mária Terézia Pichler Karolina édesanyját udvari szolgálataiért elhalmozta, Gabriella Mária Lujzánál föl nem leli. A császárné 1807-ben elhúny, és költőnőnk sokat veszít: „Ő ismert, ő igaz, szeretetteljes kegygyel méltányolta gyermeki odaadásomat.” Így emlékezik rá később a sorsverte asszony.⁷⁶

Az 1800-adik év küszöbén még fényben él, ünnepelve Gabriella, de családjában már csapások érik: szeretett nagybátyja az ármány áldozata lett, Bécsből elhelyezték. 1797-ben fordul a mélyen elbúsult leány Károly főherceghez, hogy járjon közbe nagybátyjáért, az ő igazi gyámoláért. Hogy ez a kérése nem teljesült, azt későbbi leveléből sejt-hetjük: „Oly forrón, és keserűn még nem sirtam . . . csak akkor, midőn derék nagybátyám szintén a cselszövés áldozata lett.”⁷⁷ És halálára írt versében mondja, hogy távol és idegenek hantolták el drága rokonát.⁷⁸ S ha ez a gyámola már meg van bénítva, másik oszlopa, édesatyja egészsége szintén megingott. Már évek óta mellbetegségben szenvedett s ezt a bajt ő a levéltár aktáinak átköltözésénél szerezte. Ládánként vette át az iratcsomókat a porladó falak közül, kimondhatlan fáradsággal teremtve rendet azok zűrzavarában. Ezért látogatott el évenként leányával Badenbe. 1799 nyarán is itt tartózkodnak és Gabriella atyja kívánságára összegyűjtve, rendezve kiadott és kiadatlan költeményeit, innen hírdet elő-fizetést verskötetére.⁷⁹ Így jelenik meg 1800-ban az első önálló gyűjtemény, mely azonban az elszállt ifjúságnak terméke. Mint a begyűjtött gabona minősége a vetés idejétől, az érlelő napsugártól függ, úgy e kötet méltánylásához is vissza kell térnünk költőnőnk zsenge ifjúkorába, és munkásságát onnan kezdve kell végigtekintenünk.

Hasonlítsuk a német irodalmat 1749-től a tizenkilenczedik század küszöbéig viz tüköréhez. A nagy költői szellemek mint kövek hullottak e tükörre, a tőlük kiinduló áramlatok mint zúgó hullámgyűrűk — egymást áttörve, keresztezve futották át Németországot. Ausztiria politikailag

⁷⁴ Rudolf főherceg Gabriellához 1799 július 8. Ugyanott R. U. J. M. 4°—82. sz. (Másolat.)

⁷⁵ Gabriella Mária Lujzához 1813 november 18. M. N. Múzeum kézírattára. B. J. 1315. sz.

⁷⁶ Gabriella Mária Lujzához, 1812 januárus 16. M. Tud. Akadémia kézírattára.

⁷⁷ Gabriella Bacsfányihoz, 1816 februárus 20. M. Tud. Akadémia kézírattára.

⁷⁸ G. 129. I. ⁷⁹ Névtelen életrajz. M. Tud. Akadémia kézírattára.

is a birodalom szélén állott, irodalmi szempontból is periféria maradt, hova minden új irány Németországból jő át és hódít gyakran oly időben, mikor otthonában már új eszmék termékenyíteneek.

Ausztria a tizenharmadik század közepén végre megnyitotta sorompóit, melylyel magát a reformáció kora óta Németország szellemi mozgalmaitól elzárta. A nemzeti költészet száműzött virága, melyet eddig csupán a nép ápolt, most virulásba kap magasabb körökben is. *Gottsched* elveit már régen megtámadták odahaza, mikor Bécsben még virúl az anakreoni költészet, de már nagy tisztelettel fogadják az ész emberét, ki 1749-ben Bécsbe jő.⁸⁰ Ez a tény az első láncszem Ausztria és Németország szellemi életének megújított kapcsolatában. Forró vágyként élt ez időtől kezdve Ausztriát Németország szellemi színvonalára, Bécszet az egész németiség szellemi központjává emelni.⁸¹ E vágyakból csak az első teljesült: a tizenkilencedik század hajnalán, a romantika idején Ausztria Németországgal lépést tartott.

E félszázados küzdelemben Ausztria úgy áll Németországgal szemben, mint gyermek a férfival, erejének egy részét szellemi kertjének ültetésére kell fordítania, míg Németország már ezidőben gazdag gyümölcsözésre van előkészítve. Ausztria tehát csak az előmunkálatok idejét éli, Németország ellenben már magas színvonalat teremtett, melyet Ausztriában még keresnünk sem lehet.

Gottsched észszerű elvei együtt hódítanak a német nemzetiség eszméjével. 1761-ben megalakult a *Deutsche Gesellschaft*, rá egy évvel (1762) megindul a *Welt*,⁸² e két tényező a latin-francia műveltség ellen, és az ész elveiért küzd. Ettől kezdve az osztrák írók általában és jellemző módon a tiszta német nyelvre törekcszenek, de e mellett a latin alapvető műveltség még mindig megmarad. Gottsched elveivel csakhamar Klopstock hívei állanak szemben. A bárdok holdvilágos, sejtelmes tájai, emberfeletti hősei, a druidák szent berke helyett kér magának az anakreoni rózsáligetek és az észszerűség pusztaságai után. Németországban már Winckelmann és Lessing hellén klassziczizmus dereng, mikor Ausztria a hatvanas években megkezdí bárdköltészetét. Denis, az első bárd és Osszián fordító után egész sereg vallja magát Ausztria bárdjának, s minthogy az ossziáni hőöket az ősgermánokkal azonosították, a közfigyelem a német előidökre irányult. Ennek főhíve Ausztriában Leon,⁸³ ki Gleim és Bürger példájára az ősök erőteljes énekének varázsát szeretné fölcsendíteni.⁸⁴ Különben is, őt a régi német kódexek

⁸⁰ Bleyer id. műve 12. l.

⁸¹ J. W. Nagl und J. Zeidler: Deutsch-österreichische Literaturgeschichte. Schlussband. 29—32. l. ⁸² Ugyanott 50. l.

⁸³ Nagl-Zeidler id. műve 318. l.

⁸⁴ Leon: Gedichte (Bécs, 1788.) Előszó XVI. l.

kutatása — lévén ő az udvari könyvtár őre — szintén az arkhaisztikus költészetre csábította.

Ez irány hatása alatt a költészetben föllép a melankhólia ; a wertheri érzelmesség és siegwarti érzelgősség, a rajongó barátság, nevetségül szolgálva Wieland derűs követőinek,⁸⁵ kik csakhamar számban és tehetségben vezérszerephez jutnak. E főbb irányok uralkodnak 1749—1800 között és egyenesen velők kapcsolódik Ausztriában a romantika, mely személyes érintkezések folytán Németországból oly gyorsan jött át Ausztriába, hogy az irodalmi fejlődés lánczolatából a klasszicizmus láncszeme Ausztriában jóformán kiesett.

A felvilágosult észszerűség, az érzelmesség és a wielandi derű, e háromból volt összeszöve a talaj, melyen Baumberg Gabriella szeleme fölvirult. Ez utóbbi iránynak két legünnepelebb költője, Alxinger és Blumauer. Előbbit „Wieland vetélytársának“ mondja költőnők,⁸⁶ utóbbit „Wieland szenvedélyének“ nevezi Schiller. Wielandnak e követői vezették költőnőnket a világ elé. Ugyancsak Wieland híve volt Ratschky is, ki egy önálló osztrák Musenalmanachot szerkesztett.⁸⁷ A párisi „Almanac des muses“ mintájára alapított németországi almanachok : a lipcsei, göttingai és a Voss-féle adtak ugyan Ausztria irodalmának is helyet, de az osztrákság, valamint minden átvett szellemi áramlatra rányomta egyéni jellegét, úgy most sietett önálló gyűjteménnyel a világ elé lépni. Így indul meg 1777-ben a Wienerischer — később Wiener Musenalmanach, mely, ha esztétikai értékben nem éri is el németországi mintáit, irodalomtörténeti szempontból nagy fontosságú ; mert az osztrák költőknek csaknem mindannyiát felölelve ; az akkori osztrák lírának tökéletes, egységes képviselője.⁸⁸ Minden irány, mely az akkori lírában szerepel, érinti a Wiener Musenalmanachot, a mire jellemző Fridrich verse : „Dichter und Dichterlinge.“ Növekszik, mondja, a csapat, kik Wielandot, Jountot fosztogatják, Ramler, Weisse, Gleim, Voss és Gessner módjára hangicsálnak, Goethe-t utánozva nyávognak :

A női nemmel
Nem is gondolva,

Adóját immár
Az is lerója.⁸⁹

⁸⁵ W. M. 1786 ; 41. l.

⁸⁶ S. G. 39. l.

⁸⁷ Rommel Ottó : Der Wiener Musenalmanach. Az Euphorion hatodik kiegészítő füzet (Lipcse és Bécs, 1906.) 20. l.

⁸⁸ Nagl-Zeidler id. műve 307. l. és Rommel id. műve 19. l.

⁸⁹ Eredetiben :

Nicht zu gedenken
Der Weiblein Zahl
Die — — — — —

— — — — —
Auch ihren Zoll
Den Sammlern schenken. (W. M. 1794 ; 29. l.)

E nők közül Antonia Forster, Caroline Greiner, Josepha Baronesse von Buschmann, Maria Anna Egrovar, szül. Tiell, Wilhelmine Maisch a legtehetségesebb volt költőnők, Baumberg Gabriella, ki 1785 óta a Wiener Musenalmanachnak legbuzgóbb írója. Korábbi munkásságáról keveset tudunk. Az atyjához írt ismeretlen versén kívül egy kéziratos imádsága van,⁹⁰ mit bizonyára maga írt, tizenhatszadik születésnapjára. Tudjuk, hogy Pichler Karolina még sokkal ifjabb korában egész imakönyvet írt magának.⁹¹ A kéziratban maradt ima gondolatvilága ugyanaz, mint Gabriella legtöbb költeményéé, az emelkedett, önzetlen mindentfölaírlás, töprengő gondokon át reményre vergődés, a vigasztalódás, mely nem egy jobb jövőre hitében nyugszik meg, hanem teljes és türelmes passzivitásban mindennel szemben, a mi érheti „Uram, — te nem fogsz oly súlyt rakni gyermekedre, mit az elhordani ne bírna.“ E gondolattal Gabriella későbbi leveleiben is találkozunk. Hegradhoz 1785 márczius 5-ikéről kelt⁹² verse is korábbi, mert a Wiener Musenalmanach csak 1785 Szent Mihály napján hozza Gabriella első költeményeit, habár azok lehetnek korábbi eredetűek is.

A Wiener Musenalmanach-ban való föllépte után kezdődik igazi írói munkássága. Tizenegy évfolyamában (1785—1796-ig) hatvankilenc költeménye jelenik meg, közülök hét álnéven vagy pusztán nevének kezdőbetűi alatt.⁹³ Hogy ezek Gabriella versei, azt az 1800-ban megjelent gyűjteménybe való felvétel bizonyítja.⁹⁴ Hogy nem saját neve alatt adta ki, annak több oka lehetett, egyeseknél a férfihez illő tárgy vagy a leplezetlen érzelmnyilvánítás. A hatvankilenc költeményből hét fordítás,⁹⁵ a mit egyrészükről már a Musenalmanach-ban, másokról csak az 1800-iki gyűjteményben mond meg.

Pichler Karolina szerint Gabriella másuvá is írt,⁹⁶ ezek közül a *Literatur und Völkerkunder* tudunk,⁹⁷ hová 1787-ben írt néhány rövidebb verset, míg Leonhoz írott verse 1788-ban jelenik meg Leon kötetében. Mint különlenyomat jelentek meg: Auf Laudons Ankunft in Wien.

⁹⁰ Másolata a M. Nemzeti Múzeumban, B. J. 13, 15. sz.

⁹¹ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten. I. k. 84. l.

⁹² Hegrad Frigyes id. műve I. 225. l. k.

⁹³ Ezek a következők: 1785-ben, a 13-ik és 88-ik lapon G. B. b. álnév alatt. Azután: 1785; 62 l. Freyherr v.* — 1791; 126. l. G. B. — 1791; 136. G. — 1791; 139. l. B. — 1796; 109. l. von Trautenberg.

⁹⁴ Rommel erről nem tud. Trautenberg nála mint bordal szerző. (98 l.) Freyherr v.* pedig mint egyetlen hosszabb költemény szerzője van említve (15 l.).

⁹⁵ A következők: 1785; 62. l. — 1789; 52. l. — 1790; 88. l. — 1792; 74. l. — 1795; 74. l. — 1795; 99. l. — 1796; 40. l.

⁹⁶ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter. 26. l. és G. LXVIII. l.

⁹⁷ King-Tsching id. műve.

1789. — Danklied zur Ehre Karls gesungen 1796. — Auf die Widergenesung ihrer königlichen Hoheit. (1798.) stb. — An den grossen unsterblichen Haydn (1799). Valószínű, sőt bizonyos, hogy minden költeménye, mely fontos események alkalmával a közönség érzelmeit tolmácsolta; megjelent külön, ám biztosan csak ezekről állíthatjuk. Egyetlen kéziratban maradt költeményét ismerjük: Auf Carls langersehnte Ankunft, 1797.⁹⁸ Azonkívül bizonyára más, jelentéktelenebb lapokba is dolgozott, kiadatlan költeményei is nagy számmal lehettek, midőn 1799-ben gyűjteményét elrendezi. A kötet Bécsben, 1800-ban a Trattner-féle nyomda alul kerül ki és ott is jut forgalomba.

E gyűjteményt külön csak oly szempontból vizsgálhatjuk, hogy mennyit haladt, mennyiben változtatott költőnőnk a már korábban is ismert költeményein. Mint újabb termékek gyűjteménye a kötet számításba nem jöhet, mert minden, a mi lelki életéből fakad, korábbi keletkezési időre vall, későbbiek csak azon versek, melyek külső indítékból fakadtak, az alkalmiak, értéktelenek. A többiek lélektani, esztétikai értékelése csak a Wiener Musenalmanach-beli költeményekkel együtt történhetik. Egyébként a mi az Összes költemények anyagát illeti, hiányzik belőle három költemény, mely a Wiener Musenalmanach-ban megjelent.⁹⁹ A különnyomatban megjelentek közül elmaradt: Auf die Widergenesung s más.

Lássuk, mit ad az ifjúkor, a „gyermekesen elfogulatlan, nemes leánylélek.”¹⁰⁰ Vessünk egy pillantást a leányka felfogására, mikor lantjához nyúlt. A múlt összeomlása és a jövőnek megalapozása korában volt, mikor az értékek minden téren inogtak és eltolódtak — a felfogások magasságot és mélységet egyaránt mutatnak. Mig Alxinger és követői papi kézzel áldoznak a múzsáknak, addig Blumauer és iskolája silány tárgyakat, szegény érzelmeket énekelnek. Gabriella fölfogása még Alxingerénél is magasabb: „Üdvözlégy dicső költészet!” szól az ifjúság mámorában,¹⁰¹ és bánatában az „Apolló ajándékozta lant”¹⁰² „utolsó öröme,”¹⁰³ kinek „áldozati csokrot szentel.” Ő költészetében a „lélek magasztos érzelmeit festi,¹⁰⁴ legdrágább kincsében, amit Istentől kapott.¹⁰⁵ Lantja neki tréfára, enyelgésre tulságosan szent. Még rossz sorsában is, mikor férjét komoly tárgyaiért megfeddi, fölkiált: „Pasquillt tudnék írni,

⁹⁸ M. Tud. Akadémia kéziratára L. 40—141 sz.

⁹⁹ Rommel szerint Gabriella mind fölvette a W. M. verseit a S. G. be. (208. l.) A hiányzó versek a következők: 1789; 75. l. — 1791; 141. l. — 1795; 60. l.

¹⁰⁰ F. W. Meyern bevezetése a G.-hez. LXVI—II. l.

¹⁰¹ W. M. 1785; 22. l.

¹⁰² S. G. 1. l.

¹⁰³ W. M. 1789; 22. l.

¹⁰⁴ S. G. 63. l.

¹⁰⁵ W. M. 1787; 124. l.

de ahhoz műzsám sohse fogja magát lealacsonyítani.¹⁰⁶ És mikor felszólítják, hogy Ferencz császár tiszteletére írt ódával eszközöljön ki magának segélyt — fölháborodva útasítja vissza, mint lantjához méltatlan ajánlatot.¹⁰⁷ Csak az igaz érdem méltó a dalra, írja másutt.¹⁰⁸

A viszony, melyben a lant pengető lány a külvilághoz állott: teljes szubjektivitás. Költeményei „önmagával való beszélgetések.”¹⁰⁹ A külvilágtól vesz gyakran indítékot egy-egy verse megírásához. Életrajzírója megemlíti, hogy mikor a nefelejsen lebegő pillét látja, úgy kap utána, hogy a patakba esik. E kis eseményt meg is énekelte.¹¹⁰ Ilyen való alapon áll minden költeménye, mindig igaz helyzetből indul ki, mindig igaz érzelemből ír. Ám mindent átsző lelkével és ezért epikára szinte képtelen. A kis mese a csalogányról és a héjáról csak életébe beavatatlannak fog mesének tetszeni: a csalogányra, ki szépen dalol, lecsap a héja! Itt is saját sorsán panaszkodik.¹¹¹ Érzelmek néha nagyon is elragadják. Szülei ezüstlakodalmára írt ünnepi költeményében — szívének engedve — atyja dicsőítésébe kap, pedig atyját és anyját egyformán illenék ünnepelnie. Bármit ír, soha egy pefczre se hisszük el, hogy nem róla magáról van szó, ha mások maszkjába öltözik is. Minden, a mi nem ő, csak áttetsző ruha, melyen átcillan egyéni lelke. Idillben, mesében e vonás nem válik előnyére, annál kedvesebbé teszi őt igazi lírájában. Ha van érdeme Gabriella költészetének, éppen e ponton találjuk meg azt. A kor költői kivétel nélkül hamis érzelmvilágot nyújtanak, a megszokott és eltanult érzelmek mögött gyakran más a költő lelke; a leplezetlen őszinte, bensőséges életet meg se sejthetjük náluk.¹¹² Gabriella, lévén nő, már eleve szubjektív volt, mégis éppen nő voltánál fogva a válik őszintesége érdemévé. Korában nők ajka inkább leplezett, mint vallomásra nyílt. Pichler Karolina, a híres Karschin, és más nőköltők szerelmet nem igen énekelnek. Gabriella költészetében a nők árulást láttak nemük ellen, féltek, hogy varázsukat, a bódító titokzatosságot veszti el; „sokan, mint szokatlan dolgot, helytelenítették,” egyrészt, hogy mint nő ír, másrészt, hogy így mer írni.¹¹³ Gabriella lelke emancipációra hajlott, küzdött tehát a téves hagyomány ellen, mely a nőt hallgatásra készíti. Eleinte ő is röstelkedett, izzóbb verseit csak 1800-ban

¹⁰⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 13, 15. sz.

¹⁰⁷ Thaly Kálmán: Bacsányi sírja és emlékezete Linzben. Figyelő II. k. (1878) 241—255. l.

¹⁰⁸ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye az Akadémiában. R. U. J. M. 40—82. sz. Rendezett gyűjtemény IV-ik könyv: Die Muse.

¹⁰⁹ F. W. Meyern előszava LXVII. l. ¹¹⁰ W. M. 1785; 48. l. ¹¹¹ S. G. 247. l.

¹¹² V. ö. Rommel id. műve 209. lapjával.

¹¹³ G. 3. l. és LXVIII. l.

adja ki, könnyhullatással vallja be költői hajlamát,¹¹⁴ de ifjúlányos szemérme nem jöhetett összeütközésbe a tehetséggel és érzelmekkel, melyeket ő jogosaknak tartott. Éppen ez teszi őt mint lányt tisztává, mint költőt rokonszenvéssé. Az ő érzelmeit nem szégyen megvallani. Benne Petőfi büszkesége volt meg: őszinteség, az erény bátorsága. Neki a költészet belső szükség, kényszer: „Ha a papiron áll, a mi képzelmem fölgyújtja, keblem megkönnyül.”¹¹⁵ Jótétemény ránézve, ha kibeszélheti érzelmeit. „Tudod, — írja férjének — mint érzem magam, mikor valamit szívem mélyéből hozok világra.”¹¹⁶ Éppen az indítja dalra, hogy őszinte csak versben lehet.

Azon ki sem botránkozik,
Hogy rimelés csak, azt hiszik.¹¹⁷

Másutt azt kérdi elhagyó műzsájától: „Visszaéltem-e szent ihlet-sednek óráival, nem érzett, üres szójátékot szólva?”¹¹⁸ És lantjától azért búcsúzik, mert sok volt az igazság, a világ álarczosbálján nem tetszett az embereknek. Inkább leteszi lantját, mintsem üres enyelgést üzzön vele!¹¹⁹ Greinerék kertjében is szívből fakadt dala és a legerősebb érv őszintesége mellett élettörténete. Ha a kevés adat, a mi élete első feléből ránk maradt, már összhangban áll gazdag költészetével, élete későbbi folyását levelei és hivatalos akták őrzik. És mind a kitarás, hűség, önfeláldozó igénytelenség, a mi ifjúkori költeményeiben alapváz, későbbi életének is törhetetlen, hajthatlan oszlopaként tündököl. Joggal mondja költészetéről:

Mit sugott lelkem, szívverésem,
Mi életemben drága volt,
Szentelt, ártatlan ihletésben
Mint vallomás, ajkamra folyt.¹²⁰

Neki vétek a színlelés: „Ha néha ellenkeznek szavaim és tetteim, ne haragudj; tettetővé szoktattak, sohasem volt szabad igaz érzelmeim-

¹¹⁴ S. G. 6. l.

¹¹⁵ Gabriella Bacsányihoz. Keltezetlen levél 1816 körül. M. Tud. Akadémia kéziratára, L. 40—140 sz.

¹¹⁶ Gabriella Bacsányihoz. 1816 július 25. M. Tud. Akadémia kéziratára.

¹¹⁷ Eredetiben:

Denn niemand stösst daran,
Man hält 's für Reimerei. (W. M. 1786; 22. l.)

¹¹⁸ W. M. 1789; 22. l. ¹¹⁹ W. M. 1787; 124. l.

¹²⁰ Eredetiben: Was ich gedacht, was ich empfunden
Und wünschenswert im Leben fand
Was in der Welthe hell'ger Stunden
Ich, arglos, wie ich war, gestand. (G. 3. l.)

met elárulnom, s úgy jelentek meg azok, mint néma lapok, a miket rímeknek tartottak. ¹²¹ Így ír férjének, majd szerelmesétől elszakított barátnőjéről szólva felsóhajt: „Mily gyakran voltam én is ily helyzetekben, azt költeményeim bizonyítják, melyek tulajdonképpen nem költemények, hanem szívemnek kibuggyanásai. ¹²² Ha Haschka Ratschkyt dicséri, hogy úgy él, a mint ír, ¹²³ Gabriella úgy írt, a mint élt. Nála élet és költészet egyet jelentenek, minden lépés, a mit életéből fölfedezünk, költeményeit igazolja, költészetét élete nélkül néha értenünk se lehet; ám költészete alapján, mint színes kövecskékből a mozaikot, életének képét összeállíthatjuk, ha kissé halványabb, elmosódottabb képben is.

A mi életében találkozott, azt kell keresnünk költészetében is, szerelmét, baráti viszonyait, családjá iránti gyöngéd vonzalmát, honleányi érzelmeit, hajlamát a természethez.

A szerelem ihlette legelőbb. Erato ültette a költészetet szívébe, ¹²⁴ „Daloltam, a mit minden ifjú szív kíván magának, ¹²⁵ mondja. „Szerelem és barátság voltak bálványaim ¹²⁶ e kettő nélkül szívünk üres, ¹²⁷ de főként szerelem nélkül:

A legnemesebb, tisztább gerjedelmet:
Az ártatlan, igaz szerelmet
Legszebbnek és legméltóbbnak találtam
Hogy csengjen lantom lágy dalában. ¹²⁸

Blumauer is így szólítja meg: „Szerelem nyújtá lantodat. ¹²⁹

A kor szerelmi lírája mélység és magasság között lebeg. Fölületes, enyelgő az anakreoni szerelem a maga költött pásztorvilágával, míg a bárdok érzelmessége holdkóros, egészségtelen álmodozássá válik; lantjukra csak a szerencsétlen szerelem méltó. Werthert és Siegwartot gúnyolja Grolzhamer *Romanenliedje*, kik ezerképpen lépnek föl Bécs holdvilágos költészetében. A költő elútasítja reményteljes szerelmét:

Hah! Kegyelmed barbár népség,
Szellemhad, bús éji kétség,
Golyó kell, s halál nekem. ¹³⁰

¹²¹ Gabriella Bacsányihoz. 1800 januárus 5. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. J. 1315. sz.

¹²² Ugyanott, 1800 június 10. ¹²³ W. M. 1786; 34. l. ¹²⁴ S. G. 63. l.

¹²⁵ S. G. 1. l. ¹²⁶ S. G. 138. l. ¹²⁷ S. G. 192. l.

¹²⁸ Eredetiben: Der edelste, der reinste aller Triebe
Die unschuldvolle, wahre Liebe
Schien mir . . .
Des Liedes würdigster und schönster Gegenstand. (G. 3. l.)

¹²⁹ W. M. 1786; 136. l.

¹³⁰ Eredetiben: Ha! Erbarmen ihr Barbaren
Sendet blasse Geisterscharen
Gebt mir Kugeln . . . (W. M. 1786; 41. l.)

Számtalan ilyenféle versre bukkanunk, a wielandisták tollából. Annál kevésbé ábrándoztak ezek. A nő értéke szemükben csekély, számos epigramm gúnyolja őket, kik csacsák, felületesek, érzékiek és ostobák. Maga költőnők sincs neméről a legjobb véleménynyel, csak-hogy nála a gúny humorossá szelidül.¹³¹ Alxinger szerint a szerelem minden rossznak kútfeje, ő az antiplatonizmust dicsőíti, melegen érzéki, szinte ledér,¹³² nem is említve a többieket, kivált Blumauer követőit. Jellemző, hogy e költőknek a szerelem drága selyemruhája házasság után rongyolt, piszkolt fűzőváll csupán.¹³³ E fölfogást különben Grecourt francia költőből is merítik. Mindezt fölfedi nekünk a következő vers:

Sieewart ábrándos szerelme:

Sóvárgó jajja örök.

Temetőbe, éji csendbe

Holdvilágnak nyöszörög.

Grecourt Ámora dalát

Önti forró, durva szókbá

Wieland vidám Amorát

Bölcsesség tanítja csókra.¹³⁴

Gabriella szerelme egyéni és sajátos. Születése, neme, nevelése erkölcsi tisztaságra predesztinálják, lelke emelkedett, szerencsétlen szerelme szinte hívja, hogy érzelmes költővé legyen. És ha gyermekkorában ott lappanganak a rajongó álmok: a földfeletti létnek élni, most mégse válik szentimentálisá. Ő lelki egyensúlyát nem veszti el később még akkor se, mikor az élet legkeservesebb ostorával verte is, ez a lelki harmónia kerül diadalra már ifjúkori költészetében is. Csak alig érintik a holdvilágos, érzelmes költészet sugarai, mert gondolkozása mindig egészséges marad. Ha boldog lett volna, egész költészetét az az ártatlan derű jellemezné, mely mosolyogva csillan föl néha költeményeiben, futó fény a sötét tó tükörén.

¹³¹ W. M. 1785; 138. l.

¹³² W. M. 1789; 37. l. — 1788; 93. l. — 1792; 94. l. sat.

¹³³ W. M. 1788; 141. l. sat.

¹³⁴ Eredetiben: Siegwarts Amor, der nur immer
Zärtlich seufzet, schmachtend blickt.
Und sein nächtliches Gewimmer
Nach dem lieben Monde schicht.

— — — — —
Und mit Kirchhof Heimchen spricht.
Grecourts Amor, der im Schlamme
Rohr Sinnlichkeit nur wühlt
— — — — —

Wielands Amor, Sohn der Freude
Den die Weisheit küssen lehrt . . . (W. M. 1795; 83 l.)

Olyan átlátszó lélekkel, mint az övé, annyi becsületességgel és tiszta öntudattal, mint a mi sajátja, csak keserves kiábrándulások érhetők. Angyalt keres a földön és hiú, irigy lányok közé kerül, szíve szerint akar élni és mindent veszítve gúnyra talál, dalol és szemére vetik, hogy anélkül is kaphat férjet. Gabriella sorsában a tragikum magva szunnyadt: magasratörő lelke a prózai létbe ütközik, sorsa: „A világ forgatagában egyedül érezni magunkat.”¹³⁵ Ám azért nem akarta magát fennebb tartani társainál. Hogy esztelenül emanczipált nem volt, azt Pichler Karolinához való barátsága mutatja, Karolina ki nem állhatta a „femmes superieures”-öket. Ő csak szíve szerint akart élni és dolgozni, ezért lett szerencsétlen és szerelmi lírája egész kis drámát tár elénk, melyben a nemes lélek — sokképpen megtépve — önmagát emeli föl, s önmagába térve „csöndes magaélvezetében”¹³⁶ lel nyugalmat.

Fehérruhás lélekkel indul az életnek, fölfogása a szerelemről, mely már mint balga gyermeket foglalkoztatta, szinte exaltált, földöntúli. Szerelme nem a vágyak, szenvedélyek izzó napjának perzselő csókjára kifeszülő pompás rózsza, de a halvány, ezüstösen gyöngéd lótuuszvirág szemérmes fakadása holdfényű éjszakán. Mint felülről jövő isteni hívás, cseng fülébe a szerelem,¹³⁷ nem érzi örömeit sóvárgja; az ő szerelmével remegő fájdalom az élet, ám inkább, mint a szeretetlenség lusta mocsárját! A szerelem földi és mennyei örömeiből ő csak az utóbbit ismeri el, a többi nem szerelem. Csak az első álmok önzetlen, önfeláldozó tisztasága, melynek tárgya messzi fönt lebeg, elérhetetlenül; az „önmagából táplálkozó”, türelmes, csak fenséges vágyakat ismerő imádat, e tűz, mely lobog anélkül, hogy szerelme tárgyától táplálékot várna, csak ez az igazi szerelem. És ez aztán létszüksége, éltetője. Gabriella szerelme önmagában értékes és drága, ha nem ad semmi örömet, ha nincsen semmi jutalma, ha nem kapcsol és nem vezet sehova; pusztán létezésével már gazdagon fizet. E hang egészen lelkéből fakad, s mint minden serdülő leányban, kiben a szerelem sejtelmes éterien ébred föl, telve van rajongással. De a serdülő korról, nála nem tűnt el e rajongás, mint az rendesen szokott. Végig siratja első szerelmét, melyet az örökkévalóság sem tudna kioltani szívéből, neki fáj a világ, mely Plátó magasztos érzelmei helyett a kacérságot ünnepli.¹³⁸ Szerelmi költészetének mintegy jelképe „Eine Phantasie” című költeménye. Rózsásnak festi az utat, mely a barátságtól a szerelemig ér és onnan vissza tövisesnek a szenvedések ösvényét. Az első út kevesebb dalra ihlette.

Ifjúsága hajnalán költeményei az álarczosbálók tarka sodrábaragadnak. A léha imádók fülébe suttogják bókjaikat s ő félfüllel, de mégis bol-

¹³⁵ S. G. 287. I.

¹³⁶ Leon: Gedichte. 178. I.

¹³⁷ W. M. 1789; 144. I.

¹³⁸ W. M. 1790; 33. I. — 1795; 90. I. — 1786; 18. I.

dogan hallgatja. Ott lép az ifjú elébe, kinek jöttére mélyen sülyed minden eddigi öröm: lelke szelid galambként simul reá s a csillagok felé röpül.¹³⁹ Nem szégyenli bizony, hogy neki tetszettek a bókók, de most fölényesen nevet az édeskés urakon, üt is egyet rajtuk, mint azt más költők is teszik.¹⁴⁰ Inti is barátnőit: csak ne higgyenek ezeknek.¹⁴¹ Itt még semmi sincs lelkének borús zárkozásából, boldog és ujjong, mint a tavaszra ébredt virág. Szerelme büszkévé, boldoggá és daczossá teszi: Mit — bűn az, szeretni? Ezt a bűnét halva sem fogja megbánni.¹⁴² Mintha Wieland Hüonja szólana: „Szeretni véték? Úgy az ég bocsássa meg. Ismerni más törvényt halott szívem se fog.”¹⁴³ Gabriella még titkolni se fogja, sőt dalban fogja bevallani: Szeretlek! Ő szabadulni akar nemének sallangjaitól.¹⁴⁴ Valóban érezzük az ifjú lányszív ujjongó dobbanását, mely hajlandó magát a világ központjául tekinteni; s a világ szolgál is neki! „Minden oldalról ostromolva” éli világát,¹⁴⁵ és még szerelmesén is nevetni mer, a ki, e derék hivatalnok, miatta az aktákból is szerelmi dalt gyúr. „Kedves, add meg a császárnak . . .” inti őt a lelkiismeretes lovag, erre a lányka bevallja, hogy hisz ő még imádkozni se tud már. „Nos te okos, te meg Istennek add meg az övét!”¹⁴⁶ Az állam fontos ügyeit máskor is beviszi költészetébe: Nehéz az országos gond, — akárcsak annyi imádó fölött uralkodni.¹⁴⁷ Ám lassan higgad az ifjúságnak első, mohón lobogó élvezetvágya, lelke csöndesen fordul magába vissza. Bizony únja kissé a társaságot, de kedveséért ellátogat oda és titokban mosolyog barátja bosszúságán, mikor őt körülrajongják. Seba! Szerelmemben, katonaéletben egy boldog percz kárpótol egész napi bosszúságért.¹⁴⁸ A legragyogóbb fogadtatás se vesztegette meg lelke egyszerű igénytelenségét: mint Rousseau hívei: kunyhóba vágyik kedvesével.¹⁴⁹ Ez sem a többi almanach költő vidéki vágya, melyben nincsen semmi összintesség, Gabriella igazán igénytelen; a legegyszerűbb vacsora mellett jóbarátjával¹⁵⁰ boldog lenne. Sokkal később is ráemlékezik ez álomra, férje oldalán, az egyszerűségben: „a mai nap ifjúságom szépen betelt aranyálmaihoz tartozik.”¹⁵¹

Kedvesének küldött apróságokhoz elmés kis verseket fűz. Levágott hajfürtjéhez írja, hogy gyenge lesz hozzá, mint Sámson hajdan¹⁵² arczképét azért küldi neki, hogy mindig mosolyoghasson reá, míg az eredetit

¹³⁹ S. G. 218. l.   ¹⁴⁰ W. M. 1791; 127. l. — 1784; 57. l. sat.

¹⁴¹ S. G. 88. l.   ¹⁴² S. G. 58. l.   ¹⁴³ Wieland: Oberon.

¹⁴⁴ W. M. 1786; 18. l.   ¹⁴⁵ W. M. 1787; 54. l.

¹⁴⁶ W. M. 1791; 136. l. és 139. l.   ¹⁴⁷ S. G. 160. l.

¹⁴⁸ S. G. 266. l.   ¹⁴⁹ S. G. 119. l.   ¹⁵⁰ S. G. 232. l.

¹⁵¹ Gabriella Bacsányihoz. 1800 február 5. M. Nemzeti Múzeum kéziratára, B. J. 1315. sz.

¹⁵² S. G. 53. l.

mindenkép bosszantják, főleg azzal, hogy hozzávaló szerelmét — sub rosa — ostobaságnak nevezik.¹⁵³ Mint lesi jöttét kint falun, mikor várakozik reá.¹⁵⁴ Szerelme nyájas, ártatlan és derűs. Öröme csöndes mosoly, pajzán incselgés, bánata inkább mélabú. Csak egyszer szakad meg e plátói dalok kék ege, szemünkben egyetlen tűzsugár villan: a csók, mit egy forró báli éjszaka után kapott, szinte érzékivé teszi — még azután is megemlékszik e hirtelen üdvre, mely egész valójából kiforgatta amúgy is csordúltig tele szívét.¹⁵⁵

De lelke gyorsan, könnyen borul el. Érzékenysége a legcsekélyebb benyomásra mélyen reagál, a legkisebb bánat egészen elborítja. Már e kicsinységekben látni lelke finom szenvedőlegességét. Elmegy atyjával Badenbe, bár kedvese féltékeny; neki szent a kötelesség.¹⁵⁶ Megbántójának kész megbocsátani, mielőtt az bocsánatát kérné; meg is csókolná, oh, csak jönné!¹⁵⁷ Daczossága mellett is önfeláldozó. Testvéri kezet nyújt vetélytársának,¹⁵⁸ nem a harczban, de a lemondásban nagy. Néha apró kellemetlenségek keserítik: kételkedik kedvese hűségében. Akkor küldi neki a nefelejtset és pillangót, ő a hű virág, kedvese a csapodár lepke.¹⁵⁹ És pillanatra föladja elveit: mégis jobb, ha hallgat a lány szerelméről, mert a férfi elfordul, ha szerelmünkről biztos.¹⁶⁰ Ám ezek csak pillanatnyi keserőségek, mert őt Adolfja mélyen szerette.¹⁶¹

Elszakadásuk volt fájdalomának igazi forrása. „Nem látjuk egymást többé már soha.”¹⁶² Így kezdi panaszát. Még együtt lehetnének, de leskel az irigy világ; és ő csöndesen térhet ki útjából, szegény. Már elválás előtt megírta búcsúját: könnyezve, mint a király, ki halálos ítéletet ír alá. De megáldja a lányt, a ki kedvesét boldogítani fogja, önmagának csak a halált kívánja.¹⁶³

Szenvedőlegessége nem tértlen gyávaságot, de mély, kikezdzhetetlen erkölcsöt takar. Büszke, öntudatos alázatot sorsával szemben: minden kívülről jövő csapást, szenvedést elviselni kész, ellenszegülni nem tud, nem is akar. De nem tűr el semmi alkúvást önmagával, lelkének kristályán karczolás se essék. Mindent tehet vele a végzet: megpróbálhatja, kifoszthatja. De nem kényszerítheti őt oly lépésre, mely meggyőződésével ellenkezik. Ezért lesz végül is diadalmas, mert csak belső értékeit, lelkiismeretét, jobbik énjét akarja megmenteni.

Kedvesét elveszítheti, de neki legdrágább maga a szerelem és ezt tisztúlva, fölemelve őrzi meg neki.¹⁶⁴ A láthatlan kapocs kettőjük között csak megnyúlik, el nem szakad soha.¹⁶⁵ Alxinger az állhatatlanságot

¹⁵³ S. G. 128. I.

¹⁵⁴ S. G. 18. I.

¹⁵⁵ S. G. 17. és 34. I.

¹⁵⁶ S. G. 252. I.

¹⁵⁷ S. G. 147. I.

¹⁵⁸ S. G. 228. I.

¹⁵⁹ W. M. 1785; 48. I.

¹⁶⁰ W. M. 1787; 54. I.

¹⁶¹ S. G. 153. I.

¹⁶² S. G. 57. I.

¹⁶³ S. G. 213 és 109. I.

¹⁶⁴ S. G. 120. I.

¹⁶⁵ S. G. 105. I.

zengi,¹⁶⁶ Gabriella első álmát siratja egy ifjúságon át. Lobogó szenvedélye nincs, érzékisége alszik, — de szíve annál kitartóbb, állhatatosabb. Szíve, mint lassan melegedő kő, soká és enyhén sugározza ki melegét, oly ellentéte Blumauer szerelmének, mely tüzes vasként izzik és sebesen kihűl. Rövid, pompázó örömei csöndesen futottak az örök éjszakába.¹⁶⁷ Csak egyért imádkozik: boldogúljon kedvese. Ő látja már, amint az más leánykának körében él, ki kérdezni fog róla, az előbbiről.

. . . . . és mondd :
 Jó, mélyenérző volt az én szegény leánykám.
 De gyöngéd, hű szívének mindig csak tünni kellett.
 Meri tőle úgy kívánták, bár tisztán, mélyen érzett,
 Elfojtá néma vágyát, legyőzvé a szerelmet.
 Kit sokszor megsebeztem, ki értem gyakran vérzett
 S oly könnyen megbocsátott, oly szívből, hogyha bántám. . . ¹⁶⁸

Tudja, hogy hosszú ifjúságán át bűnhődnie kell rövid boldogságáért, önféjűséggé lesz hűsége a világ szemében.¹⁶⁹ Nyugtalan szenvedései visszaüzik azokra a helyekre, hol együtt voltak: „Sehol, sehol nincs, hol keresselek!” A régi órák üdvössége lepi meg alkonyat felé, mikor a percek mint fonnyadt betegek kúsznak tova.¹⁷⁰ Lelkére világfájdalom borúl. Jó a hajnal, mert elmúlt egy éj, de áldott az este, mert ismét elhúnyt egy nap.¹⁷¹ A temetőben panaszkodó menyasszony síralma a saját fájdalmának kibuggyanása: ott fönt remél találkozni vele!¹⁷² a dicsőültek között tövistelen örömben zengni ártatlan szerelemről.¹⁷³ Vigasztalansága mint köd, lassan lelkére fekszik. Mindent e fájdalmas fátyolon át néz: tompa fásúltság fogja be, az emberek bánata, öröme, saját jövője, multja, minden ami benne és kívül van, közönyös előtte. E hangulat a kétségbeesésen is túlvezet már. És följajdul — egyetlenegyszer — sorsa ellen:

¹⁶⁶ W. M. 1787; 13. l.

¹⁶⁷ S. G. 293. l.

¹⁶⁸ Eredetiben:

— — — — — so sprich:
 Es war ein gut Geschöpf, das viel empfand für mich,
 Und doch sein zärtlich Herz nur stets im Dulden übte,
 Das immerdar mit Pflicht und Liebe rang,
 Das seinen leisen Wunsch, so schön er war, bezwang
 Das ich so oft verkannt, und öfter noch betrübt,
 Das mir so gern verzieh, so gern . . . wenn ich . . .

(S. G. 291. l.)

¹⁶⁹ S. G. 153. l.

¹⁷⁰ S. G. 60. l.

¹⁷¹ S. G. 85. l.

¹⁷² S. G. 124. l.

¹⁷³ S. G. 11 és 45. l.

„Hát Amor ünnepén vendég sohsem leszek ?

Íjú erőm, szívem a harcban törjem össze :

Hogy illem és az ész a szenvedélyt legőzze ?¹⁷⁴

És mint hamú alatt a parázs, úgy ég tovább szerelme : mint kigyó tekergőzik szívére, issza véré¹⁷⁵. E folytonos egyforma szomorúság, mint moccanástalan tó fekszik szíven, ez az egyöntetű, fojtott keserűség, ez az igába hajtott lobogás, ez az élettől teljesen elszakadt szerelem, mint a pinczében nőtt virág : sápadt, átlátszó, beteges hajtású, fakúlt színnű és nincs felüdülés sehol. „Beteg fantáziával“ álmolja át a múltat, a jövő nem érdekli, alkothat-e valami újat? S ha nagyobb művész keze — mint Heineé — az egyformának tetsző fájdalmat lelkének prizmáján ezer színre töri, költőnkél új fordulatokat, felöltöztetést, a mellékhangok által sokképpen színezett főmotívum változatosságát nem találjuk meg. Szenvedéseibe nem visz sokszerűséget. Érzelmek őszinteségét erősen tudja éreztetni, de az érzelm nem talál sokféle művészi megérzékítésre. Pedig az őszinteség, bár létföltétele az igazi lírának, igazi költővé még nem tehet : az érzés — bár kétségtelenül nagyobb mértékben munkál a költő szívében, — mégis általános emberi, de az érzések ihlette ragyogó képek, eszmék : ez a költő sajátos különlegessége. Itt rejlik Gabriella műzsájának egyik gyöngéje, a másik túlságos valószerűsége. Nem lehet tagadni, hogy költészete a kor csupa általános minták után induló lírájában éppen egyéni intimitásaival sajátos jelleget ölt. De a reális, az egyesből kiinduló költőtől is elvárunk bizonyos idealizálást, különben igazságot kapunk és nem költészetet.

Szenvedéseit nem tudja elszakítani az indítéktól, sem az indítékot eszményíteni. Fájdalma földhöz köti, mindig a kötelesség, az illem emlegetése, szinte nyárspolgáriasan hat reánk, látni véljük a leczkézést tartó anyát. Mintha már szándékosan mutatná nekünk Gabriella : Ime, ilyen lemondó, derék vagyok. Pedig ő sohse akarja célzatosan fitogtatni nemes erényeit, naivul, nem kérdésből, tárja föl szívét. Oly öntudatlanul buzogtatja a szépet, a jót, és önti legmegindítóbb lelki élményeit dalba, mint azt csak igazi nagy szellemek és a nép egyszerű gyermekei teszik. Az ilyen költő erős vonásokban sohse mutat rá érzelmeinek erkölcsi értékére, de ez érték tartja fent egész költészetét, mint csontváz a testet, érezzük, hogy van, de zavarba, ha valahogy meztelenül kibukkanna.

¹⁷⁴ Eredetiben : Bin ich nie ein Gast bei Amors Wonnefest ?

Soll dieses arme Herz der Jugend beste Kraft

Verschenden in dem Streit mit Pflicht und Leidenschaft ?

(S. G. 135. l.)

¹⁷⁵ S. G. 144. l.

Mint az előkelő leányka természetévé sajátítva el a finom illemet, ez önkénytelenül ságározza be viselkedését, a míg a csak odacseppent nagy súlyt fektetve az illem tényeire éppen tulságos kidomborításukban árulja el jött-ment voltát, — a szellemi előkelőség is nem szembeszökőn érzékt, főleg bensőleg és nem külsőségekben hatja át alkotásait. Gondoljunk Werther benső, teljesen a költő lelkéből fakadó érzelmességére, aztán Siegwart és társainak hatásvadászó, felszínes érzelgéseire, a kinnél nem a lélek vergődését érezzük, hanem külső jeleit látjuk: a könnyezést, sóhajtozást. És külsőséges lesz nem csak az a költő, aki elismert nagyok által megénekelt érzésvilágot dalolva, tépeget magának amannak babérből, de az olyan is, ki a világnézet közfelfogás által szentesített eredményeket hangoztatva akar magának elismerést vívni ki. Gabriella nem volt ilyen, de itt, e „kötelesség“ költeményeiben mégis, mintha nagyon is belefogóznék a nőkre nézve oly szent hivatásnak mondott lemondásba. Talán védekezett a gúny ellen, mely érhet, mikor kedvesétől el kellett szakadnia? Prózai lesz, mert bepillantást enged a házi élet kicsinyes fájdalmaiba.

De megértjük itt is Gabriellát: az élet reális szenvedései húzták alá, melyek költői alakban is kellemetlenül érintenek. Mert szép ugyan vesztett szerelemről zengeni, de nehéz költőiséget vinni be házi üldözésekbe, melyeket szerelmünkért szenvedünk, vagy a lassú és vigasztalan hervadásba, mely költőnkre is várt, s amelyet ő mégis oly gyöngéden tudott az eldobott rózsza képével összehasonlítani. Nem is rajzolta meg szenvedésének minden árnyalatát és éppen legkeservesebb óráiról hallgat mélyen, múzsája akkor megbénúlhatott.

Hol marad költészetéből a keserűségnek ama bizonyára átél, elviselt mardosása, mikor Gabriellának látnia kellett, hogy az, akiért házi nyugalmát, az otthonnak azt a szelid melegét áldozta föl, mely a véreinkkel való éles harmóniában oly gyöngéden dédelgeti szívünket: mint a tiszta levegő, mely észrevétlenül üdít, de melynek romlása oly érezhetően tesz nyomasztóvá mindent körülünk; — hol a fájdalom, mit éreznie kellett, mikor ez ifjú tőle nemcsak elmegy, de lélekben is elhúzódik? Hol a megalázódás keserve, mikor az ifjú, kiért a lány minden más örömét odaadta és akinek egyedül adná magát; ez az áldozatokkal, küzdelmekkel szeretett férfi veszi és végzi könnyen, fölszínes ábrándképen a dolgot?

Gabriella hallgat róla, de átélte bizonyára mindezt. Csak lassan emelte fel a nyájas vigasztaló, a türelem.¹⁷⁶ A múlt csak fonnyadt koszorú már, de a jövőbe bizton mélyesztí szemét.¹⁷⁷ Türelem, én is lehetek boldog! Tisztán, megalázatlanul, csak önmaga által meggyőzve kel

föl a küzdelemből: „Bár volt vigasztalan óráim elég, de a lelki békét, melyet a világ meg nem adhat, magánosságomban elértem“. ¹⁷⁸ Ezt tükrözik ifjúkori szerelmi költeményei, e nemes harcot, mely a lélekben diadallal fejeződik be.

A barátságkultusz egyik főjellemzője az érzelmes költészetnek, de a Wiener Musenalmanachban már csak egy szerző ír a svájciak, Klopstock álmódózó hangján. ¹⁷⁹ Pichler Karolina elmélkedik a barátságról. ¹⁸⁰ Alxinger festi teremtetését Juppiter által, ¹⁸¹ egyébként a barátság csak külső alkalmakból fakadó költeményeket ihlet, ahol az érzelmi tartalom, a lelki mozzanat szóba se jöhet. Ha Gabriella önálló volt szerelmi lírájában, tekintélyes barátai befolyásának ellenére is, ha a kaczagó Wieland-utánzók között az ő dalait — elégiáit inkább — „mélabú és álmódózás“ ihletik, ennek oka nemében, sajátos helyzetében keresendő. Míg azonban lelke csöndes, állhatatos szerelemre képesíté, másfelől tevékeny alaptermészetével ellenkezett: egy ifjúságon át holt szerelmének hamvadt üszkén melengetni szívét. A később oly tevékeny, tetterős Gabriellának, ha ifjú élete külső eseményekben nem gazdag, bensőleg kellett serényen foglalkoznia, s a szerelem szűk anyagot nyújtott. Ezért áll barátság kultuszával egyedül az almanachköltők között, ezért fordul a barátsághoz:

Szerelem, barátság! Nektek éltem.
Szerelem . . te szétzúztad szívem!
Jöjj barátság, végy öledre szépen,
Sajgó kinom nálad elpihen. ¹⁸²

A férfi előtt számtalan út áll nyitva: szerelméért kárpótlást találhat. A nő, kinek csak egy cél, kötelesség és igaz boldogulás kínálkozott kivált azidőben; a férfi szerelme által érni el mindent; ha e célzt elvétí, a barátságban lelhet enyhülést. És Gabriella elvétette azt: „Örök gyűlöletet esküdtem a nemnek. . .“ ¹⁸³ írja életrajzában a férfiakról. Ám a barátság azért csak másodrangú szerepet tölt be lelkében. A szerelem

¹⁷⁸ Gabriella Bacsányihoz. Kelet nélkül, 1810 körül. M. Nemzeti Múzeum kéz-
írottára. B. I. 1315. sz.

¹⁷⁹ W. M. 1780; 38. l.

¹⁸⁰ W. M. 1795; 80. l.

¹⁸¹ W. M. 1794; 52. l.

¹⁸² Eredetiben: Lieb und Freundschaft waren meine Götzen.
Liebe täuschte mich, zerriss mein Herz.
Ich entsagt ihr. Du nur kannst's ersetzen,
Freundschaft! Du nur heilst der Liebe Schmerz.

(S. G. 138. l.)

¹⁸³ Gabriella önéletrajza. M. Tud. Akadémia kézírattára. R. U. I. M. 4°—82. sz.

friss sírhantján nyújtja kezét Eliznek, barátainál csak vigaszt keres.¹⁸⁴ Két jóbarát és egy kedves teszük paradicsommá az életet,¹⁸⁵ boldog, ki barátokra lel, míg szerelmesével járja a világot.¹⁸⁶ A barátság csak balzsam, mely a sors sebeit enyhíti, csak középút a szerelem és gyűlölet között,¹⁸⁷ akár Alxingernél: oly érzés, mely szerelemtől, mélabútól egyként megóv.¹⁸⁸ Ki vetné Gabriella szemére, hogy barátsága nem volt igaz? Az életnek bizonyos korában csak a szerelem boldogított és annak vesztével a szív, mint a szikétől megfosztott virág, csak mellék-hajtásokban, csak csonkán virúl.

Az elaltatott szerelem, mint ahogy a földi boldogságtól elfordúlt szerzetes Mária dicséretébe fojtotta sóvárgásait, nála a barátságban ömlött ki; ezért találjuk föl barátságában ugyanazokat a vonásokat, melyek szerelmét rajzolja. Fölfogása a barátságról még magasabb, mint a szerelemről. Annyit ott elismer, hogy legalább az első érzelmek igazak mindenkinél; de a barátság ezer közül is csak a megpróbáltatást szenteli föl.¹⁸⁹ Maga éveken át volt áldozó papnője. Nem divatos övnek csatolja föl arannyal áttört szalagját. Ha a szerelemben csak hasonlóan húrozott lelkek boldogúlnak,¹⁹⁰ a barátságban is vele összehangzó lelkületű lányt keres és mikor megtalálja:

Könnyen omlott, hogyha nem volt boldog
Boldog voltam, hogyha csak mosolygott.¹⁹¹

Rajongó és önfeláldozó, akár szerelmében. Itt se a maga javát óhajtja, de Elizáért borzalmas hegyszakadékot megjárna, csak egy parányi fényt szórhasson életébe.

Tengereknek mély övét megjárnam
Boldogságát ott ha föltalálnám.¹⁹²

Ma túlhajtottnak érezzük szavait, de az igaz érzelem melegen ragyog ki a merész képek mögül. Természetes, hogy ily magasztos érzelmekkel a barátságban is keserőségek érik. Ha itt az „illem“ nem bánthatja, bántja ám a nők változhatlan alaptermészete: kik, mint azt Gabriella később Pichler Karolinának panaszolja; ritkán igaz barátok.¹⁹³ Éppen, mert valamennyi egy úton keresi boldogulását, zavaródik meg gyakran

¹⁸⁴ S. G. 112 és 192. l.

¹⁸⁵ S. G. 150. l.

¹⁸⁶ S. G. 47. l.

¹⁸⁷ S. G. 126. l.

¹⁸⁸ W. M. 1794; 52. l.

¹⁸⁹ S. G. 138. l.

¹⁹⁰ S. G. 9. l.

¹⁹¹ Eredetiben: Meine Tränen flossen, wenn sie klagte

Glücklich war ich, konnt ich froh sie sehn. (S. G. 138. l.)

¹⁹² Eredetiben: Wäre gern für sie ins Meer gesunken

Dort zu suchen ihre Seligkeit. (S. G. 112. l.)

¹⁹³ Gabriella Karolinához. 1802 május 16. M. Nemzeti Múzeum kézirattára

a barátság: Gabriella egyik barátnője elfordul tőle, mert ugyanegy fiatalember mindkettőjüket kitünteti. Hisszük, hogy e seb inkább fáj, mint a szerelemé, mert oktalanul esik.¹⁹⁴ Ám hamarabb is gyógyul, hisz új barátot találni könnyebb, mert baráti vonzalmunk inkább tőlünk függ, míg a szerelem épen az önkénytelen, sokszor érthetetlen hajlamok szerint választ. Gabriella barátsága már lépés a világtól az önmagába zárkózáshoz. Éppen e költeményeiben lép föl világfájdalma, úgy, hogy egyik-másik barátjához intézett költeménye a barátságról legkevesebbet beszél; annál többet árul el lelki viharából. Hibás fel fogás e magába vonulást kolostor álmaival azonosítani.¹⁹⁵ Ő csak zsenge korában akart fátyolt ölteni, de e költeményekben tükröző keserűségnek, e vágyhoz semmi köze. Kolostor álmait föladta, mielőtt a világba lépett volna, világfájdalma akkor lepi meg, mikor az életben már sebeket kapott. Hogy írta volna különben Fannyjának:

„S ha szívünk' összezúzza bánat:
Csak el ne áruld a világnak.“¹⁹⁶

A kor szokása szerint ír alkalmi és emléksorokat. Tudja, hogy senkinek nem adhat értékesebbet, mint költeményeit. Férje e versekről mondja: „A pénz, melylyel Gabriellám . . . baráti szolgálatokért jutalmazni szokott.“¹⁹⁷

Hivja szeretteit emlékkönyvébe,¹⁹⁸ de tudja, hogy nem mindenki igaz barát: „Barátom! Sok az elhívott, de választott kevés“ írja tréfásan.¹⁹⁹ Az oltárnál álló mátkapárnak boldog gyermekeket kíván — de ez csak úgy lehet, ha fiaik ész, leányaik szív nélkül születnek. Az érző lélek átka — legtöbb versének ez az alapgondolata, melyet barátaihoz intéz. Éppen mert barátainál első sorban vigaszt keresett, válnak e költeményei is lelke legmélyéből fakadó vallomásokká. Érezzük bennük egész nyomorát, a kifosztottságot; minden, a mi drága volt; eltűnt, csak a lélek maradt meg súlyos értékeivel, melyek a mélységbe húznak; nem hagynak a csillogó felszínen úszni. Nem értik, nem méltányolják: a kis hattyúfiók meséje jút eszünkbe, mely, mikor apró társai csipkedik, magasba szállni vágyik.

Nincs egy pont, a hol megnyugodna. A múzsa se vigasztalja, a szív nagyszerű érzelmvilága átok az emberen; mert magánossá, öröm-

¹⁹⁴ S. G. 138. l.

¹⁹⁵ Mint például Nagl—Zeidler (326. l.) és Horánszky (136. l.) említett műve.

¹⁹⁶ Eredetiben: Und wenn das Herz vor Jammer bricht:

So lass uns durch kein Wort verraten.

¹⁹⁷ Bacsaányi Gabriellához. 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézirattára.

B. J. 1315. sz.

¹⁹⁸ S. G. 126 és 173. l.

¹⁹⁹ S. G. 173. l.

telenné teszi életünket. Embertársainak öröme, keserősége nem tudják feledtetni, sőt növelik szenvedéseit:

Elszokni érzést és gondolkozást
Süket-vakon szenvedni hagyni mást:
Csupán az önző boldogul a földön.²⁰⁰

A világfájdalom leigazza, e teljes, mindenben való szenvedés, a mások fájdalmait felölöl, sem másban, sem magában nyugalmat nem lelő gyötrelem. Gabriella költészetében, leveleiben olykor fölzendülnek a szenvedésnek ilyen hangjai, — hiszen a világfájdalom nem Byronnal, de a világgal együtt született. Hanem csak törve halljuk költőnőnknek ilyen panaszát, egész szívünkkel kell reáfigyelnünk, hogy az elejtett akkordokból búbánatának szimfoniáját összesűrítsük. Nem fogjuk érezni e fenséges szenvedést, ha csak egyes költeményeit és ha csak nagyjában ismerjük életét, de éljük át mindazt, a mi Gabriella lelkében megfordult, vagy onnan fakadt és meg fogjuk érteni fájdalmát. „Minden nagy szenvedély elszigetel.”²⁰¹ És elszigetel a lelki nagyság is, a magassabbrendű lélek mindig egyedülvaló. Kicsinyes környezetből magába és emelkedettebb világba menekül. E sajátos világ öröme, kinja zeng Byron *Manfredje* ajkán, éppen az, mit Gabriella csak itt-ott éreztet, de teljesen kifejezni nem tud:

— — — — — Már ifjúságom óta
Nem járt a lelkem mások útain,
Nem emberszemmel néztem én a földre;
A vágy, mi mást űzött, uem csábított,
A létezésük czélja nem hívott.
Az üdv, a kin, erőm és szenvedélyem
Elűzte tőlük — — —²⁰²

E „mindenütt egyetlen idegen”-ség végül is önmagában keresi a hibát. „Óh . . . végzetes ajándoka az égnek, a lélek, a mely érez!” Ez Leon jelszava a Gabriellához írott költeményben, a melyre őt Gabriella panaszja indítá, hogy a tele szlv a világban elfáradva, üressé, sivárrá leszen. Nem így fogalmazta Chateaubriand is a világfájdalom meghatá-

²⁰⁰ Eredetiben: Vom Denken und Empfinden sich entwöhnen
Für fremdes Schicksal taub und blind
Kalt egoist zu sein, ist die bequemste Lage. (S. G. 278. l.)

²⁰¹ Ludwig Ottó: Shakespearestudien. (Lipcse, 1872.) 106. l.

²⁰² Eredetiben: — — — — — From my youth upwards
My spirit walk'd noth with the souls of men,
Nor look'd upon the earth with human eyes;
The thirst of their ambition was not mine
The aim of their existence was not mine;
My joys, my griefs, my passions, and my powers
Made me a stranger — — — (Manfred II. 2.)

rozását: „Telt szívvel üres világban élni . . . ?“ A nagy ellentét érzése, mely a gazdag szív és a méltatlan világ között fennáll, ez senyveszt minden lelket, a mely finomnak, érzékenynek születve saját magán át nézi a világot, az emberekben magát keresi és aztán látja, hogy igaz aranyáért kavicscsal fizetnek. A két költemény alaphangulatát tömöríti össze Leon négy sora:

Mit segít, ha lángolór' sóvárgunk
Szent tüziünk maga lsten ha szítja,
Óh, ha izzó, hívó tiszta vágyunk'
Durván a világ csak eltaszítja? ²⁰³

De Gabriella végül is talál vigasztalást.

E világból, hol angyalokat álmodunk magunknak és néha embereket is alig találunk, jobb, szebb világba álmodni magunkat, békét találni a jóban, szépen, szentben, önmagunkba menekülni: ez az egyedüli nyugalom. Így biztatja egymást a két rokonlélek. Nem is állt Gabriellához lélekben senki oly közel, mint Leon. Csak róla vallja Gabriella, hogy szenvedésükben egyek.

Barátai abban is örökösei szerelmeséhez való gyöngédségének, hogy apró tárgyakat küldözget nekik is, egy-egy költemény kíséretében. Hajdan kedveséé volt az első virág:

„De most, hiába, csalfa Ámor
Alig ad már szívemnek dolgot,

A kis tolvajtól messzi távol
Barátimban vagyok ma boldog.“ ²⁰⁴

Most barátnőit illeti minden gyöngédsége. És ne keressük Gabriella ily verseiben az ügyeskedő észmesterembert, ki valamely adott tárgyhoz illő gondolatot eszel ki, s azt vessé fúrja faragja. A tárgy olykor másodlagos, talán csak a gondolathoz vette. Így mikor barátnőjének himzett rózsát és nefelegtset küld: „Szerelem, barátság rendesen képekben beszél“ mondja. ²⁰⁵ Az érzelem keres magának érzéki képet: a költemény, mint az ajándék forrása, a szív maga. Nem a himzett virágokhoz írta a költeményt, valamit kigondolva, a mi a virágok lényéből fakadó, de a szeretetnek keresett külső képet, a mi vonzalmának követe legyen. Az érzelem az első, a „kép“ pusztá forma, az érzés megérzékítése. Szíve

²⁰³ Eredetiben: Denn wass hilft das glühende Verlangen
Von dem Weltgeist uns selbst eingeflösst
Ach! Wenn unser glühendes Umfängen
Rings die Welt so schnödd zurückestösst?

(Leon: Gedichte 169. l.)

²⁰⁴ Eredetiben: Nun aber macht der Gott der Liebe
Mir wenig wenig mehr zu tun,
Und fern von diesem schlaunen Diebe
Lässt Freundschaft mich im Schosse ruhn.

(S. G. 75. l.)

²⁰⁵ S. G. 216 l.

telve az ifjúság emlékeivel, mely mindkettejüktől elszűnik, ezeket ábrázolja: a zöld lomb az eltűnt öröm, a rózsza megmaradt szeretetük, a nefelejts az ő csendes óhajának kifejezője. Az egész kép szívét festi. Más költeményeiben is fölleljük e kiindulást. A virágok „többet ábrázolnak, mint a költemény,“ azaz jobban kifejezik szívét.²⁰⁶

Sok ily tárgyú költeménye a kor divatjából magyarázható, a Wiener Musenalmanachban rengeteg mintára akadhatott, melyek azonban többnyire nagyon külsőséges, alkalmi szerzemények.

A családi kör, melyen szeretettel csüggött, szintén ihletője volt: bár a családi vonzalom nem talál hangot a kor költészetében. A barátok legalább alkalmilag megemlékeznek egymásról; a szülőknek alig szentelődik költemény.

Gabriellát igazi melegség csak apjához és nagybátyjához fűzte. Egyetlen költeményt sem szentel anyjának, csak egyszer mondja: „a legjobb anya,“²⁰⁷ és köszönetet mond orvosuknak, ki az anyát súlyos betegségében megmenti. Gyermeki gyöngédségében anyját, ki józanúl hessegeté el álmait, soha váddal nem illeti, de éppen negatív hallgatása mutatja a mindig őszinte gyermek érzéseit. A sorok között olvashatunk, mikor apjának betegségéről ír; említi, hogy maga elrejtőzik fájdalmával, míg anyja a betegágyánál zokog. E finom tapintat szó nélkül fájlatja az anya gyöngédtelenségét. Ily apró vonásokban találjuk megrajzolva az apához való viszonyát is. Elejtett sorai a leghívebb tolmácsolói szívének, az egyenesen az apához intézett versek inkább külső alkalomból fakadtak, a mint fokozatosan látjuk költészetének elsekélyesedését: szerelmi lírája a legmélyebb, ez irányban alig ír alkalmi költeményt; — csakis belső alkalomból fakadót — barátságköltészete már jó felében alkalmi jellegű, családjához intézett versei csaknem mind; politikai líráját tisztán az alkalom szüli. Szerelme lobogó tűzhöz hasonló, mely mindig ihleti, forrását önmagában hordja, más érzelmeihez fokozatosan több és több külső indítékra van szüksége; politikai lírája éppen az aczélból, kőből ugró szikra, csak erős ütésre pattan ki és hirtelen el is tűnik.

Apját gyakran és gyengéden fűzi bele mástárgyú költeményeibe. Mint a „Biedermann“ megtestesülése, mint nevelő és ideál áll ő gyermeke előtt. Első költeménye, mely nyilvánosságra került talán, az apát illette, és tehetsége fölfedezésekor is e titkát „szíve gyöngéd nevelőjének, atyjának vallja be nagy-félénken, könnyezve, pirulva“²⁰⁸. Gabriella, ki boldog volt, ha adhatott, apjának a legdrágábbat szenteli: költői dicsőségét. Könnyeket hullatott az apa hú gondjáért, mellyel tehetségét fejleszté.²⁰⁹ Ő az egyedüli, a kit követni akar. Olyan lenni, mint ő: ez

²⁰⁶ S. G. 75. I.

²⁰⁷ S. G. 183. I.

²⁰⁸ S. G. 6. I.

²⁰⁹ S. G. 63—65. I.

kötelessége, vágya pedig, hogy azt vessék sírkövére : „Méltó volt, hogy ily apának legyen gyermeke.²¹⁰ De ne csak maga legyen ilyen. Majd, ha szüleit el kell hagynia :

Karjából hogyha hív a végzet
Szivem magasb örömrre ébred
— S bár félve — őket elhagyám,
Oltártól sirig az vezessen
És úgy becézzen, úgy szeressen.
Ki férfi talpig, mint atyám.²¹¹

Ez az eszményi ragaszkodás, mely az apából ideált alkot, kedvessé tesz mindenkit a leánya szemében, a ki apjával jó viszonyban él ; ha a holt tárgy is drága, amit szeretteink érintenek, hát még a szív, amely érettük dobog ! Ezért csügg Gabriella szeretettel Retzeren,²¹² ki apja mellett áll, ez apa mellett, kiért ő minden áldozatra kész. Megható ez az örökös sovargás, mellyel Gabriellánál találkozunk : adni, áldozni, lemondani mindenkiért, akit szeretetével megajándékoz. Ez önzetlen, másnak élő ereje lelkének ifjúkorában csak in potentia van meg, később gazdagon váltja be tettekre férjével együtt töltött életében. Kivált lemondani szeretne szeretteiért : nem hagyná el atyját kunyhóban se, elhagyná érte a márványpalotát,²¹³ aranyat, dicsőséget adhat a világ, de ily lelket soha.

Mily világosan kandikál ki a leánya nyájaskodó dörzsölődése édesapjához, az allegorizálás fátyola mögül ; ahol a virágot szedő Minna szendergő apját ibolyával hinti be.²¹⁴ A rövid elbeszélésnek induló és egy imádkozó sóhajban végződő „Oranisa“ jó örege, ki maga körül csak vidám arcokat akar látni, kinek egyetlen öröme gyermeke, ki

Csüggött szeretve forrón, megértőn drága apján
Ki őt bölcsője óta ápolta egyedül
Nevelte gyöngédsége puha járószalagján. .²¹⁵

ez a jó apa szakasztott Gabriella édesatyja. Mikor a jó öreg súlyos

²¹⁰ S. G. 42. l.

²¹¹ Eredetiben : Winkt einst mein Loos mich von den Beiden
Aus deren Hand zu höhern Freuden
Man doch mit Furcht die Hände reicht,
So leite mich vom Brautaltare
Mit gleicher Liebe bis zur Bahre
Ein Mann, der meinem Vater gleicht. (W. M. 1788 ; 15. l.)

²¹² S. G. 287 l.

²¹³ S. G. 145. l.

²¹⁴ S. G. 42. l.

²¹⁵ Eredetiben : Sie war es, den er von der Wieg an sich allein
Am sanften Gängelband der Zärtlichkeit erzogen . . .

(S. G. 22. 1. l.)

beteg, a templomba siet leánya kora hajnalon és minden boldogságát, szerelmét följánlja Istennek, váltságúl apja egészségéért.

Nagybátyja, ki a leánykának második apja, szintén meleg szavakra talál a költőnőnél²¹⁶

Mint lelkes német lányt, Gabriellát kora politikai eseményei is érdeklik, bár e dalait inkább a szokás, mint az ihlet sugallja. Ausztria politikai költészete mélyen a nép lelkében gyökerezik, régikeletű és állandóan virágzó. A népnek időnkint megvolt a maga hőse, akit hol rajongva, hol tréfásan ünnevelt dalaiban. A XVIII. század elején „Prinz Eugen, der edle Ritter“ a dalok hőse. Ez üde, népies forrás csöppjeitől beharmatosodik a műköltészet is, még a XVIII. század kilenczedik tizedében is föl villan olykor a zentai győző fényes alakja a költészetben.²¹⁷

A török háborúk ingadozó szerencséje, a belgrádi váratlan győzelem egyszerre kapja föl Laudon nevét; mely mint kelő nap homályosítja el más hősök csillagát. A rimniki győző alig kap egy dicsénetet,²¹⁸ ám a népdal újjongva kél: „Laudon rückt an!“ A lázas izgalom, mely a győztes bevonulásakor Bécsre remegésbe hozza, Pichler Karolina ajkáról önkénytelen himnuszt fakaszt; minden nevesebb költő lantja megzendül, „Hallgathatok-e az újjongók között?“ kérdi Gabriella, s dalba fog. A Laudon-láz évekig lelkesít, ám a francia háborúk, események, mint földrengés rázzák meg Európát, visszhangja kél a költészetben is,²¹⁹ és amikor Ausztria maga is belesodródik a háborúba, a dicsőség gyér sugarai Károly főherczeg homlokára esnek. „Germánia megmentőjét“²²⁰ a költők elhalmozzák költeményeikkel. Ez események többször szólaltatják meg Gabriella lantját; de nem hízelgésből vagy anyagi haszonért énekel, mint mások sokan. Alkalmi dalaiból igaz érzés és egyéni felfogás cseng, szokásnak hódol, igaz, mikor énekel a nagyokról: „A kor szokását ismered“, mondja múzsaának, de ő csak az igazi nagyokról énekel:

Kl az ember s államok javára
Isten végzéséből gondol, fárad
Tettéért dicsőség, hírnév, hála
Múzsák lantján mindig dalba árad. . .²²¹

²¹⁶ S. G. 248; 249 és 250. l.

²¹⁷ W. M. 1785; 22. l. — 1789; 86. l.

²¹⁸ W. M. 1790; 134. l.

²¹⁹ W. M. 1795; 10. l. — 1794; 141. l. stb.

²²⁰ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten. II. 24. l.

²²¹ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye az Akadémiában. R. U. J. M. 4°—81. sz. Rendezett gyűjtemény IV. könyv: Die Muse.

Eredetiben: Wer für Menschenwohl, für's Wohl der Staaten
Sorgt und wirkt, wie Gott es ihm beschied
Findet stets den Preis für seine Taten
Findet Ruhm und Dank in ihrem Lied — —

De nem szeretne az alkalmi költőkkel összeelegyedni. És házi-nyúlaknak nevezi idegen kívánságra írt verseit, de oroszlánnak csak egy-egy, ritka és legbensőbből fakadó versét tekinti.²²² Egyébként valamennyi hazafias költeménye egységes jelleget mutat. Ő nem zenghet a csaták tüzeről, a győzelem első mámorát nem ismerheti; még vagyont se sokat áldozhat, apjától kapott emlékpénzeit fölajánlja a császárnak,²²³ de legtöbbet dalával tehet: mert a költőnek csak a kilencz testvér kincse adatott.²²⁴ A kitörő lelkesedés őt el nem ragadta soha. Más költők Franciaország ellen a győzelem reményében küldik a sereget császárért, istenért,²²⁵ és gúnnal kiáltanak a menekülő Dumouriez-nek: „Piha Scipio, te futsz!” Alig csendül föl nála a nép gyorsütemű, ropogó lelkesülése, Haschka méltóságos szárnyalását nem ismeri, mikor egyszer frissen dalol, akkor is azt mondja lírájának: „Változtass lantom hangodon.”²²⁶ Egy kis józanság, higgadt szelidség dereng versein, nem a katona forró lobo-
gásával, de a hivatalnok gyermekének meggondolt, nyugalmas indulatával csügg hazája, az „állam” sorsán. A jozefinizmus, az ésszerűség hazafisága ez.

Ha a perczek perzselő lelkesülését nem ismeri, annál természetesebben domborodnak ki költeményeiben a női lélek szelidebb erői. Laudon diadalakor az általános békét óhajtja, a megpihent nép nagyszívűségét festi, amely a katonának még sebt is borral borogatja, a menyasszony, a feleség boldogságával dobban össze szíve. Mikor a diadalmas Károly, a „cserfa” küzd, ő az anyához fordul; együtt érzi vele az otthon csüggendező nők lelki szenvedéseit, míg a férfivilág szeme csak a hősön függ.

Még tréfálni is tud. „Verjetez francia darabot a zongorán mondja: a németek úgyis meg vannak verve.”²²⁷ És incselegve árulja el egyik — különben francziából fordított — költeményében, a nővilág leghőbb óhaját háborús időben; mikor a győzelem után duzzogva szól:

Mi tartja vissza, mért hogy most se tér meg,
Karomba nem vágy; óh csudálatos:
Ki annyit áldoz honnak, hősi névnek
A szerelemnek nem volna adós?²²⁸

²²² Gabriella Bacsányihoz, 1800 július 21. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. I. 1315. sz. ²²³ W. M. 1794; 95. l. ²²⁴ S. G. 131. l.

²²⁵ W. M. 1794; 15. l. — 1793; 149, — 1794; 15. l.

²²⁶ S. G. 258. l. ²²⁷ S. G. 272. l.

²²⁸ Eredetiben: Was hält ihn ab, dass er nun widerkehre,
In meinem Arm des Friedens sich zu freun?
Er, der so vieles tat für Vaterland und Ehre
Sollt er der Liebe gar nichts schuldig sein?

(W. M. 1795; 74. l.)

Igy tér a harczy zajból vissza önmaga szívébe, költészete ez örök forrásának mélyébe.

Mikor a természetimádás hitvallásai, Richardson, Rousseau, Goethe művei már közkinccsé váltak s a természet megértése még a kevésbé fogékony lelkek pórusaiba is fölszívódhatott volna, Ausztria költőit a természet még mindig nem érdekli önmagáért, a vele való lelki összhangnak nyomát se igen találni. Mint a vadnépek művészete: csak az embert rajzolja, a természet csak háttér, hagyomány, szinte színpad, üdeségét a mitológiai képek halmozása egészen megrontja.²²⁹

A divatos mulatókertek, néha tájak leírására ugyan nem talál Gabriella mondása, mellyel Ratschkynak kedveskedik: „Hogy az ember csaknem látni véli“.²³⁰ Másutt a természet egészen elveszti önállóságát és csak indítója vagy kísérője a gondolatláncznak. Bár Prandstetter állítja: „Hiszem szentül, a természet iránti vonzalom ismertetője a jó embernek“²³¹ azért a természet a költőknek nem igaz barátja, nem tudnak összeforrni vele, közös hangulatban olvadni föl:

Oh szép, mi szép e táj!
De mit segít nekem?
A kedves nincs velem. . .²³²

E kijelentés Gabrielláé, és sok hasonlóra akadunk.²³³ Pedig keresik a természetet, Gabriella hozzámenekül az emberek elől,²³⁴ a virágoknak és a holdnak vallja be szerelmét, keservét. E költemény jellemző általában természetérzéke fejletlen voltára, a természet sohase önczél, és benne való meglátásai fogyatékosak, korlátoltak, főként megszokottak. Dicsőíteni csak a virulást tudja, a „Wonnemond“, május elseje fordul elő legtöbbször költeményeiben;²³⁵ ez a szépség és öröm forrása, annál kevésbé tud a hervadás szakaiban szépet fölfedezni. Már a tavaszt is alig pár vonással festve, siét áttérni a benne ébredt érzelmekre; de itt még inkább:

„Pereg a nyárfa levele,
Egy-egy reményem perg vele. . .“²³⁶

²²⁹ Vesd össze Rommel említett művével. 95—97. l.

²³⁰ S. G. 183. l. ²³¹ W. M. 1790; 94. l.

²³² Eredetiben: Schön ist die Gegend zwar;
Allein was hilft es mir?

— — — — —
Mein Adolf ist nicht hier . . . (S. G. 11. l.)

²³³ W. M. 1790; 94. l. ²³⁴ S. G. 56. l.

²³⁵ W. M. 1787; 7 — S. G. 85; 42; 75; 174. l.

²³⁶ Eredetiben: Mit jedem Blatt der Pappelwände
Fällt eine Hoffnung für mich ab — — (S. G. 169. l.)

Igy kerüli el a szemléletes képet. Jellemző erre az a költeménye, melyben igaz, hogy egész téli tájképet ad, de csupán azért, hogy az ellentétet kiemelhesse a jelen sivársága és a tavasz bája között; egyéni érzelmeit is folyton beleszővi a képbe, ám azért ennyi is érdem oly korban, mikor költőtársai az őszből csak a szüretet, a telet meg épen csak alig énekelik meg. A hó fedett virágágy, a lombtalan gesztenyesor, a befagyott folyó már új vonások Gabriellánál, ha „borzalmasnak“ találja is mindezt.

A nap szakai közül különösen a reggelt énekl²³⁷, az alkonyt csak egyszer,²³⁸ az éjt kétszer.²³⁹ A hold a bánat kísérője, könnyeket iszik föl, üzenetet visz, hoz; a nap; a tavasz, a fény és üdvösség forrása.²⁴⁰ A természet egyéb jelenségei közül a virágország szerepel, melyet rendesen a rózsza képvisel,²⁴¹ azonkívül a nefelejts, ibolya, csupa oly virág, mely a pásztorvilág költészetében szerepelt. Az állatvilágból kutyáját,²⁴² madarait énekl²⁴², mint ott, itt is taposott úton jár: csalogány²⁴³ szól minden, a természetben lejátszódó jelenet alatt. Kanárija, czinkéje halálára elégiát ír.²⁴⁴

A régi anyaggal dolgozik és az egyéni szépségek fölött gyorsan elsiklik, hogy önmagába térjen. Minden megfigyelésbe magát viszi bele, mutatja a nefelejtsről és pillangóról szóló verse. E költemény igaz élményen alapúl.²⁴⁵ Gabriella nem a szín pompás lepkét és a kéklő virágot látja, mindjárt a virágnak emberadta nevére, a lepkének ember-tulajdonította csapodár természetére gondol, és a csudán tünődik: hogyan szeretheti a pille a nefelejtset? Hisz akkor kedvese is szeret-heti őt. E költemény egyébként legtöbb, a természettel kapcsolódó versének is mintája, párhúzam a szemlélet és saját érzelmei között. Költeményeinek czímei is erre utálnak: „Önmegnyugtató egy őszi sétán“²⁴⁶ „Gondolatok a ligetben egy téli napon“:

„Máskor sebes folyó . . .
Jégverte lánczra habját.

Igy köti meg a bú
Mint jég, könnyen patakját.“²⁴⁷

Ha viruló tájon jár, a ragyogó képpel ellentétbe állítja fájdalmait: az arany napfényre föl kaczag a lomb, a virág, de az „mint sziklasza-

²³⁷ S. G. 75; 42. l. stb.

²³⁸ S. G. 67. l.

²³⁹ S. G. 124 — W. M. 1785; 88. l.

²⁴⁰ S. G. 240. l.

²⁴¹ S. G. 136; 199. l.

²⁴² S. G. 277. l.

²⁴³ S. G. 85; 124. l. ²⁴⁴ W. M. 1794; 124, 126. l.

²⁴⁵ Gabriella névtelen életrajzírója szerint. M. Tud. Akadémia kéziratára. R.

U. I. M. 4°—82. sz.

²⁴⁶ S. G. 169. l.

²⁴⁷ Eredetiben: — — 6 Strom — — — —

Eis hemmet deinen Lauf.

So hemmt des Schmerzens Eis

In mir den Lauf der Tränen.

kadékon töri meg szívének bánatán sugarát.²⁴⁸ A legbájosabb képbe se érzi bele magát, látja újból virúlni, zöldelni a tájat és ő az egyetlen, ki szomorú marad.²⁴⁹

Baumberg Gabriella verseit már tartalmukból ítélve sem nevezhetjük daloknak. Ő maga ugyan így említi és vannak is dalszerű rövid versei. Ezek könnyed formájukkal szinte énekelhetők s tudjuk, hogy Mozart, Schubert és mások²⁵⁰ többet meg is zenésztettek. Gabriella költeményeit maga jellemzi legjobban: mélabú és álmodozás, ihleti őket, nem a zúgó szenvedély legizzóbb pontján született lelki vallomások. Csak ritkán keletkeztek a jelen rohanó órájában; élénk villámszerű benyomások nyomtalanul suhannak el fölötte. E pillanatnyi érzelmek lekarcolása adja dalait, melyek oly könnyűk, oly ötletszerűek, valóban „Impromptu”-k, a mint egyiket nevezi. Csak néhány rövid vonás, a legkeresetlenebb, legegyszerűbb szavak, mindig finom éllel fejezve be, és mindig egész, sőt mély, széles képet adva a külső vagy belső helyzetről, melyből a dal fakadt. Így éppen ez Impromptu-ben, öt rövid sorban látjuk a szép tájat, a mely a kedves nélkül sivár a boldogtalan leánynak, halljuk szívében a teljes lemondás után egyedül megmaradt vágyat földobogni: „Óh jó Isten, végy magadhoz a mennybe mindkettőnket!” Gabriella a maga igénytelenségével lép itt elénk. Többi költeménye hangulatban mélyebb, formában súlyosabb, egész szerkezetében elégikus. A múltban gyökerező, újrakelő fájdalom, mely egyre sötétülve csaknem szakadékokhoz vezet, aztán tisztúlni kezd s a vigasztalódás mennyei derűjével zárul, ez érzelmi fokozat legtöbb költeményének váza.

Derűs költeményeiben ily fokozatos fejlesztést nem találunk. A lassú fejlesztés helyett csattanó fordulatokkal dolgozik és ez kivált ártatlan humorú epigrammaiban hat, a váratlan, az előkészítetlen mosolyra fakaszt naiv ötletességével. Kétféleképpen aknázza ki a hamiskás, hirtelen hangulatváltoztatás komikumát. Vagy bánatos hangon kezd valamibe, mintegy megható befejezésre készít elő; de hirtelen fordít egyet és kicsinyes, nevetséges helyzettel vágja ketté megindultságunkat; mintha szemünkbe mosolyogna, emlékeztetve Heinerre. A boldogtalan Lujza áll a tűznél, beleveti kedvese leveleit, verseit: A szép ábrándnak vége... Tűzbe velük: „Mert ah! Ő nemcsak rólam énekel!”

Másutt viszont jelentéktelen apróságról cseveg, egyszerre valami nagyjelentőségű, komoly eseményből alkalmaz helyzeteket, nagyérvényű mondásokat a maga apró-cseprő témájára, például a hol a mulatságos kis hivatalnok szerelmében baklövéseket csinál és így sóhajt kedvesének: „Add meg a császárnak!”

²⁴⁸ S. G. 85. I.

²⁴⁹ S. G. 154. I.

²⁵⁰ Rommel említett műve: 106. I. Azonkívül lásd Gabriella levelét Bacsányihoz 1815 márczius 8-án. M. Tud. Akadémia kézírattára, L. 4°—141. sz.

E fogásai rövidebb költeményeiben érvényesülnek. Hosszabb költeményei egyenetlenek, belső terjedelmük nincs, rövid feldolgozásra alkalmas tárgyait csak refleksióval, részletes és nem nagyon költői elemzéssel nyújtja el.

Költeményei földíztetésében meg kell említenünk az ellentét gyakori használatát. Feljő a hold, — a nap leszáll, a rózsza hervad — nyit a szegfű.“²⁵¹ „A legnagyobb üdv: gyógyulás. És szörnyűség: egy ifjú sir.“²⁵² Nemcsak ellentétes ítéleteket, de ellentétes fogalmakat is szívesen kapcsol: „gyönyörteljes kín“ — „kinzó, kegyetlen üdv.“²⁵³ Egyébként nyelve nem gazdag, nem is üde, színes. Színeit kaleidoszkopszerűen százképpen tükrözni, élénkíteni nem tudja, talán ez is okozza, hogy költeményei egyhangúaknak tetszenek.

Technikája az almanachköltők közös hibáiban szenved. Versei könnyen folynak, rímei csengők. Ezt kora elégnak tartotta és kitűnő verselőnek mondta Gabriellát. E vers- és rímkészség azonban még nem művészet. Egyszerre több költeményét olvasva, meglep a versalakok egyformasága, bánt a mint pl. a sor által való gondolatörös

„Dort mischen meine Tränen
Sich mit dem Morgentau.“²⁵⁴

Legtöbb versét négysoros formában, vagy „vers libre“-ben írja. A jambuszi lejtés, mely 122 ifjúkori költeményében érvényesül 24 trocheuszival és az egyetlen szaffói lejtésével szemben, nemcsak egyhangúságot, de ritmikai fásultságot okoz. Utoljára észre se vesszük, mely szótag esik helyesen vagy jogtalanul ariszba vagy tézisbe.

Rímei osztrák szempontból tiszták. Annál nagyobb hibája, hogy egy szerencsés rímpárt — rímelő rokonfogalmakat, illetőleg könnyen kapcsolható kifejezéseket — folyton alkalmaz, s ez befolyással van költeményei szellemi részére. Más almanachköltők viszont néha teljesen értéktelen rímeket alkalmaznak, súlytalan *en* végződést hangsúlyos szótagra.²⁵⁵ Gabriellánál a Wiener Musenalmanachban csak két ilyen gyenge rímet találunk, az Összes Költemények-ben azok is eltűnnek. Kopott rímkötései alatt maga vágja el az ágat. „Louise és Paradiese még sokszor fognak egymásra rímelni, mert oly könnyen fut egyik a másikra... akár a rím Seele és (Gabrielle).“²⁵⁶ Látni, hogy ha illő rímpárt talált, mindenütt sietett fölhasználni. Ezért rímel nála Leier-re mindig Feuer.²⁵⁷

²⁵¹ S. G. 169. l.   ²⁵² S. G. 122. l.   ²⁵³ S. G. 17. l.   ²⁵⁴ W. M. 1785; 13. l.

²⁵⁵ Alxinger: 1786; 39. l. Blumauer: 1785; 36. l. Ratschky: 1786; 52. l. stb.

²⁵⁶ Gabriella Bacányihoz. 1810 május 29. M. Nemzeti Múzeum kéziratára.

B. I. 1315. sz.   ²⁵⁷ S. G. 295; 247. l. stb.

Herz és Schmerz.²⁵⁸ Nehezebb rímkötést próbált néha²⁵⁹ ab ab cd cd ab ab rímelhelyezéssel. A Wiener Musenalmanach 9 szonettjéből egy az övé,²⁶⁰ e formát az Összes Költemények-ben is fölleljük.²⁶¹

Gabriella költészete egyéni és sajátos. Hibái többnyire közösek költőtársainak fogyatkozásaival. Értékeiben senki hatása alá szorosan nem sorozható. Lelke egyedül Leonéval mutat rokonságot, s e lelki-rokonság alapja vonzalmunknak és költészetük a néhány rokonzásának. Leonnak is „szentély“ a költészet,²⁶² hol a „dicsőség szent virágát szedi“ és az „emberiség legnemesebb érzéseit énekli.“²⁶³ Általában mindkettőjüket az elégikus hang, a tiszta gondolatok, érzések dalba foglalása jellemzi.

Gabriella költeményei tárgyban emlékeztetnek Leonéira, hogy Leon volt rá hatással és nem fordítva, azt a költemények megjelenési idejéből gondolhatni. Leon hatása csupán Gabriella korai költeményein érzik.

Az ész és szerelem humorosan megrajzolt csatája Leon „Vernunft und Liebe“-je.²⁶⁴ Kéri lánykáját, ne jusson mindig eszébe, mert miatta nyugta, de józan esze sincsen. A tréfás hang, az egésznek fölépítése Gabriella „Das fruchtlose Beispiel“-jának adhatott indítékot.²⁶⁵ Ez sem szolgai utánzás, Gabriella költeménye teljesen átgyurt és finomabban kiélezett, csattanóbb. A gondolat kettőzve és fokozva van, mert a szerelmes zsörtölődését a leányka ügyesen visszavágja. Leonnak Rousseau után írott költeménye,²⁶⁶ a másik, mellyel Gabriella „Das Hüttchen im Walde“²⁶⁷ című dala egyezik. Leon boldog lenne kedvesével a házikóban „semmi sem volna szemében kívánságra méltó,“ Gabriella „irigylésre méltón“, mint paradicsomban élne benne. Mindkét vers nyolcz rövid sornyi. Szinte meglepő a hasonlóság itten :

Leon : Bundeslied.

„Das Seelenband getreuer Brüder
Löst keine Macht des Schicksals auf.
Es reicht die Kette seiner Glieder
Bis zur Unendlichkeit hinauf.“²⁶⁸

Gabriella : An einen Freund.

„Das Wunderband, wodurch zwei gleichgeschaffne Seelen
Beim ersten Blicke sich verbinden und vermählen
An Dauerhaftigkeit wird's einer Kette gleichen
Die selbst die Zeit nicht ganz zertrennt.“²⁶⁹

²⁵⁸ S. G. 111 ; 197. l. stb.   ²⁵⁹ W. M. 1796 ; 109. l.   ²⁶⁰ W. M. 1795 ; 99. l.

²⁶¹ S. G. 120. l.   ²⁶² Leon : Gedichte. 3. l.   ²⁶³ Leon : Gedichte. 196. l.

²⁶⁴ W. M. 1786 ; 92. l.   ²⁶⁵ W. M. 1791 ; 136 ; 39. l.   ²⁶⁶ W. M. 1787 ; 94. l.

²⁶⁷ S. G. 119. l.   ²⁶⁸ W. M. 1792 ; 129. l.

²⁶⁹ S. G. 105. l. Hasonló helyzetet, felfogást találunk még a következő költeményekben : Leon : Gedichte 21. l. Gabriella : S. G. 150. l. — Leon : W. M. 1790 ; 101. l. Gabriella : S. G. 59. l.

Vannak költeményeik, melyeknek hasonló volta koruk szellemében és költői divatjában keresendő, így a holdas éjjel temetőben síró kedves panasza.²⁷⁰ Ugyancsak a holdfénynek kesergő szerelmes búa a vesztett boldogság felett.²⁷¹

Néha csak egyes kifejezésükben villan föl rokonság „Und er ist jung, und sie ist schön. . .“ írja Leon, és Gabriella: „Ja, ich bin viel zu jung, und du bist viel zu schön. . .“²⁷² Következmény mindkettőjükénél: ennek csak szerelem a vége. „Ach! Selbst die Zeit wird meinen Schmerz nicht mindern!“ Így Leon. „Ach! Die Zeit wird deine Triebe lenken!“ sóhajt Gabriella. A gondolat itt éppen ellenkező, de az érzelem ily kitörési formája, a pathosz ugyanaz.²⁷³ A csillagok, a magasságok felé emelkedés,²⁷⁴ más, jobb világba kívánczóság mindkettőjük gyakori gondolata; egyébként az érzelmes líra főmozzanataihoz tartozó, mint a középfokú jelzők használata, melyet bizonyára mindketten Klopstocktól tanultak.

Közös gondolatot dolgoz fel Gabriella egy Span nevű almanach-költővel 1788-ban.²⁷⁵ Talán mindketten közös minta után alkottak. Span a lecsüggő rózsát mutatja kedvesének, az ő „saját sorsát.“ Gabriella a porbavetett rózsában rettenve idézi föl jövőjét: „Olvassam tán tebenned jövőndő sorsomat?“²⁷⁶

Azonkívül egyéb, jelentéktelen egyező vonások más-más költőkkel olykor előbukkannak még költészetében.²⁷⁷

Összehasonlítva a Wiener Musenalmanach és az Összes Költemények közös darabjait, látjuk, hogy azok csak személyi tartalomban egyezők. Egyéb tekintetben az 1800-ban megjelent gyűjtemény haladást mutat. A „csiszolás,“ a „javítás gondja,“ Alxinger tanítványának mutatja Gabriellát. A horációsi kilencz év elve költőnknek egy-egy gondolatot néha éveken át hordozott. A „Schillers Bild“-et 1810-től 16-ig emlegeti,

²⁷⁰ Leon: W. M. 1785; 32. l. Gabriella: S. G. 124. l. V. ö. Ányos: Egy hív szívnek kedves sírja felett való panaszi.

²⁷¹ Ányos Pál hasonló tárgyú költeménye a Leon-féle vershez hasonlít leginkább az almanachlírikusok ily tárgyú versei közül. (Lásd: Leon Gedichte 29. l. — Gabriella: W. M. 1785; 88. l.)

²⁷² Leon: W. M. 1787; 31. l. Gabriella: S. G. 57. l.

²⁷³ Leon: W. M. 1784. Gabriella: S. G. 120. l.

²⁷⁴ Leon: Gedichte 9. l. Gabriella: S. G. 218. l.

²⁷⁵ Span: 95. l. Gabriella 76. l.

²⁷⁶ Ányos Pál: „Egy elenyészendő rózsához“ című költeménye még kifejezésben is egyező Span költeményével. Span: „gesenkt ihr Haupt“. Ányos: „Ah! ecsüggő fejed. . .“ A két költemény alapgondolata ugyanaz. Ányos verse korábbi, de Span verse megjelenhetett korábban. Talán Ányos, Span és Gabriella egy negyedik minta után dolgoztak.

²⁷⁷ Ratschky: W. M. 1788; 22. l. Gabriella: 1796; 118. l. stb.

mint amely készülöben van. Vázlatokat említ, melyeknek állaniok kell, mint a téli gyümölcsnek: csak így érnek meg.²⁷⁸ Ily vázlat az 1807-ben elhunyt Teréz császárné halálára írt költemény első fogalmazása, még rím nélkül, csak épp ritmusokba öntve.²⁷⁹ Az ilyen nagy vonásokban odavetett tervet aztán csiszolta, csinosította.

Bizonyára nem ilyen módon készültek azok a költeményei, melyek írájának gyöngyei. Szembeszökő, mennyit változtat új kiadásokban epikai, leíró hangú költeményein, mily keveset, majd semmit igazi lírai versein; utóbbiak mint a Wiener Musenalmanachban, úgy jelennek meg később a félszázaddal később rendezett, kiadatlan maradt kéziratos gyűjteményben. Apró javítgatást azonban rajtok is ejt, s nem tekintve a címváltoztatásokat, csak kilencz verse maradt teljesen a régiben. Gabriella költeményein nemcsak maga csiszolgatott és ex ungue lehet olykor az idegen elmére ráismerni. Alxinger és mások javításaira czéloz az 1805-ben megjelent újabb kötet előszava. „Idegen pótlásoktól és változtatásoktól megtisztítva“ adja át a gyűjteményt F. W. M., az előszó írója a közönségnek; máskor, jóval később, férje rója meg Gabriellát, hogy idegen tanácsadók téves javításait elfogadta.²⁸⁰ Alxinger Gabriella „szellemi gyermekeinek“ főleg külsején javíthatott, a munka lényeges részeit nem igen érinthette, a mit a leány iránti hódolata valószínűvé, Gabriella merőben más iránya igazoltta, Alxingernek saját művein végzett, többnyire külsőséges javításai kétségtelenné tesznek.²⁸¹ A latinizáló törekvés, mely Alxinger művei második kiadásában érvényesül, Gabriella Összes Költeményeire is jellemző. A visszhang itt Echo,²⁸² a virágok királynéja mint Flora jelenik meg, a szerelem Ámor és Vénusz fiacskája²⁸³ a szokás Cerberusszá válik²⁸⁴ stb. Egész mitológiai képek tolódnak be olykor: Vénusz fia a Gráncziákkal enyeleg ott, hol azelőtt csak a szem üdült föl az enyhe lombsátor alatt²⁸⁵ a halál most feketeszárnyú, lefordított fátklyás istenképen jő.²⁸⁶

Változtatásaiban máskor rövidsége törekszik, ily tömörítése mindig szerencsés. A holdhoz írott költeménye egy szakasszal rövidül. Az első alakban a két utolsóelőtti szakasz már magában foglalja a leánya rettegését: hátha kedvese hűtlenül más hölgyek körében mulat! Az utolsóban újra ismétlődik e gondolat:

²⁷⁸ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárus 3. M. Tud. Akadémia kéziratára.

²⁷⁹ M. T. Akadémia kéziratára. L. 4°—141. sz.

²⁸⁰ Bacsányi Gabriellához 1816 jan. 16. M. Tud. Akad. kéziratára. L. 4°—140. sz.

²⁸¹ Vessd össze Rommel említett művével. 205. l.

²⁸² W. M. 1789; 22. l. — S. G. 158. l. ²⁸³ W. M. 1789; 90. l. — S. G. 69. l.

²⁸⁴ W. M. 1786; 18. l. — S. G. 8. l. ²⁸⁵ W. M. 1789; 90. l. — S. G. 69. l.

²⁸⁶ W. M. 1789; 90. l. — S. G. 192. l.

„De hogyha látod : játszva, könnyen
A szíve tán máshoz hajolt,
Ne mutasd néki árva könnyem :
Csak szánj meg, s hallgass drága hold.“²⁸⁷

A második alakban az utolsó előtti két versszak összeolvadt és az ismételt gondolat törlődött, a mi az egészet csattanóbbá teszi. Néha elhagy egy strófát, mely már rajzolt állapotok továbbfestése. Schmerling nevű asszonybarátnőjéhez intézett költeménye a Wiener Musenalmanachban szélesen rajzolja Gabriella vergődéseit,²⁸⁸ az új alakban azt a szakaszt hagyja meg, mely múltjának, jövőjének ránézve közönyös voltát festi, és elhagy két más szakaszt, mely ezzel szemben a jelent dermedt szünetnek rajzolja. E két szakasz fölösleges, mert az előbbinek egyenértékese: ha mindenre közönyös vagyok a múltban és jövőben; lelke csak dermedt, fagyott lehet a jelenben. A kettős csattanót kerüli el, midőn másutt kedvese levelét tűzbe vettetvén Lujzával: „Mert óh! ő nemcsak rólam énekel!“. Ezzel le is zárja költeményét, mint kerek egészet, míg a Wiener Musenalmanachban új fordulat következik: A versek hamúvá égne, de az ő szerelme még soká fog lobogni.²⁸⁹

Gabriella, ha választani kell formai és értelmi szépség között, inkább belső értékekért áldoz. Világos bizonyíték erre a szerelmes leány töprengése, hol minden szakasz egy kérdéssel végződik: hol?, hova? stb. Az utolsó versszakot, mely valóságos játékstrófa, csakis a kérdés kedvéért van betéve, de lélektanilag indokolatlan, mert azt kérdi: kit?, holott az előzményekből látni, hogy e részt a lány már régen választott, — ezen — a francia preciosité-re emlékeztető üres versszakot elveti az Összes Költemények-ben.²⁹⁰

Tömörítésnek mondhatni némely más változtatását is, noha a vers hosszúsága nem változik, de összébbszorúl és tartalmilag gazdagul.

Wenn es zu Fürchten soll gedeihn.

Új alakban: Soll einst die goldne Furcht gedeihn.²⁹¹

So leite meine bangen Schritte
Ei! Mann, der ganz an Herzensgüte
Und Treue meinem Vater gleicht.

287 Eredetiben: Doch siehst du ihn bei einer Schönen
Die mir ihn raubet, o, so zeig'
Ihm keine dieser bangen Tränen
Bedaure mein Geschick, und schweig!

(W. M. 1786; 18. l. — S. G. 154. l.)

288 W. M. 1787. 7. l. — S. G. 49. l.

289 W. M. 1786; 146. l. — S. G. 78. l.

290 W. M. 1789; 52. l. — S. G. 32. l. Rövidít még: W. M. 1785; 62. l. — S. G. 24. l. és más költeményein.

291 W. M. 1788; 51. l. — S. G. 169. l.

Új alakban: So leite mich vom Brautaltare
Mit gleicher Liebe bis zur Bahre
Ein Mann, der meinem Vater gleicht.²⁹²

Változott természet felfogásra mutat, mikor a csalóány nem az Úrnak, de a szerelemnek zeng az Összes Költeményekben s az áhítat egyetlen szóra szorúl.²⁹³

A homályosat, a kevéssé költőt, a valószerűtlent világosítja, szépíti, enyhíteti. Értelmetlen képet tesz elképzelhetővé itten: Wiener Musenalmanach: „Az öröm, mely eddig rózsás fátyolban tánczolt körülöm, most fekete fátyolba burkolózik.“ Az öröm vesz gyászt? Akkor nem öröm többé. Szerencsétlen gondolat, akárha azt mondanám: a tűz megfagy, vagy jéggé dermed. Ezt észrevéve így javított: „Egykor örömnek hullt rám rózsafátyla, Most gyászos leple szállt reám a bának.“²⁹⁴ Csak szépít, mikor a kevéssé költői, pathetikus képet: „homlokom körül képzelmek csillognak“, a múlt emlékeinek sokkal kifejezőbb, bánatosabb képével cseréli föl: „mint ünnep után hervadt koszorúkra nézünk, elgondolom, ki voltam én. . .“²⁹⁵ Enyhít az erős kifejezéseken, melyek a pillanat hevében örökérvényűnek tetszettek: „megvetőn“ „tiporja“ az ifjú a hervadt rózsát porba a Wiener Musenalmanach-ban, csak „hálátlanul“ „veti el“ most.²⁹⁶ Hasonlóan: a néma, névtelen könnyek később csak sejtelmes szomorúsággá válnak.²⁹⁷

Ez utóbbiakhoz tartozik néhány oly átalakítás, mely a megváltozott körülmények hatása alatt jött létre: a Laudon fogadására írott versből törli a nagy reménységet, melyet a francia háborúk ugyan megcsorbítottak.²⁹⁸ Ifjú éveiben ingadozik: szeretni jobb-é, vagy közönyben élni? Most felel: úgyis mindenütt fájdalom vár, csak a vég ad tövistelen örömet.²⁹⁹

Csak ritkán nyújtja meg költeményeit. Lascy kertjét a szerelem tökéletes paradicsomának tartotta hajdan, most a magas kilátóhoz épített kastélyról megjegyzi: Minek? „Szerelmesek ott szoktak légvárakat építeni, hol kilátás nincs.“ E költemény jóval hosszabb most e toldás által.³⁰⁰

²⁹² W. M. 1788; 15. l. — S. G. 202. l. Hasonló értelmi változtatásokat találunk: W. M. 1787; 63. l. — S. G. 16. l., továbbá W. M. 1790; 33. l. — S. G. 145. l.

²⁹³ W. M. 1785; 13. l. — S. G. 19. l.

²⁹⁴ W. M. 1788; 29. l. — S. G. 200. l. Hasonló változtatást találunk például még: W. M. 1791; 52. l. — S. G. 174. l. 4-ik szakasz.

²⁹⁵ W. M. 1788; 29. l. — S. G. 200. l.

²⁹⁶ W. M. 1788; 15. — S. G. 202. l.

²⁹⁷ W. M. 1788; 29. l. — S. G. 200. l.

²⁹⁸ W. M. 1790; 144. l. — S. G. 13. l.

²⁹⁹ W. M. 1789; 144. l. — S. G. 21. l.

³⁰⁰ W. M. 1787; 90. l. — S. G. 69. l.

Tisztán tartalmi változtatásoktól a kifejezésbeli, formai változtatáshoz hajlik, mikor ellentéteket élez ki,³⁰¹ párhuzamosságra törekszik, mikor, ha egyik tárgyra „diese“-vel mutatott rá, a másakra most „jene“-vel mutat.³⁰² Néha nyelvtani botlásokat igazít helyre: *Früchten* helyett Früchte többes nevező esetet tesz be, előbbi alakot csak a rímért használta.³⁰³ Néha régiességre is törekszik: geniess helyett geneuss,³⁰⁴ Funke helyett Funken³⁰⁵ stb. jó elő az Összes Költeményekben.

A versformán is alakít: a választott versalakot eszményi tökélyben akarja átvenni mindenütt, ettől a Wiener Musenalmanachban olykor eltért. A 11—10—11—10 szótagos forma ellen egyik versének utolsó sorában vét, a sor csak 8 szótagú. Az Összes Költeményekben már 10-re van kibővítvé.³⁰⁶ Két költeményében feloldja a szakaszra osztást.³⁰⁷ Elkerüli a gondolattörést a sor által.³⁰⁸

Az Összes Költemények Gabriella hirnevét, mely a Wiener Musenalmanach által már meg volt alapítva, csak fokozta. Hogyan fogadhatták: mutatja későbbi sóhaja: „Ha meghalok mindjárt az első kiadás után, úgy Bécs Szaffója maig eszménykép; az összes lángelmék kísérték volna holttestemet és síromat elégiákkal szórták volna tele.“³⁰⁹ Valóban Gabriella így nem virágzott többé soha.³¹⁰ És még e virágai se tartották

³⁰¹ W. M. 1788; 51. l. — S. G. 169. l.

³⁰² W. M. 1789; 114. l. — S. G. 290. l.

³⁰³ W. M. 1785; 13. l. — S. G. 19. l.

³⁰⁴ W. M. 1787; 7. l. — S. G. 49. l.

³⁰⁵ W. M. 1787; 63. — S. G. 16. l.

³⁰⁶ W. M. 1788; 76. l. — S. G. 199. l. Hasonlóan: W. M. 1789; 144. l. — S. G. 21. l.

³⁰⁷ W. M. 1786; 18. l. — S. G. 8. l. és W. M. 1789; 9. l. — S. G. 69. l.

³⁰⁸ W. M. 1787; 7. — S. G. 49. l.

³⁰⁹ Gabriella Bacsányihoz. 1816 május 26. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

³¹⁰ Gabriella elismertségére szép bizonyíték az Összes Költemények előfizetőinek névsora is. Az uralkodóház és a főúri előfizetők mellett ott találjuk még az alábbi magyar megrendelőket: Babics Ferencz, Balassa Antal, hg. Batthyány Lajos (2 pld.), gr. Batthyány Tódor (12 pld.), gr. Batthyány Lajosné, Bedekovics udvari tanácsosné, Bedőcz István kanczellista, Bojánovics Ede, gr. Brunszvikné, Bukovné (Nagyszombat), Csapkay Erzsébet, Doblsche Antal kereskedő (Komárom), gr. Eszterházy János, Farkasné (szül. Vieg), özv. gr. Forgách Miklósné, Keresztury István kir. magyar és erdélyi udvari agens, Klimkó Mihály (3 pld.), Kovács János nevelő, gr. Nádasdy Józsefné (szül. Hoyos), gr. Pálffy Károly kir. m. udvari kanczellár, gr. Pálffy Ferdinánd, gr. Pálffy Ernestina (szül. Hoyos), gr. Pálffy Károly őrnagy, gr. Pálffy Karolina (szül. Hohenfeld grófnő), Paternay Imre erdélyi kamarai sebész, b. Perényi Imre, István, György és Mária, Rohonczy Antal (3 pld.), Sallat József m. erdélyi udvari agens (4 pld.), Semsey András udvari tanácsos, ugcsa-

meg soká üdeségüket. Költeményei — bármennyire is akart a jövőnek írni — a jelennek, korának szóltak. Mindenik életének valamely mozzanatához van kötve és nem olvad föl a művészi általánosban. Az idealizálást, eszményi elvonást annyira nélkülözi, hogy az esetleges mindig előtérbe lép. Az ilyen alkotás a jelenben jobban elragad, leköt, mert közvetlen abból fakad, a miben, mint korunk gyermekei, benne élünk. Veszít értékéből, ha a mozzanat, a mihez fűződik, elévül. Gabriella fájdalmai, érzésének igazsága ma is meghat, egyébként kötve volt korához; az édeskés urak, az álarczos bálok fénye, az almanachok a hajporos divattal együtt tűntek el. És Gabriella fölsóhajt, hogy költeményei „azért nem érdekelnek már senkit, legalább nem oly mértékben,”³¹¹ mert azoknak igazi világa, mely az övé is volt, lejárt.

---

megyei adminisztrátor és neje (szül. Perényi bárónő), gr. Serényi, érkenézi Szlavy Pál kir. m. udvari titkár, Sok János kir. m. udvari agens, báró Splényi, Szabó Ignác notárius, gr. Szápáry Lujza, Tarrody István m. kir. udvari titkár, Vaagner Ignác erdélyi erdészeti tiszt és gr. Zichy Marianna.

³¹¹ Gabriella Bacsányihoz. Keltezetlen levél 1816 körül. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 4o—140. sz.

II.

BOLDOG ÉVEK.

(1800—1809.)

KININGER festő estélyén¹ 1799 október 17. napján² egy férfi lép Gabriella elé: Bacsányi János, a „szellemdús magyar.“³ Mögötte boldogtalan első szerelme, börtönben töltött ifjú éveit; most csekély napidíjas állást tölt be a Bankaladmissionnál. Gabriella, az „üvegházi virág, ki eddig konyhanövények közt tengődött,“⁴ ki fázott „a leányság könnyü lenruhájában,“⁵ ideáljára talált Bacsányiban. Érett koruk, emelkedett gondolatviláguk, költői hajlamaik vonzalmukat ifjú szerelmenél értékesebbé teszik. Főképpen szellemük ragadjákkal el egymást. „A léleknek nincs neme!“⁶ mondja Gabriella és soká nyugovó lelkében zúgó harc kezdődik a hatalmasan leigázó érzelmek ellen. Leveleiben, miket mindjárt ismeretségük után sűrűn vált vele, szenvedélyes örömmel fakad ki, majd kerülí választottját, de Bacsányi hirtelen átugorja a barátság korlátait és már december 31-én igéri a jeggyűrű elküldését. Nem testi szépségét szereti Gabriellának; Isten rendelé őt neki, mert véle egyen-

---

¹ Thaly Kálmán id. cikke nyomán.

² Gabriella Bacsányihoz 1814 október 17-én: „Ma tizenöt éve láttuk egymást először.“ M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz. Horánszky (id. m. 141—142. l.) tévesen számítja vissza találkozásuk keltét 1798-ra. Levelezésük is 1799 őszétől kezdődik. Sőt Gabriella egyik levele szerint még későbbre csúszna a dátum; 1810 október 17-én kelt levél. Ugyanott B. I. 1315. sz. Ennek korábbi levelezésük mond ellent.

³ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

rangúnak alkotá. Gabriella visszautasítja vőlegénye sürgetéseit, hogy esküdjenek meg.⁷ Néha egészen elborúl a lelke, töpreng, tépelődik. Elvállalta barátja boldogfűtését, lesz-e ereje hozzá? Mindent megtenne érte és nem tehet mást, csak írhat! Küldi Bacsányit, menjen, keressen más lány karjaiban boldogságot, ő nem fogja elirigyelni tőle, csak boldogúljon szerelmese. E lelki harcz visszfénye ifjúkori költészete önzetlenségének.⁸ Az meg, hogy e följegyzéseit Bacsányinak olvasni engedte, megint a szerelemre vágyó leányt árulja el, ki hallani akarja kedvese ajkáról a mindenféle észszerű okokkal támogatott lemondásnál, nagylelkűségnél boldogfűtőbb tiltakozást: akárhogy is, ők el nem szakadhatnak többé.

Bacsányiék későbbi védencze, Hafner szerint a magyar költőnek hatalmas vetélytársa volt: Sédlintzky rendőrminiszter unokaöccse, egy Ohms nevű hivatalnok személyében.⁹ Levelezésükből annyi bizonyos, hogy Bacsányit csak Baumberg Flórián látta szívesen, Baumbergné soha. Mikor az apa betegsége súlyosra fordul, hűn ápoló gyermeke leplezetlenül önti ki előtte szívét. „Ő maradjon barátod“ így áldja meg a haldokló frigyüket, és Gabriella a jelenethez hozzáfűzi: „Anyám ez-

⁴ Gabriella Bacsányihoz, 1799 november 4. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁵ Keltezetlen levél ezidőből; ugyanaz, ugyanott.

⁶ Ugyanaz, ugyanott; 1799 december 27.

⁷ Gabriella Bacsányihoz 1800 augusztus 1. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁸ Gabriella följegyzései 1800 szeptember 20. Ugyanott.

⁹ Horánszky és forrásai Gabriella első szerelmét rövid ábrándnak mondják, töredékes életrajzának hősével cserélik föl Bacsányit, mikor a „nem épen szép“ sat. leírást a magyar költőre alkalmazván, ennek vetélytársát is az 1800 utáni időkbe helyezik; úgyszintén a leánynak anyjától való szenvedéseit is Bacsányiért hozott áldozatnak emlegetik (Horánszky id. m. 137—8. l. Szinyei id. m. 100 l.) Pedig sok bizonyíték van, hogy a költő nem Bacsányiért tűrte az önéletrajzban följegyzett üldözéseket. Egyrészt Pichler Karolina leírása Eberlről csaknem szósz szerint ugyanaz, a mit Gabriella önéletrajza névtelen hősénél találunk, s a mit Bacsányira alkalmaztak. És ki volna más a „Fährich,“ kivel Gabriella együtt játszik színpadon, mint Ebert, akinek színi tehetségéről Pichler Karolina kétszer is megemlékezik. (Denkwürdigkeiten I. 175. és 126. l.) Az 1800-ban írott önéletrajz különben is mint rég elmúlt-ról, úgy beszél a szenvedésekről; ki is jelenti, hogy mindkét ifjútól elfordult örökre. Az se bizonyítna semmit, hogy az önéletrajz szerint az ifjú versben tesz vallomást. Tette ezt Bacsányi is (1799 december 29. Bacsányi emléksorai Gabriellához. M. Tud. Akadémia kéziratára. 4°—1411. sz.) De Eberlről is feljegyzí Pichler Karolina, hogy irodalmi hajlamai voltak. Az életrajz hőse kitűnő tánczos, de tánczolhatott-e Gabriella Bacsányival, mikor 33 éves korában ismeri meg őt és már ifjúlány korában lemondott a tánczról? Legfőbb érv egyébként, hogy Gabriella már sokkal régebb, 1789-ben panaszol verseiben, hogy árgusként őrzik, szemrehányásokkal üldözik bol-

alatt távol volt . . . Erre bejött és beszédünk megszakadt . . .¹⁰ Mikor pedig az apa, negyvenéves szolgálataért 1800 április 11-én aranylánczot és érmet nyer jutalmul, és erre harmadnap elhúny,¹¹ Gabriella siet értesíteni kedvesét: „Viszontlátásról szó sincs többé . . . Magam is rég kerültem már . . . de írnod kell szorgalmasan.“ Ezt fűzi levele végére.¹²

Baumberg Flórián élete 71-ik évében halt el. Leányát az eset mélyen megrázza. Negyedéven belül anyja halála követte ezt,¹³ nagybátyja is elhunyt 1800—5 között, így marad és áll Gabriella egyedül a világon.¹⁴ Övéi elhagyták őt, ő világot hagyja el. Talán 1800 nyaráról való a leány e levele: „Fivérem! Te társaságbeli összeköttetéseimből kiragadsz, sehova se illek már, csak egy kis kunyhóba, amely a világtól elvon engem.“¹⁵ S hogy attól valóban elszokott, azt egy későbbi levele mutatja: „Régen hozzászoktam már az egyedülléthez.“¹⁶ Mig egyrészt elfordul a világtól, melyben eddig gyökerezett; másrészt férje befolyása alá kerül. Pichler Karolinával csak néha érintkezik, érintkezésüket is Karolina kezdi; 1801 május 15-én „Der Tanz“ című költeményét küldi el Gabriellának, és kéri, engedje meg, hogy e versét új kötetében neki ajánlíhassa.¹⁷ Gabriella mindjárt válaszol. Barátnője gyöngédsége melegen érinti lelkét, de viszonzásul csak későbbre ígér maga is költeményt.¹⁸ Karolina e levélre mint barátságuk utolsó jelére emlékszik. Pedig Gabriella még elküldi neki „Amor und Hymen,“ „Die Erinnerung an 10-ten Junius“ és még egy költeményét, ezt Pichler Karolina köszönő soraiból tudjuk.¹⁹ Tekintve, hogy az Amor és Hymen 1807-ben jelent meg, utolsó érintkezésük ez időre tehető. Viszonyukról többé mit sem tudunk, valószínűleg ekkor teljesen megszakadt, hisz Karolina már utolsó föllobbanására sem emlékezik. Pedig a Greiner lány mint Pich-

---

dogtalan szerelméért. (W. M. 1789; 29. l.) Ez ifjú tehát nem Bacsányi és vetélytársa sem lehet egy Bacsányiéval. Csak nem tartott ki a lány mellett 15 évig reménytelenül?

¹⁰ Gabriella Bacsányihoz 1801 április 8. M. Tud. Akadémia R. U. I. M. 40—82. sz.

¹¹ Gyászjelentés másolata a M. Nemzeti Múzeumban B. I. 1315. sz.

¹² Gabriella Bacsányihoz 1801 hónap nélkül. M. Tud. Akadémia R. U. I. M. 40—82. sz.

¹³ G. 139. l.   ¹⁴ G. 129. l.

¹⁵ Gabriella Bacsányihoz, év nélkül, augusztus 27. M. N. Múzeum B. I. 1315. sz.

¹⁶ Ugyanaz, 1910 október 4. Ugyanott.

¹⁷ Karolina Gabriellához 1801 május 15. M. Tud. Akadémia L. 40—141. sz.

¹⁸ Gabriella Karolinához 1802 május 16. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. Külön őrzött levél. A kelet vagy itt, vagy a másik levélnél hibás. 1801 május 15-én küldi Karolina levelét és Gabrielláé 1802 május 16-ról van keltezve. Valószínűleg ez utóbbi levél kelte a téves, mert ez másolat.

¹⁹ A levél kelte év nélkül, márczius 23. M. Tud. Akadémia L. 40—141. sz.

lerné is fönn tartotta széles irodalmi összeköttetéseit, bár Alxinger, Blumaner elhulltak a régi gárdából, Karolina férjének háza az újabb tehetségeknek is megnyílik: Collin, Hormayr, Schlegel A. W., Körner látogatják szalonjait, Madame Staël is ismeretséget köt vele. Ily körben Gabriella sok indítékot nyert volna, bár a XIX. század második tizedében fénykorát élő romantika aligha ragadta volna magával költészetét.

Gabriellát talán csekély jövedelme is távoltartá a régi fényes körétől. Kegydíjból élt, melyet édesapja érdemeiért kapott, aztán boldogsága is magába zárkózni készte. Lelkét egészen szerelme tölti be. Házassága előtt papírra veti néhány vívódását: a ráváró új élet rettegő boldogsággal tölti el. Óh, ha férje zsarnokává válik, ha rabszolgává alacsonyítja őt! „Lánczokat szívesen viselek, de zörgésüket hallani nem akarom.”²⁰ 1804-ben Bacsányit udvari fogalmazónak nevezik ki és 1805 június 5-én a Schotten-templomban oltár elé lépnek.²¹ A következő évek csönd-

Gabriella Bacsányi
geb. Laimberg

Bacsányiné aláírása.

ben telnek el. Gabriella szívesen hívja meg magukhoz Baróti Szabó Dávidot, ki örömet fejezi ki, hogy a főpoéta főpoétriát vesz társul magának.²² Persze a látogatásból mi sem lett. E zajtalan évekre eshetik Bacsányi későbbi visszapillantása; midőn feleségét nehéz napjaikban így biztatja: „Majd bizalmasan, barátságosan fogunk vacsorai, esteli beszélgetéseket folytatni házi boldogságunk ölné.”²³ A már említett F. W. M. írja a költőnő akkori életéről: „Igénytelenül, bár magányos, de tevékeny házi életének körében elégtelen” él.²⁴ 1809-ig csöndben munkálkodik. Ez idő alatt „férjének szellemi iránya, mint az igazán szerető asszonyoknál oly természetes, hatalmasan hatott az övére s így költészetére is,”²⁵ Mert nem kell hinnünk, hogy Gabriella dicsvágy nélkül kötö sorsát Bacsányiéhoz, hogy ő a magyar költőért eldobta saját költői koszorúját.²⁶ Hogy ő tudva ment volna neki a ráváró nyomorúságnak, ez nem hihető, hiszen esküdni sem akar, míg Bacsányi illő álláshoz nem jut. Gabriella emberi nagyságát ne abban keressük, mintha ő talán egy sem hírnevet, sem nyugodt életet nem biztosító jövőnek neki ment volna, hanem abban, hogy mikor alig válnak be reményei, mikor a várt nyugalom, dicsőség helyett prózai életküzdelmek,

²⁰ M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141. sz.

²¹ Horánszky id. m. 164. l. ²² Abafi *Figyelője* 1882. évf. 395. l.

²³ Bacsányi Gabriellához 1816 márcz. 12. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. I. 1315. sz.

²⁴ G. Bevezetés LXIX. l.

²⁵ Pichler Karolina: *Zerstreute Blätter* 26. l.

²⁶ Horánszky (id. m. 165. l.) így fogja fel.

Bacsányiné Baumberg Gabriella
asszonykori képe.

vergődések és méltatlanságok jutnak neki, hogy mikor nem ülhet Máriaként nyugalomban férje mellett, fölinni annak szellemi kincseit, hanem mint maga nevezi magát: Mártaként²⁷ kell megdolgoznia az anyagiakért, ő akkor se áll kiábrándult szívvel a világban, akkor se tud egy perczig se kételkedni benne, hogy férjét nem jó végzet küldte neki, hogy a szenvedésekért, melyeket miatta visel, gazdagon megjutalmazva érzi magát az ő szerelmében. Gabriella vonzalmának megingathatlan volta lelkének alaptermészetében gyökerezik, de Bacsányi sajátos egyéniségéből is fakad. Hisz tudjuk, hogy a költő ifjúkori szerelme később is Bacsányin csüggött szívével. Ő — bizonyára egészen öntudatlanul — a legjobb útát választá a női szívhez, mondhatnók mindig odaértve az öntudatlant, szándéknélkülit: a legfinomabb taktikával fért Gabriellához.

E nőnek minden lelki szükségét ki tudta elégíteni, mert mindent adott, a mi egy, a maga értékében öntudatos, de külső behatásokkal szemben szenvedő, magábamenekült lelket megnyerhet. Bacsányi rajongással hajlik meg a leány legnagyobb büszkesége: költészete előtt. E legérzékenyebb ponton, lelki élete e kicsúcsosodásában a legmagasabbra emeli őt. A gyöngéd elismerés, magafölibe helyezés, a hódolat, melyik nőnek nem hizeleg? Bacsányi Gabriella öntudatát boldog hullámlásba hozza s már ez magában elég volna a leányt lebilincselni, de e szívetkolduló trubadúri vonás nála a don Juanok biztos hirtelenségével párosult. „Gyors választásra“ készti, merész föllépéssel kapcsolja magához kedvesét, anélkül, hogy fontolásra időt adna neki.²⁸ A passzív, magános álmokban tengődő léleknek ez kell, az akarattalan bolygónak a vonzó középponti égitest, mely rendszerébe ragadja és útját szabja céljtudatlan bolyongásainak. Gabriella lelkének királyi várát a szenvedések, üldözések, a világfájdalom, bizalmatlanság túskebokraival vetették körül s ha Bacsányi ezeken magát pusztán áttörni akarta volna, tán soha céljt nem ér. De ő hódolva hajol meg, kitépni a tövist; virágot vet helyébe és mikor így könnyűvé tette az utat, úrként vonul be a várba. És lelkük viszonya egy életen át nem változott! Mert Bacsányi végig megtartotta kettős szerepét: szerette, méltányolta, dicsőítette, másrészt irányította, szinte kormányozta asszonyát. Hiszen ha rágondolunk, hogy a költőnek végső gondja is felesége költeményeinek kiadása volt, míg a maga kitüntetésére nem adott semmit, Gabriellához való nagy becsülésről már tanúságunk van, míg másfelől csak arra kell emlékeznünk, mikor Gabriella bocsánatot kér férjétől, a miért egyik — bizonyára férje

²⁷ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 22. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

²⁸ Gabriella följegyzései 1800 szeptember 20.

által nem ismert vagy át nem javított — versét közölni merte.²⁹ Bár éppen e ponton őrzi meg költőnők önállóságát leginkább, e bocsánatkéréshez is odafűzi, francziául, mintha csak lepleket keresne öntudatos föllépésének: „Ismerem teremtet, engedj cselekedni.“ Ugy is névtelen volt a kérdéses költemény.

Bacsányi mindjárt viszonyuk kezdetén magára vette Gabriella lelkének irányítását. És az sem áll, hogy költőnők frigye lett volna közvetlen oka letörésének.³⁰ A lány éppen abban a reményben ment Bacsányihoz, hogy általa költészete föl fog virulni. „Egy ilyen ember társának lenni, kinek mindenhez van érzéke, ami nagy, magasztos, nemes és igaz . . .“ Így Gabriella.³¹ Bacsányi csudálva olvassa kedvese előbbi verseit, de rövid idő múlva ezt halljuk Gabriellától: „Mióta némi okom van ismereteimet tágabbaknak, művészi izlésemet képzetebbek tarthatni . . . most veszem észre . . . mily kevés költeményem volt érdemes a nyomtatásra szánt kötetbe való fölvételre . . . Teljes átdolgozása ennek, vagy inkább egy részének, (mivel én, szigorú kiválogatásnál csaknem többet mint felét elvettem) egy idő óta ez is a főfoglalkozásom.“³² Ime, Bacsányi szellemének bélyege. Ő kora legműveltebb magyarjaihoz tartozott, művészi izlése tisztult, ítélete biztos volt. Barátai az időben Müller János, a svájcziai történetírója, Collin, Retzer és Rüpprecht költők és bizonyára F. W. M., ki felesége költeményeinek új kiadása elé egy értekezését csatolta s ki nem más, mint Wilhelm Friedrich Meyern, a kiváló szellemű író, kiből Bacsányi az *Értekezések*-ben is idéz,³³ éppen Gabriella versei elé írott cikkéből. Meyern fölfogása a költészetről „inkább a klasszikus régiség szép idejéből, mint a jelenből való volt.“³⁴ Bacsányi igen jól ismerte a német, francia és angol irodalmat, felfogásában, mint Meyern, klassziczizmusra hajlott, a latin klassziczizmusra; az új német irodalomban Schillerért, Goetheért rajongott. És éppen ez időben leltek utat Ausztriába a hellén klassziczizmus művei,³⁵

²⁹ Gabriella Bacsányihoz 1810 július 14; ugyanott. Egyébként is számos vonásban lehetne Bacsányi erőszakos természetéről képet adni. Házasságuk azért mégis boldog volt, hiszen jelentéktelen szemrehányások, parancsolgatásokon kívül Bacsányi gyöngéd és elismerő volt neje iránt.

³⁰ Horánszky (id. m. 114. l.) éppen azt állítja, hogy Gabriella műzsája házassága után elhallgatott, holott azután jelent meg a G. és Amor und Hymen stb.

³¹ Gabriella Bacsányihoz 1800 július 20. M. Nemzeti Múzeum kézirattára. B. I. 1315. sz.

³² Gabriella Pichler Karolinához 1802 május 16. M. Nemzeti Múzeum kézirattára. Külön őrzött levél.

³³ Szinnyi kiadása 180—182. l. Az idézetek a G. Bevezetése LVI. és XIII., továbbá XLI. lapján.

³⁴ Wurzbach: Biographisches Lexicon 17. k. 183. l.

³⁵ Nagl—Zeidler id. m. 662. l. ³⁶ Ugyanott 666. l. ³⁷ Szinnyi id. m. 183. l.

bár mély nyomot nem hagytak a költészet termékein. Legtevékenyebb hívkük Schreyvogel, ki Jenában Wielanddal, Herderrel, Schillerrel igen jó viszonyban élván, ezidőben Ausztriába tért.³⁶ Bacsányi és Meyern közelében Gabriella a római költőket kezdi tanulmányozni, másrészt Schillerbe merül el. És hogy mindez Bacsányi kívánságára történik, azt sejteti a magyar költő amaz elve, hogy a poéta jól teszi, ha a vele egy városban élő, a dologhoz jólértő férfiúhoz fordul tanácsért; mert több szem többet lát.³⁷ Bacsányi feleségét szellemi részesévé tette: „Te magad is költőnő vagy — írja — és veled elmúlathatok ily dolgokban leveleimben is.”³⁸

Bacsányi kezdettől meg van győződve, hogy kedvese költői hírneve csak ezután nő meg igazán. „Már most gyorsan haladsz a szép, magas cél felé, amelyet nemedből kevés ért el . . . Ezt a férfi mondja neked, kinek ítéletét elvetned nem szabad, mert magad választottad őt Múzsád bírójává.” Majd az igazi költőkről beszélve: „Megakarom mutatni, hogyan légy azzá; becsületesen, testvériesen próbálom az eszközt kezedbe adni, a mikre neked ehhez még szükséged van . . .”³⁹ Már előbb kérte őt Gabriella: „Vezess engem a te határtalan gyöngédséged járószalagján, jámbor gyermek vagyok, meghitten játszom a lánczokkal, mik naponkint szorosabban fűznek hozzád.”⁴⁰ 1799 december 9-én kapja Bacsányi, a „szkíta Horáczius”, mint őt a leány nevezi, Gabriella első kísérletét, az új irányban: „Das hohe Lied“-et.⁴¹ „Múzsája Mentora” már másnap válaszol Gabriellának: „Nemsokára nemzeted legnemesbbjei fogják tisztelettel, megindultsággal és szeretettel említeni Gabriella nevét; és egyszer talán az idegennek hamvát is áldani, akinek sikerült az isteni lány szendergő szikráját fölélesztieni.”⁴² Látni, hogy Bacsányi nem volt ment minden büszkeségtől, hogy ily lánynyal léphet örök szövetségre. És csak ilyen nő köthette le Bacsányit, ki a jelentékeny, művelt és tevékeny, a világban is szerepet játszó nőket csodálta.⁴³ Azért mégis „tanítványának” nevezi Gabriellát, igazi férfimódra; még a csudált leány fölött is szeret kissé felsőséget gyakorolni. Pedig eleinte még szigorú bírása se tud lenni. „A te szép, pompás szaffói ódátat . . . ropant tökéletlennek mondod, Apollra mondom, nem az! . . . A prozódiai hibákat, amiket javítani kell, most megjegyeztem, és mondhatom, számuk nem nagy s az egész darabban változtatni keveset kell . . . Ha nagyobb készséget értél volna el a verselésben, mint eddig! Míg ezt

³⁶ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára.

³⁹ Bacsányi Gabriellához 1800 februárius 1. Ugyanott.

⁴⁰ Gabriella Bacsányihoz 1800 januárius 5. Ugyanott. ⁴¹ Ugyanott.

⁴² Bacsányi Gabriellához 1799 december 10. Ugyanott.

⁴³ Bacsányi levele a *Figyelő* 1879. évf. 316. l.

a készséget elnyered, a te mindennap érettebb, gyakorlottabb és terem-
tőbb szellemed is előbbre halad . . .⁴⁴

Bacsányi elsősorban Gabriella verseinek külalakjára akar hatni,
„Szívesen választottam volna — írja a leány — kedves versmértékedet,
de még igen gyakorlatlan vagyok.“⁴⁵ Majd oly vers forog szóban,
melyet ismerünk: „Ich denke dein.“ „Kritikai anatomiádra nézve le
vagyok kötelezve neked; éreztem, hogy hibái vannak, de a csiszolás-
hoz nem volt idő.“ Bacsányi két szakaszt követel még a vershez, egy
bevezetőt és egy befejezőt.⁴⁶ Így kezd lassan Gabriella költészetének
tartalmába is behatolni. A lány kéri is egyszer: ne kíváncsion annyi fol-
tozást, ő ki nem állhatja azt.⁴⁷ Ám azért szorgosan követi utasításait,
tréfásan írja le sétáját öreg barátjukkal „ki . . . senki más, mint bizonyos
Horácziusz . . ., mivel most megvagyok bízva Horácziuszt tanulmányozni.“⁴⁸
Ugyanekkor így ír Gabriella Müller Jánosnak: „Fivérem római gondol-
kozása . . . befolyással van rám.“⁴⁹ Máskor: „Ma más kedvenczem kísért
el a parkba . . . Wallenstein táborában ütöttem tanyát Schillerrel együtt . .
ez a nyelv végtelenül hat reám.“⁵⁰

Bacsányi fölolvassa Müllernek Gabriella költeményeit. „Egész el
volt ragadtatva. Ma ír Böttnek, hogy minden nyilvános véleményről
műveidet illetőleg tartózkodjék . . . Ő (Müller) bámulja rendkívüli erős-
ségedet a magasabb költészetben, nevezetesen a szaffói versfajban . .
azt mondta: láttam Berlinben, mily sokat csináltak Karschinból . . s mi
volt ő a te Gabriellához képest!“⁵¹ Bizonyára Müller Németországban
akarta Gabriella nevét terjeszteni. A szerelmes pár ezidei levelezésében
találjuk említve: Weimarba levél ment, és azután, hogy onnan válasz
jött. E levélváltás célja el van hallgatva, eredménye is, azonban való-
színűleg összefüggésben van Müller „Bött“-jével. Ez Böttiger lehetett,
ki akkor Weimarban folyóíratot adott ki, talán ennek küldött Müller
Gabriella verseiből, hiszen Müller Weimarral összeköttetésben állott.
Többet erről nem tudunk. A neves történetíró később költőnk új verseit
a porosz királynénak is elküldi.⁵²

Mint látni, Gabriellalevelei ez időben hű képet adnak munkásságáról.

⁴⁴ Bacsányi Gabriellához 1800 februárius 2. M. Nemzeti Múzeum kézírattára.
B. I. 1315. sz.

⁴⁵ Gabriella Bacsányihoz 1800 januárius 31-én. Ugyanott.

⁴⁶ Gabriella Bacsányihoz 1800 július 21-én. Ugyanott.

⁴⁷ Gabriella Bacsányihoz 1800 augusztus 26. Ugyanott.

⁴⁸ Gabriella előbbi levelében.

⁴⁹ Ugyanott, 1801 januárius 2. ⁵⁰ Ugyanott, 1800 augusztus 27.

⁵¹ Ugyanott, Bacsányi Gabriellához 1800 márczius 22.

⁵² Müller János: Sämmtliche Werke (1835) 39. k. 172. l. Müller Bacsányihoz.

1802 körül régi verseit dolgozza át, már előbb hozzáfog újakhoz is és életrajzát is megkezdi; 1800-ról van kelezve az akadémiai töredék. Közli néhány költeményét, melyek nyomtatásra sohse kerültek, „Das hohe Lied“ néhány szakát, mely szaffói formában, de nem az eredeti és nem is a Klopstock által alakított mértékben van írva.⁵³ Aztán a hernyócskáról írott bájos apróságot,⁵⁴ születésnapjára írott költeményét.⁵⁵ Kedveséhez intézi kutyája nevében egyik versét,⁵⁶ míg a „Soldatenlied“, mely Gabriella egy későbbi leveléhez van csatolva, és ez időből kelezve, csak valószínűleg az övé. Mint a Laudonhoz írott dicsőítő dalban, itt is minden dicsőség és háború ellenére csak békére vágyik.⁵⁷

Két verséről tudjuk, hogy ezidőben megjelent: az 1801—1806-ig virágzó Österreichischer Taschenkalender 1801-ben közli „Begleitung“-ját, hasonlóan 1803-ban is hozza Gabriella valamely költeményét.⁵⁸

E békés idők terméke az 1805-ben megjelent „Gedichte“ című újabb gyűjtemény. A kötetnek — mint a bevezetés mondja, — 1804-ben kellett volna megjelennie, I. F. Unger nyomdájában, Berlinben. Valószínűleg Meyern szerezte a kiadót, ki Gabriella verseit díszkiadásban óhajtotta nyomtatni, de Unger halála miatt a kéziratot költőnőnk visszakéri és újra átjavítva Bécsben adja sajtó alá a Degen-féle nyomdában.⁵⁹

Meyernt klasszikus lelke vonzhatta a bécsi Szaffóhoz, hogy művéhez értekezést csatoljon. Bizonyára egyenesen Gabriellának írta e költői méltatást. Ezt következtethetjük Feuchtersleben költőnek egy későbbi, költőnőkhöz intézett leveléből.⁶⁰ Az értekezés a költészet lényegén elmélkedve, Gabriellát védelmezi és méltatja. Bacsányinak ez nem volt inyére, ő az ily előrevaló feldicsérést általában elítéli az „Értekezések“-ben és különösen felesége kötetére alkalmazza e gáncsot egyik levelében.⁶² „Kérdeni — szól Meyern — hogy lehetnek e költők a női nemben? ... annyit tesz: lehetnek-e egyáltalán költők? ... Hogy egy asszony, anélkül, hogy a gyöngédség ellen vétne, beszélhet-e, költhet-e nyíltan szerelméről? — De hát jobb-e a hazug hallgatás, mint az igazság?“⁶³ És határozottan mutat rá Gabriella legfőbb érdemére: „A legnagyobb költészet: a legmagasabb igazság.“ Bacsányi nem kevéssé volt hive a női költészet jogosultságának. Ő Szaffónak bámulója és a

⁵³ 1799 december 9. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁵⁴ 1800 augusztus 21. Ugyanott. ⁵⁵ M. Tud. Akadémia kézírattára. ⁵⁶ Ugyanott.

⁵⁷ 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁵⁸ Goedeke Grundriss-a szerint. ⁵⁹ G. Bevezetése LXX—LXXII. l.

⁶⁰ Feuchtersleben Gabriellához. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—141. sz.

⁶¹ Szinnyeí id. m. 173—201. l.

⁶² Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz. ⁶³ G. LIX—LXII. l.

G E D I C H T E
V O N
G. A B R I E L L E B. A T S. I. A N Y
geb. Baumberg.

*Mit einer Abhandlung über die Dichtkunst
von F. H. S. W.*

W I E N.
Gedruckt bey J. V. Degen. 1805.

nőktől nemcsak költészetet, de a mai felfogásnak megfelelően egyéni, sajátos értékű, a férfiétől különböző költészetet várt, vallotta, hogy bizonyos finomságok csak női lélekben nyerhetnek költői kialakulást. „Oly könnyen, oly játzsi-könnyen, oly gyöngéden . . . csak nő . . . dalolhat, költhet, és nekünk férfiaknak ilyes valamiről egészen le kell mondanunk, — magának Wielandnak is . . . Ez nem dicséret és hizelgés, pusztán igazságosság“ . . .⁶⁴ Így füzi tovább, mikor nejjének egy ily könnyed verséről ír. E tisztult elmélettel szemben Bacsányi nem Gabriellának való versmértéket követelt egyidőben tőle, nem ritka eset, hogy fejlett szellemek elméletben túlszárnyalják, sőt megczáfolják gyakorlati tényeiket.

Meyern Gabriella átdolgozásairól, simításairól is megemlékszik, ő átjavítá költeményeit: „hosszabb gyakorlati tapasztalat- és a művészet lényegébe való érettebb bepillantással, mely a barátság és szerelem által nyert kialakulást.“ Mindazt, a mi innen elmarad, a költőnő nem ismeri többé magáénak. Így csak „kis része e verseknek áll az ifjú képzelem szülőtteiből . . . legtöbbje egy önmagába száműzött, környezete és téves összeütközések által gyakran sebzett élet gyümölcse.“ Az egészben „egy önmagával tisztában levő lélek csöndes személyisége“ tükrözik.⁶⁵

„A gáncs, a bírálat . . . mulaszthatatlan kötelességem lesz.“⁶⁶ Bacsányi e későbbi megjegyzése már a jóval korábbi idők meggyőződése. Ő Gabriella ifjúkori költeményeiben csak lépcsőt látott a jövődöbeli nagysághoz, a *Gedichte*-be azok csak nagy rostálás után kerülnek. A „sokat írás“ nagy ellenzője,⁶⁷ Bacsányi az Összes Költemények 155 verséből csak 42-t érdemesít az új gyűjteményre. E válogatásban minden elesik, a mi tartalom, külalak vagy más művészi szempontból ellenkezik költőnőnk Mentorának elveivel.

Csak egyetlen egy pajkos hangú maradt meg a régiekből.⁶⁸ Bacsányi költészete a nemes komolyságé, ő Gabriellát a „magasabb poézis“-re szánta, és így tőle is komoly hangot kíván, különben ezzel nem fővönását törli költészetének; hiszen Gabriella inkább merengő, mint derűs. Külső, ideiglenes értékű indítékokból fakadó költeményei csaknem egyig eltűnnek, biztos érzékkel tartja meg a költőpár azokat, melyek mindig

⁶⁴ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁶⁵ G. Bevezetése LXVI—LXVII. l.

⁶⁶ Bacsányi Gabriellához 1816 januárius 16. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

⁶⁷ Bacsányi Gabriellához 1816 februárius 22 és januárius 8—12-én. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

⁶⁸ G. 58. l.

értékesek maradnak. Elesnek a műkritikai, politikai érdekűek, értékűk, életük a tiszavirágé. Csak egy marad meg a családtagokhoz írottakból; ⁶⁹ néhány a barátságnak szenteltekől, és szinte harmincz a szerelmi lírából. Bacsányi ezzel Gabriella költői erének szívéig nyúl: legegységibb, legeredetibb szerelmi lírája volt, időhöz legkevésbé kötött értékeket hordva magában. Csak belső élményen, de igazi meglevő élményen alapultak e tárgyú költeményei, a mit Bacsányi követel a jó költeménytől: „ne legyen pusztá költészet, hanem igazi, valódi életből merített helyzet.“⁷⁰ Szerelmi versei közül is elhullanak azok, melyek mindig a köteleességet emlegetik, az egy érzelemből fakadók közül csak egy-egy kerül be, és így nem találni azt a nyomott, egyforma hangot, mely az Összes Költemények nagyrészében uralkodik.

A fölvetett költemények se maradnak a régiben, változtatásukban két iránynyal találkozunk: Gabriella egyrészt újképpen dolgozza át verseit, másrészt visszaállítja oly alakba, melyben azok a Wiener Musenalmanachban megjelentek. Kétségtelen, hogy itt azokat a tévesnek ítélt javításokat töröli, melyeket Bacsányi és Meyern kárhoztattak, s amelyek idegen kéz nyomai az Összes Költeményekben. Így a holdhoz írt költemény megint hosszabb,⁷¹ a mint a W. M.-ban, bár az Összes Költemények alakja határozottan szerencsésebbnek mondható. Hasonlóan Schmerling barátnőjéhez írott verse is újból régi alakját mutatja.⁷² Egyes szavakat is visszaállít: „igen lehangolt“ lantja a Wiener Musenalmanachban, az Összes Költeményekben e helyett „igen szomorú“ áll, 1805-ben ismét „igen lehangolt.“⁷³ Hasonló a költemény, hol a költészet dicsőítését zengi: csak az győzi le az előítéletet, versben szabad őszintének lenni. E világos expozíció után az Összes Költeményekben még két magyarázó sor következik, mely már latinizmusa miatt, de az alapformánál jóval hosszabb szótagszáma miatt is szerencsétlen betoldás volt: a költészet az illem, szokás Cerberuszát elringatja. 1805-ben e két sort újra elveti.

Míg tehát Gabriella versei egyfelől megint régi alakjukat veszik föl, másfelől férjéhez való emberi viszonya finoman szivárog bele régi költeményeibe. Gabriella első szerelme egyénietlen, szenvedő, szinte árny, Bacsányi annál jellegzetesebben lép elénk, Gabriellával a költeményekbe oly verseket vétet föl, melyek csakis azért értékesek, mert új viszonyára találók. A kritika szemére veti, hogy ki is hagyhatta volna „Einladung zum Souper“ czimű versét az új gyűjteményből.⁷⁴ Olvasva

⁶⁹ G. 42. l.

⁷⁰ Bacsányi Gabriellához 1816 januárius 16. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

⁷¹ S. G. 54. l. — G. 40. l.   ⁷² S. G. 49. l. — G. 89. l.

⁷³ W. M. 1787; 124. l. — S. G. 259. l. — G. 98. l.

⁷⁴ S. G. 232. l. — G. 73. l.

levelét, melyben a barátjával eltöltött estét — ha szerény is volt a vacsora — ifjúsága aranyálmaihoz sorolja,⁷⁵ megértjük, miért nem hagyta el a költeményt, mely ily egyszerű estének rajza.

Két fordított költeményében, eddig megtartotta az eredeti formát; mint férfi beszél kedveséről,⁷⁶ most viszont, mint nő szólal meg.

Az elsőben az egyénietlen leírást átformálja. Százan énekeltek akkor így kedvesükről; így Wieland: „rózsafényből és liliumhóból szövött“-nek mondja a csudaszép asszonyt és ez olyan kép, melylyel egyre találkozunk. E sablonszerű leírást:

„A rózsában arcza virul rám
A liljomokban kis keze
Ajka a szegfűben pirul rám
Tulipánban tarka meze.“⁷⁷

most átformálja. Az ő „komoly alakja“ jelenik meg neki: „Arczát meg-sápasztotta bánat, de vágyamnak kétszerte szebb.“ Ugyanígy a másik költeményben, míg egykor arról panaszol: „Ő szeret . . . , de nekem, nekem nem eléggé nagyon,“ mert egy keményebb vonásban Bacsányi lép elénk: „Ő szeret! és — büszkébb semhogy bevallja.“ Az „Impromptu“ ezen sora: „Adolfom nincs velem“ most „ . . . Ő nincsen itt, Barátom, Mindenem!“⁷⁸ Ismerve leveleit és új verseit, mindez csupa Bacsányiról vett vonás: Ő a „Tanító, Barát, Férj“ egy személyben,⁷⁹ Ő a büszke, komoly ideál. Megváltozott életfelfogást tükröz néha egyetlen szó: „Ön-magunk élvezésének“ nevezte a magános lány, a lemondó szív, a visszavonulást, „önccsalás“ lesz az a menyasszony, asszony boldogságot késtelt szívének.⁸⁰

Bacsányihoz való szerelmét visszavetíti még a múltba is, annyira hatalmat vesz az rajta. Mintha e szerelem már a kedves jötte előtt tárgyitalanul lobogott volna:

„E gyöngéd, öntudatlan érzemény	Hogy elnyerhesse hú erény,
Nem sejtve még, mi sorsra nő meg,	A legméltóbbnak a föld kerekén
— — — — —	Gyözelmi koronába drágakőnek.“ ⁸¹
Ugy ért, szentelve a jövőnek	

⁷⁵ Gabriella Bacsányihoz 1800 februárius 5. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁷⁶ G. 108. I. — S. G. 24. I. — továbbá G. 30. — S. G. 198. I.

⁷⁷ Eredetiben: Ich seh' in Rosen ihre Wangen

Ich seh' in Lilien ihre Hand,

In Nelken ihre Lippen prangen

Und in den Tulpen ihr Gewand.

⁷⁸ S. G. 11. I. — G. 39. I. ⁷⁹ G. 146. I. ⁸⁰ S. G. 165. I. — G. 77. I.

⁸¹ Eredetiben: Sich selber unbewusst . . .

Noch unbekannt mit ihrem seltnen Loose,

— — — — —

Másirányú változtatás a reflektáló elemek betoldása, nem éppen szerencsésen.⁸² Rövidítés közben gyakran összeforgatja a szakaszok azelőtti rendjét.⁸³

Kifejezéseiben igyekszik emelkedettebb lenni. Bacsányi főleg ezeket javítja magyar költőkben is.⁸⁴ Szerinte a közepszerűnek, „mint nem szépnek és nem jónak, a poézisban nincs helye.“ „A széplítés, nemesbítés vagy eszményítés . . . a mi dolgunk, művészi kötelességünk és legyen is, maradjon is az.“⁸⁵ Gabriella is igyekszik ünnepélyesebb lenni: „Ach!“ írja „Leider“ helyett,⁸⁶ „hohen Wert“-et helyett csak „Wert“ helyett, amint a „hoch“ szót most folyton alkalmazza. (Hochgefühl, stb.)

Egyes halvány képet tesz néha világossá egyes szó változtatásával, például itt:

„So lang die Ros' am dunklen Strauche glühte“ . . .

Most:

„So lange sie noch frisch am Strauche glühre“ . . .⁸⁷

A költemény további menete javálja, hogy a rózsa üdesége legyen kiemelve ellentétül a későbbi hervadásnak. Másutt „die im Zwang verschwundne Zeit“ helyett „die im Zwang durchbrachte Zeit“ áll és ez a jellemzőbb, mert kényszerben inkább magunk küzdjük le az időt, mintsem tűnik az.⁸⁸ Ily finom kidomborításokban méltán keressük Bacsányi kezét, ki például az 1816-ban megjelent „Schillers Bild“ ezen két sorát:

Te drága kép! Át e szomorú éltén — Ragyogj nekem.⁸⁹

elítéli és megrója, mert a költőnő itt már nem az arcképről, de a költő szellemi képéről beszél; és most már nem tudjuk, melyik kép ragyogjon előtte; az olvasó az arcképre gondol. Gabriella megfogadja tanácsát. Az akadémiai kéziratos gyűjteményben így állnak e sorok:

Te dicső szellem! át e pusztá éltén — Ragyogj nekem.⁹⁰

So reifte sie, der Tugend einst zum Lohne
Als Preis für Treu und Redlichkeit,
Als Kleinod für die Siegeskrone
Dem Würdigsten der Sterblichen geweiht. (G. 1—3.)

⁸² S. G. 174. l. — G. 50. l.; hasonlóan S. G. 111. l. — G. 71. l.

⁸³ S. G. 138. l. — G. 81. l.

⁸⁴ Horánszky ld. m. 503—534. l. Bacsányi bírálata a „Kesergő Szerelemről“.

⁸⁵ Szinnyei: Bacsányi irodalmi működése. M. K. Sz. 1898. évf. 154—188. l. — Czeizel János: Bacsányi jegyzetei. Kis Jánosnak 1815-ben kiadott költeményeihez; a lőcsei főgimnázium 1900—901. Értesítője 3—4. l.

⁸⁶ S. G. 102. l. — G. 62. l. és S. G. 138. l. — G. 81. l.

⁸⁷ S. G. 299. l. — G. 23. l. ⁸⁸ S. G. 17. l. — G. 34. l.

⁸⁹ Eredetiben: Du liebes Bild! Schwebst nun durchs trübe Leben — Mir leuchtend vor. Aglaja. (Bécs, 1816.) 84. l.

⁹⁰ Eredetiben: Du Geist des Edlen! Geh durchs trübe Leben mir leuchtend vor.

Hogy a költő a legcsekélyebb dolgokban is férjét követte, azt érdekes apróságból látni: 1800-ig kiadott költeményeiben a személyes-névmások mindig kicsiny betűkkel voltak írva. Bacsányi Kisfaludynak írja, hogy ha „kedveséről szól, azt írja nagybetűvel.”⁹¹ Az új kötet minden személyhelyettesítő nevet nagybetűvel ír: Ő, Téged, Ti, Mindenem!⁹²

Verstani szempontból a Költemények haladást nem mutatnak. Bacsányi nem vette észre Gabriella formagyöngeségeit. „Költeményeid prozódia és versszerkesztés tekintetében oly tökéletesek. Schiller és Goethe egy-egy hibája nem igazolhat annál egy rossz verslábat, ki gyermekkor óta a versmértékben oly tökéletes volt.”⁹³ Sőt figyelmezteti „A rim és értelem együtt maradjon, és a szolgáló ne akarjon asszonyának parancsolni.”⁹⁴ Ez elvét Bacsányi magyarul versbe is foglalta, és őt, a ki azért mégis igen gondos volt a formában, felesége csengő rímei, könnyen folyó sorai vesztegették meg.

Az új versek költőnk lelkületében egy lépéssel tovább visznek: a boldogtalan szerelemből a nyugalom révébe jutott az 1800-adik év felé. Ám e nyugalom újból megszakad. Az új lelki élmények új vonással gazdagítják költészetét:

Józan okoskodás ime már nem elvem.
Csak te óh szerelem! . . . Ki foglyodul ejtél.⁹⁵

Valóban alig tud más tárgyat kapni, mint boldog szerelmét. Nyugtalan elborúlásaiból fakad néhány verse, bánatát titkolja, csakhogy Őt ne szomorítsa.

Ám ha fölnyilik ajkam szóra egyszer
Vagy tán megszakad lassú kinban éltem
Akkor megtudod — csak Te, drága Testvér!
Bússzavú titkom.⁹⁶

⁹¹ Horánszky Id. m. 511. l. Bacsányi bírálata a „Kesergő szerelemről.”

⁹² S. G. 9. l. — G. 16. l. Hasonlóan: S. G. 54. l. — G. 40. l. stb.

⁹³ Bacsányi Gabriellához 1816 januárius 17. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

⁹⁴ Ugyanaz. Ugyanott 1816 januárius 28.

⁹⁵ Eredetiben: Kalte Weisheit ist jetzt nicht meine Gefährtin.
Liebe beherrscht nur Liebe! mein ganzes Wesen. (G. 120. l.)

⁹⁶ Eredetiben: Bricht einst aber die Zeit des Schweigens Siegel
Oder nagender Gram des Lebens Knospe:
Dann erfährst Du es Bruder! bald, und nur Du
Dieß mein Geheimniß. (G. 105. l.)

E magába vonuló szenvedés még a múltak hangulata, „ugyan-azon hangulatban vagyok — írja ismeretségük elején — egészen abban, mint mikor Schmerling Rózia barátnőnek írtam! . . . Hadd hordozzam egyedül bánatom!“⁹⁷

Mint hosszas fázás után meleg szobában jobban didergünk, lelke nem tud még örülni. A viszontlátás csak mint fölczikázó villám világít be lelkébe és tovaszáll! De az Ő szeme mint az örök kibékülés napos derüje tekint reá. Gabriellát mély csüggedéstől szabadítja meg új szerelme: kétszer is fölvetődik költészetében az árny: ő végét kívánta életének.⁹⁸ Pedig diadalmaskodott boldogtalan szenvedélyén: a nyugalmat elérte és ime, itt bepillantást enged lelkébe, mely nem aszkézisra, nem magának-valóságára született.

Hogy átjárja, hogy lebilincseli az új szerelem! Távol kedvesétől nyugtalan sóvárgás epeszti, mindig rágondol, oh, elsovrad a vágytól! „Ah jöjj, lelkemnek napja, üdvössége!“⁹⁹ Ez a boldog várakozás, ez a beteljesülésekért való epedés, e csillapítást esengő szerelem mi más, mint a hajdani lemondó vezeklés! E szerelem reális; Bacsányi nem az elérhetetlen csillag, a kire Gabriella mint megvíthatatlanra néz, ő a húsból, vérből való férfi, kiért csak karját kell kinyújtania. Mint ember és egyén, nem mint ábránd és elvont ideál lép ő elénk. Mily jellegzetes a kép, a mit kedvese róla ad, mily hű, csak épp a szerelmes nő gyöngéd elfogultságának enyhe fátyola esik rá eszményítésül: „Ő az! kiált fel képe láttára:

Nézd, mint hullnak fürtjei, nézd csak az enyhe szemöldök
Nyájasan íveli fönt kémlő büszke szemét.
Homloka egy helyt gondolatoktól mélyre beszántva —
Ámde megenyhíti ezt ábránd, méla vonás.
Óh! és büszke önérzete melylyel néma nyugodtan
Tűrni tud és daczol is minden földi csapást. . .¹⁰⁰

S e test, e lélek örökké övé, a legszentebb jogon: a szerelem jogán! A nyugtalan aggódás, mely házassága előtt rettenté, költeményeiben sohse tükrözik, „tisztán, vidáman, mint tavaszi nap“ kel föl

⁹⁷ Gabriella Bacsányihoz 1799 november 11. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

⁹⁸ G. 120. l. 137. l.   ⁹⁹ G. 143. l.

¹⁰⁰ Seht, wie Locke sich schmiegt! Wie dem Zeichen des Friedens vergleichbar
Über dem forschenden Aug' freundlich der Bogen sich wölbt!
Jene Furche der Stirn, des stillen Tiefdenkers Gepräge
Mildet sich durch das Gemisch schwärmender Nachtfantasie.
Und der erhabene Stolz! gegründet auf Selbstgefühl, duldend
Ruhig und trotzend zugleich jeglicher Laune des Glücks.

(G. 101. l.)

most minden hajnal, kéz a kézben, mennek át az életen, háziasságával, szellemével egyaránt az ő boldogságát fogja művelni :

Oldaladnál gyakran hadd lehessek !
 — Ott csalás, gonoszság el nem érhet —
 Gyógyító kezemmel fátylat vessek
 Száz sebiünkre, mit ránk mért az élet ¹⁰¹

E boldog, tiszta szerelemben való egyesülés sohse érzéki; és tisztán emberi szempontból nemesebb érzés, mint ama magába menekülő lemondás volt, mely az sehova sem vitt, ez meg egy tettekben gyümölcsöző életküzdelemre vezetett. Gabriella ott talán eszményibben szeret, mintegy csak maga áll szerelmével a színen, míg most szerelme tárgyával egyszerre lép föl, de e szerelem értékesebb kincseket adott neki. Ő férjében nemcsak kedvest, de barátot, a ki őszinte, fivért, ki békésen osztozik, tanítót, ki irányított, szerelmest, ki önérzetes és mégis gyöngéd, egyszóval egész embert kapott. Mily büszke ő e férfiúra! Fenyő az az erdőn a törpe fák között, ha fejedelelnő volna, sem választana mást. Mintha Horációsz Lydiáját hallanók: Mig kedvese szerette „fényesebben élt Iliánál,“ azaz Ilion királynéjánál. Gabriella e néhány csöndes évben tengerszenvedésének ¹⁰² jutalmát már megtalálta.

Költeményei e pár vonásában Gabriella az asszonyszív legnemesebb valóját csillogtatja. A boldogabb, bátrabb, büszkébb szerelmet, mely minden egyéni bája mellett öröknői. Melyik asszony nem szenvedett titkon és mutatott derült arcot a kedvesnek? Ez nem áltatás, de nebántság; mely érezteti velünk, hogy bizonyos fájdalmainkat férfi enyhíteni, de érteni se tudja; nem színlelés, de gyöngédség: „Tanácsolni tudnál, segíteni nem,“ mondja Gabriella. ¹⁰³ Lényének másrészt teljes fölolvadása férje lelkében, ki mindene, kinek mindent kell adni, a hajdan egész udvar fölött uralkodó lánytól szinte megható és mosolyra fakaszt naiv büszkesége: Az ő férje a világon a legderekabb!

Ezzel szemben fájdalmas két kép az atyjáról és nagybátyjáról írott költemények, melyekkel a két drága vérért sírba kíséri. ¹⁰⁴ És hogy Gabriella lelkében a balsejtelem fullánkja ott lappangott a boldogság ifjú mézében, azt éppen atyjáról való álma sejteti, melyet itt megénekel. A kedves halott megmutatja jövőjét, mely nehéz szenvedésekkel vár reá. Talán anyja átka nem hagyta pihenni szívét, hogy ilyeneket álmódott: a várt, remélt boldogság küszöbén.

¹⁰¹ Eredetiben: Lass mich oft an Deiner Seite weilen,
 Unerreicht vom argen List und Trug, —
 Leise schonend all die Wunden heilen
 Die das Schicksal unsern Herzen schlug!

(G. An meinen Gemahl.)

¹⁰² G. 146. l.

¹⁰³ G. 103. l.

¹⁰⁴ G. 137. és 129. l.

Néhány vonást kell kiemelnünk az új versekben: a Schiller-rajongás költeménye ihleti Gabriellát: „Schillers Gedichte.“¹⁰⁵ A költemény Schiller „Das Ideal und das Leben“-je hatása alatt készülhetett: a halandó, ki megistenítve érzi magát az isteni hivatás által, Gabriellát is magasratörésre készíti. E költemény egy sorát Gabriella más versében is fölleljük, maga tán észre se vette; Schiller: „Holdak változnak, tűnnek nemzedékek.“ Gabriella: „De hónapok változnak, tűnnek évek.“¹⁰⁷ „Nem álom az erény!“ kiált föl Gabriella, mint Schiller: „És az erény, ő nem pusztaszó!“¹⁰⁸ Bizonyos, hogy a nagy költőnek erősen kidomborodó nemes etikája volt Gabriellára oly vonzó, a miről később a „Schillers Bild“ című versben vallomást is tesz.

Goethe se hagyta hidegen költőnőnk szívét. Két költeménye vall a nagy mesterre, az egyik: An ihn!¹⁰⁹ Eredetileg „Ich denke dein“ volt a címe, de Bacsányi a költeményhez kezdő és befejező szokat kívánva, a kezdősor címül nem állhatott meg, mert új alakjában a második szakaszt kezdi. A versforma Gabriellától eddig sohse használt: 10—4—10—6 szótagú négysoros szakasz keresztrímmel. Ez Goethe „Nähe des Geliebten“ című költeményének formája. A tartalom csaknem ugyanaz. Csakhogy míg Goethe-nél a természetnek csak ragyogó vagy rejtelmes képei sorakoznak együvé; míg nála fokozatosan válik a kedves sejtelmes visszaálmodása végül a valódi jelenlét utáni vágy szenvedélyes kitörésévé; Gabriella vihart, villámot, esős virradást, rózsák pergését kapcsolja össze a szüntelen sóvárgással és nem tart fokozatot, mely által Goethénél úgy hat a végső felkiáltás: „Óh, lennél itt!“ mintha lassan bomló virágot végül hirtelen pompába feselni látunk. E költeményre egyébként talál Gabriella mondása: „Mert a mi szívből jő, az szívre is talál,“¹¹⁰ e gondolatot Goethe már mástól, Friederike Bruntól vette, így került az Gabriellánál már harmadkézbe. Hogy forrása Goethe volt, valószínű, mert Gabriella olvasgatta a göttingai almanachot.¹¹¹

¹⁰⁵ G. 117. l.   ¹⁰⁶ Schiller: Abschied vom Leser.

¹⁰⁷ Eredetiben: Doch Monde wechseln, und die Jahre fliehen.

(Kiadatlan versgyűjtemény az Akadémiában. R. U. J. M. 40—82. sz.)

Schillernél: Monde wechseln und Geschlechter fliehen.

¹⁰⁸ Eredetiben: Die Tugend ist kein Traum!

(G. 137. l.)

Schillernél: Und die Tugend, sie ist kein leerer Schall!

¹⁰⁹ G. 143. l.

¹¹⁰ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye. Rendezett gyűjtemény. IV. könyv. M. Tud. Akadémia kéziratára R. U. I. M. 40—82. sz.

¹¹¹ Gabriella Müller Jánoshoz 1801 januárius 2. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

Egy másik költeménye egészen Mignon panasza: „Ne szólnom, hallgatnom parancsolj“ . . . stb. A titok, mely bevallatlanul emésztí lel-künket: ez ihleti Gabriella költeményét: a boldogtalanság, mely nem kereshet a barát ölén enyhülést, e természet ezzel szembeállítva. Goethe-nél a fölbuggyanó forrás az ajak megnyitására kész, ám hasztalan: Gabriellánál a tiszta patak suttogja el árúlón gyöngéd panaszát, míg ő neki hallgatnia kell.¹¹²

Talán szintén Goethe hatására, ha közvetve is, — változott meg Gabriella fölfogása a természetről. Maga a kijelentés, a mit most tesz:

Szép vagyok természet halotti díszben
Szép, ha még komor is, ha ünnepélyes!
Nékem éppen szebb a virágos, ifjú
Zsenge tavasz nál.¹¹³

már haladást jelent. E költemény az őszi alkony rajza, az esőfellegek, a viharszáttörte cserfa, a bagoly bűgása; mindez elég szemléletes képpé olvad össze. A vihar, mely egyébiránt egyszer már a S. G-ben is szerepel, most újra ihleti:

Rádgondolok, mikor sebes vihar kel
Villám cikáz.
A fákról lombot, szirmokat kavar fel
S a földre zúgva ráz.¹¹⁴

E különben hangulatos, dallamos verse a Wiener Musenalmanach-ban is fölbukkanó hibáját mutatja: Inkább szobában, mint a szabadban születnek természeti képei. Amott tavasszal gyümölcsterhes földről beszél,¹¹⁵ itt meg így szól:

És téged látlok, hajnal hogyha szürkül;
Még int a hold.
Bús esőverten, üde lombja nélkül
A rózsá elhajolt.¹¹⁶

¹¹² G. 105. l.

¹¹³ Eredetiben: Schön bist du o Natur! auch jetzt in deinem
Sterbekleide, wenn gleich so ernst und feierlich!
Meinem Auge schöner als selbst im holden
Schmucke des Frühlings. (G. 113. l.)

¹¹⁴ Eredetiben: Dein denk ich auch, wenn sich Gewitter türmen
Und Blitze dräun,
Wenn, rasch durchsaust von fürchärlichen Stürmen
Die Bäume Blüte streun. (G. 143. l.)

¹¹⁵ W. M. 1785; 13. l.

¹¹⁶ Eredetiben: Ich sehe dich, wenn mir der Tag schon grauet
Der Mond noch winkt,
Und dort im Busch, vom Regen übertauet
Die Ros' entblättert sinkt. (G. 143. l.)

A hold fönt van, a rózsza mégis esővert, bár nem éppen lehetetlen kép, de magyaráznunk kell és a magyarázat elüzi az egyszerre való megjelenítést. Olyan kép ez, mint az athéni síró malacz: nem a normális, de kivételes eset és ezért — ily alakban — nem művészi. Csak úgy volna az, ha valamely előző vonásból már sejthető volna, hogy egy eső utáni kép következik, de erre semmiből se következtethetünk.

Ennyi újat adnak Gabriella új versei. Tartalmuk más alakba öltözik, mint ifjúkori költeményeié. Gabriella e költeményeit egész más szemmel nézi: amazok *dalok* voltak, ezeket *ódáknak* hívja. Bacsányi ehhez illőnek leginkább a klasszikus formát tartotta. Gabriella nem is tanult sokat mesterétől, Horáciusztól, bár a „római észjárás” dicsőíti. Kátót, Lucius Junius Brutust, Ariont delfineivel¹¹⁷ és az Olimposzt¹¹⁸ emlegeti¹¹⁹ is, azért csak magából merít most is egészen, „római gondolkodás” helyett nála csak római külsőre találunk. Ez sem teljesen új nála, mert már az Összes Költemények-ben is találunk két klasszikus mértékbe írott verset.¹²⁰ Nagyobb számmal azonban csak itt találkozunk velük. Bacsányi egyébként — bár Kreskayval, Verseghyvel szemben a klasszikus versmérték védelmezője — azért meg van győződve, hogy a most élő és virágzó nyelvek közül egy sem követheti a tökéletes római mintákat; mert tökéletes prozódiaival egy se bír, kivéve a magyart.¹²¹

Gabriellának hat költeménye van klasszikus formába öntve, egy disztichonba, melyet Bacsányi is használt;¹²² de a többinek mértékét a magyar költőnél nem találni, ő ugyanis Horáciusz és Klopstock példájára többnyire alkaioszi mértékben írt.¹²³ Gabriella e mértéket egyetlen későbbi ódájában használta, míg most többször választja a kis szaffói alakot, még pedig a mint azt Klopstock átalakította.¹²⁴ Másutt a harmadik láb daktiluszát mindenütt a második láb helyére teszi és így Catullus kedves formájában, a phalaecius hendecasyllabusban látszik írni, a bezáró adoniszi sor azonban az eredeti szaffói strófára utal.¹²⁵ Ezt már nem találjuk Klopstocknál. E formák Horáciusznál nem fordulnak elő.

A kritika nem fogadta szívesen a költő újabb irányát s ő maga is később nem igen írt klasszikus mértékben.¹²⁶ Nem volt nagy művész benne és csak Bacsányi elve — mely a németségtől a tökéletes pro-

¹¹⁷ G. 103. l.   ¹¹⁸ G. 132. l.   ¹¹⁹ G. 132. l.   ¹²⁰ S. G. 6. és 12. l.

¹²¹ Szinnyei id. m. 197. l.

¹²² Elegia 1788 és Mantua 1799. (Toldy-féle kiadás 12. és 60. l.)

¹²³ Egy nevendék bikkfához. Tünődés. (U. o. 35. és 47. l.) Vesd össze 1816 januárius 16. levelével, M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—140. sz.

¹²⁴ G. 103. és 113. l.   ¹²⁵ G. 105. l.

¹²⁶ Annalen der Literatur und Kunst etc. (Bécs, 1805.) II. k. 376. l.

zodiát megtagadja — érteti meg velünk, hogy ő felesége készségével meg volt elégedve, mely ilyen sorokat adott: „Jene Furche der Stirn des stillen Tiefdenkers Gepräge . . .“ Mi jogon áll a Tief helyén? Természeténél, helyzeténél fogva hosszú, itt a daktilusz második rövid szótagjának helyébe lép. E formák már a szellemnek se feleltek meg, melyet takartak.

Gabriellától 1807-ben hosszabb lélekzetű költemény jelenik meg: „Amor und Hymen, ein Gedicht zur Vermählung einer Freundin.“ A kis munka, mely állítólag 40 oldalra terjed, valószínűleg nem maradt fenn.¹²⁷ Még abban az évben szó esik róla s a bírálat kiemeli a forma báját, a világos allegória vidám szellemét, hamiskás élceit, de végső értékelését azidőre halasztja, mikor az teljes befejezést nyer.¹²⁸ Gabriella e költeményét utolsó igazi költői sikerének kell mondanunk és Schindel bizonyára kora felfogását tolmácsolja, mikor e művét, mely „élcz és báj“ által kitűnő, a költőnő legsikerültebb alkotásának mondja.¹²⁹

Ezidőből való még a Teréz császárné halálára írott hosszú, de töredékben maradt költeménye. Az 1807—11 között virágzó Apollonban 1808-ban és 1809-ben találkozunk költeményeivel.

A Bacsányi-pár életében most oly fordulat áll be, mely Gabriella lelki békéjét fölrázza, őt magát csöndes munkaköréből kiragadja.

¹²⁷ A berlini „Auskunftsbureau der deutschen Bibliotheken“ értesítése.

¹²⁸ Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaisertumes (Bécs, 1807.)

I. k. 267. l. ¹²⁹ Schindel id. m. I. k. 354. l.

III.

HÁNYÓDÁSOK. — LINZBEN.

(1809 -- 1839.)

GABRIELLA asszonyságának boldog békéje eltűnt, testi és lelki hányódása, nyomorúsága kezdődik, mikor a múzsza csak néha látogatja és művei nyomtatásra alig kerülnek. Csak innen szabad költészetének hanyatlását számítanunk. Igaztalan a vád, mely a költőnőnek Bacsányival való házasságát teszi letörése közvetlen okozójává: „A múzsza kegye elszállott a szerencsével együtt,¹ de ebben hazájának is része volt, mert nyomorában. Gabriella nem nyerhette el a kettős pálmát, mely Ausztria ekorbeli költőit illette, kiknek tenger nehézséggel kellett a márczius előtti időkben megküzdeni. Pedig ő ekkor se ejté ki lantját kezéből. De költészete, mely eddig zavartalan tükre volt életének, most a tó ingó felszínéhez hasonlított: egész képet nem ad, csak foszlott, tört sugarakat. Hivatását nem látja tisztán és kapkodni kezd, sokba fog és alig van ereje kár keveset befejezni. „Látod kedves Barátom — írja férjének — költői képzelmem mint keres tárgyat, táplálékot mindenütt.“² Éppen ez az időpont az, mikor Ausztria szellemi fejlődésében utoléri Németországot, személyes kapcsok folytán gyorsan virágoztatva föl a romantikát. Schlegel Vilmos 1808-ban jó Mme Staëllel Bécsbe, majd követi fivére, ki Károly főherczeg mellett alkalmazásban ott is marad.³ Így alakul meg a bécsi

¹ Sessl Mariannához írott költeménye. M. N. Múzeum. B. I. 1315. sz.

² Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

³ Vogt Frigyes és Koch Miksa: Geschichte der deutschen Literatur (Lipcse és Bécs, 1907.) II. k. 353. l.

romantikus kör Schlegel Dorotea szalonjában, hol Eichendorff, Körner, Gentz, Bettina és Klemenó Brentano fordulnak meg, s a melylyel Pichler Karolina is szoros összeköttetésben állott.⁴ „Az az időszak volt, amelyben a Schlegel-ek, Tieck és mások léptek föl; az úgynevezett romantika — még pedig nagy tetszéstől kísérve — először mutatkozott; a költői költészet...⁵ Pichler Karolina Collinnal, és másokkal is érintkezik, Gabriellára jellemző, hogy ők Collinnal éppen ekkor szakítanak,⁶ költőnőnk a romantikus Vernert sem 1807 körül csodálja, mikor az Bécsbe jő és feltűnést keltett darabjairól híres, hanem később, mikor mint hitszónok tündököl.⁷ Hormayr-rel, kiben a nemzeti irány csúcsosodik ki, Gabriella összeköttetésbe kerül, mert az sajnálkozik felette, hogy ily tehetség magát tönkretette.⁸ De la Motte Fonqué-ról így ír férjének: „Tudnod kell, hogy ez jelenleg a legünnepelebb divatos költő.“ Művében (Coronna) csak babonát, miszticizmust lát, a mi szép, az nem új, a mi új, az nem szép benne. Őfelőle biztosak lehetnek, hogy nem fogja követni őket...⁹ Az egész iskoláról rossz véleménye van. Schlegel és a „Gattungsonettek“ neki „szánkózörgés harmónikához képest“, az ő Schillerével szemben.¹⁰ Gabriellára jellemzők e szavak, és hisszük, hogy ő igen gyöngé romantikus lett volna. Kedélyvilága plasztikus, érzései éppen nem sejtelmesek, alaktalanok, ő „önmagával tisztában levő lélek,“ ki mindenben az egyeneset, világosat, az egyszerűt és megnyugtatót keresi, ki áttekinthető és kiszámítható. Érzelmek bizonyos szűkebb határokon soha át nem lépnek, mint az inga, mely kis kilengést végez. Gabriella sohse szertelen, sohse fantaszta, szeret a való biztos talaján állani; sejtelmek nincsenek, ő nagy őszinteséggel tisztán és világosan, mindig az érzelmi állapot legfőbb vonalait rajzolja. Csak erős egyéni színezését vihette volna be szerencsén a romantikába.

Baumberg Gabriella letörése főként itt kezdődik: ifjúságában csak magát énekl, önálló; majd férje hatása alá kerül, de az új irány nem felé meg műzsájának, nem is fogadják kedvezőn. A romantikusokhoz sem személyileg, sem hajlamai szerint nincs köze — most mit tegyen? Valóban érezzük a keserűséget, melylyel Körner ifjú halálát megirigyl, ki virágjában elesik.¹¹

A mi ifjúkori költeményeiben egyedüli: az őszinteség, ma már nem

⁴ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten II. k. 135. l.

⁵ Ugyanott 102. l.

⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 13. M. N. Múzeum. B. I. 1315. sz.

⁷ Gabriella Bacsányihoz 1815 márczius 8. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

⁸ Horánszky id. m. 296—7. l.

⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 7. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 9. Ugyanott.

¹¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26. Ugyanott.

egyetlen, belső élményei sem adnak sokat neki, hiszen nem zengheti mindig — az ő korával — a szerelmet. Míg így az irodalmi fejlődésből alakja észrevétlenül eltűnik, a politikai fejlemények magukkal sodorják és áldozatul ejtik.

A francziák 1809-ben megszállják Bécset, és Bacsányit Napoleon nagy minisztere, Maret, ki a magyar költőnek egykor fogolytársa és jó barátja volt, a francziák részére valamelyes szolgálatra nyeri meg. Bacsányi hirtelen elhagyja Bécset állítólag Magyarországra siet.

Ha Gabriella eddig társadalmilag szakított előbbi környezetével, e szakadás most a politikai viszonyok által szakadékká lesz. „A haza eszméje és a nemzeti becsület fölébredt az utolsó évtizedek hosszú megszokása által elernyedtt szellemekben . . .”¹² Pichler Karolinát visszatartja még a legszellemesebb, legudvariasabb francia társalgása is.¹³ Gabriella férje eltűnik, és csak egy súlyos gyanú marad utána: hogy ő fordította volna le Napoleonnak a magyarokhoz intézett kiáltványát.

November 19-én hagyják el a francziák Bécset, és ettől kezdve nyomozzák a fordítót. A rendőrség Gabriellát ezidőben kémekkel véteti körül, és neki az igazság ellenére kell viselkednie! Lelke nyugtalan férjéért, bár mint levelei mutatják, hollétéről állandóan tájékozva van. E leveleiből az is kiviláglik, hogy Bacsányi inkább szerencsétlen volt, mint bűnös. Mi birta rá, hogy nejét, biztos állását elhagyja és bizonytalan idegenségbe siessen! Ezt sem levelei, sem a későbbi pöriratok tisztázni nem tudják. Bacsányi folyvást hatalmas elleneit említi, a kik ellene dolgoztak, a kik, ha marad, joggyilkossággal tették volna el útból őt. Kik voltak üldözői? Sedlnitzky unokaöccse? A kikoszarozott kérő? Aligha. Bacsányiéik levelezésében előfordul egy bizonyos „S” a ki velük szemben méltatlanul viselkedik, ha ez tényleg Ohms volt is, az ifjúkori „S”-hez semmiképpen sem lehet köze.

Bacsányi Párisban szíves látásra lel. Felesége hírét ismerik, arról is szó esik Maret-ék körében: vannak-e gyermekeik? Bacsányi válaszol; feleségének sok szellemi gyermeke van, de élő egy se, a mi jelenlegi helyzetükben csak vigaszul szolgál. És szinte hidegen érintenek Gabriella szavai, melyeket ezidőben férjéhez intéz: „Én is hálát adok istennek, hogy nincsenek gyermekeink, az csak kín volna most az úton.”¹⁴

Maret Bacsányit ugyan szívesen fogadta, de biztos álláshoz nem segítette. Mindkét tény arra vall, hogy Bacsányi sem bűnös, sem nagy jelentőségű szolgálatot a franciáknak nem tehetett. Bacsányit hiú ábrándok kergették Párisba, ott fényes jövőre számított Maret-vel való barátsága révén, ám felesége, kinek tisztultabb ítélőképessége gyakran leszálltá

¹² Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten II. k. 137. l. ¹³ Ugyanott 157. l.

¹⁴ Gabriella Bacsányihoz 1811 február 6. M. Nemzeti Múzeum. B. I. 1315. sz.

férjét fellengéseiből, most is először jő rá a szomorú tényállásra: őt nem kecsegteti Páris fénye; mikor férje az operáról ír neki, ő csak csendes otthonra vágyik: „Mit adhat nekem egész Páris az én összetört házi boldogságomért? Egyszerű örömeimért, igénytelen megelégteléseimért?”¹⁵ Józanul írja másutt: „Az ígéretek: nekem csak első pillanatban voltak egetigérők, nyugodtan megfontolva jól látom, hogy spanyol falúk azok.”¹⁶ És még se Gabriella csügged. Minden kis vagyonával, lelke nagy erejével áll férje mellett. Férje is a leggyöngédebb hangon ír neki. Gyakran kéri, hogy csak ne írjon új verseket. Gabriellát az alkotás igen megviselte, és ezért írja neki Bacsányi oly sokszor az 1810-ben először hangoztatott intelmet: „Költened most talán egyáltalán nem kellene többé, mert az ily szellemi munka soha sincs megérőltetés nélkül, és az alkotás téged mindig igen megrázott.”¹⁷ Ajánlja hogy csak dolgozzék régi versein, például a „Schillers Bild“-en. Gabriella nem is ért rá verselni. Lassan készül a nagy útra, hogy utána menjen férjének. Bacsányi még idejében beadta lemondását hivatalában és azt el is fogadták. Feleségétől is kívánja, hogy Metternichet kihallgatáson kérje távozási engedély kieszközlésére. Maga Párisból intéz folyamodványt ez ügyben a herceghez. O'Donnel gróf, a ki kihallgatja, még mindig az előkelő hivatalnok gyermekét látja Gabriellában, marasztja, de ő felel; ő most már az üldözött férfiú felesége, sorsuk közös. Gabriella, mint mindig, a szentebb kötelességet választja, ezért a világban rövidet húz.

Az utolsó sűgár Gabriella homlokára Mária Lujza házassága alkalmával esik. A szelid megadás, melylyel ő eszköze lett a politikai érdekeknek, ideállá emeli a császári lányt költőnőnk szemében. Minden lépését figyelemmel kíséri,¹⁸ jelszavát — „mit isten akar” — sajátjául választja: és a római király születésekor így kiált fel: „Üdvözlégys... malasztal teljes!”¹⁹ mert Mária Lujza is békét teremt fia által a világon. Mig Pichler Karolina őszintén leírja, hogy Napoleon menyasszonya esküvőjén se volt ragyogó jelenség,²⁰ Gabriella még később is így ír róla: „Úgy festett, mint egy angyal, és az is volt számomra!”²¹ E forró szeretetből fakadt az óda, melyet a „világboldogító esemény,” a házasság alkalmával szerzett. Hogy Gabriella neve akkor még drága

¹⁵ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 29. Ugyanott.

¹⁶ Gabriella Bacsányihoz 1810 október 14. Ugyanott.

¹⁷ Bacsányi Gabriellához 1810 márczius. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

¹⁸ Lásd Gabriella leveleit Bacsányihoz: 1811 januárius 5, februárius 6, márczius 18 stb. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

¹⁹ Gabriella Bacsányihoz 1811 januárius 2. Ugyanott.

²⁰ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten II. k. 188. l.

²¹ Gabriella Bacsányihoz 1814 decz. 12. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

volt honfitársainak, mutatja a tény: hogy értésére adják; várnak valamit tőllából ez alkalommal.²²

Gabriella kettős alkalmat használ föl most versírásra, a felséges menyasszony szívéhez fordul árván maradt kis rokonai nevében. E költemény, melyet többféle díszes alakban nyomtatott és kötetett be költőnők, már tartalmilag megegyezik azon eszmékkel, melyeket ő kifejezni óhajtott: „a gyermeki önmeztagság gyöngéd odaadását, a hősi határozottságot: magát áldozatul adni.“ E szellemben van írva a „Waisengedicht“, az „emberiség boldogítójához“ szól, ki földöntúli kiengesztelésében az istenséghez hasonló.²³ „Hattyudalom hazám földén“, így nevezi a költeményt Gabriella.²⁴ Ekkor keresik föl az iskolák, veszik meg költeményeit mind, ám ez a régi fény utolsó föllobbanása, Ausztria hajdani kedvence fölvehette a koldusbotot.

Ez időből csak töredék, ami még ránk maradt: már 1811-ben a dauphin születésére mit se tud írni.²⁵ Ekkor szólítják fel Lipcséből is, hogy írjon az „Uránia“ számára,²⁶ ugyanez időből való négy vers-sornyi fohásza a reményhez, talán magva a később tervezett, soha el nem készült „Hymne à l' esperance“-nak. Egyetlen befejezett verse a „Bardale“, melyben csendes gondját, otthonát festi,²⁷ ugyanekkor élet-rajzát is szeretné folytatni. Férje örül ennek, Gabriella kéri is, hogy

²² Horánszky, valószínűleg a Bacsányi-pár kézírataiból, közöl egy ódát, mely szerint Gabriella műve lenne. (293. l.) Ennek a költőpár levelezése határozottan ellentmond. Május 12-én értesíti Gabriella férjét, hogy néhány költeményt küldött neki, melyek a császárlány esküvőjét éneklik. Május 29-én ugyancsak említi e verseket és az ezek egyikében előforduló Louise — Paradiése rímpárt. „Nekem is tele van, kedves Jánosom! a fejem és szívem . . de . . nem tudok semmit, semmit a világra hozni.“ Innen gondolható, hogy e versek nem lehetnek Gabrielláé. Már pedig az említett rímpár abban az ódában jó elő, melyet Horánszky mint Gabrielláét közöl. Döntő bizonyítékul a következő levelek álljanak: Július 19-én írja Bacsányi, hogy szeretné a költeményt: „Die Welt war aufgelöst“ . . stb. megbírálni. Ez a Horánszky által közzétett óda. Július 31-én Gabriella válaszol: „Amit kéziratban csatoltam, az nem került nyomás alá, nem is tőlem való, de sokáig szerzőjének tartottak . . .“ Ellenben kiemeli, hogy az árvákról írott költeménye annyit hajtott neki, mint eddig egy verse se. Bacsányi augusztus 25-én válaszol; jó hogy neje értésére adta idején, hogy a költemény: „Die Welt war aufgelöst . .“ stb. nem tőle való. (Mind e levelek a M. Nemzeti Múzeum kéziratárában B. I. 1315. sz. a.)

²³ Gabriella Bacsányihoz 1810 július 12. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

²⁴ Különnyomatban az Akadémiában: Der erhabenen Kaiserbraut Marie Louise stb. (Bécs, 1810.) A nyújtott segílyt is versben köszöni meg. Különnyomatban ugyanott: Dank der vier armen Waisen stb. (Bécs, 1810.)

²⁵ Gabriella Bacsányihoz 1811 márcz. 26. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

²⁶ Az Uránia kiadónőjének levele. M. Tud. Akadémia kéziratára. 40—141. sz. A zsebkönyvet megszerezni nem lehetett.

²⁷ Kelet nélkül, de vonatkozásai alapján csak ez időből M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

gyűjtse össze leveleit, mert azok életrajzához tartoznak.²⁸ Továbbit erről nem tudunk. Arra is van adat, hogy Gabriella ezidőben drámát akart írni. „Látom — írja férje — hogy drámai költő is akarsz lenni . . . Az előadásra magam is kíváncsi vagyok . . .” A Bacsányi által adott címekből látni, hogy talán ismerte is a drámát valami alakban és hogy Gabriella itt is saját sorsukat írta meg születésnapjával kapcsolatban: „Az Emigránsok” — „Márczius 24-ike” — „Elválás és Viszontlátás,” stb.²⁹

A viszontlátás valóban közeledett. Napoleon évi 2000 frank kegydíjat utal Bacsányinak, mint „homme de lettre”-nek és Gabriella 1811 április 6-án elhagyja Bécset.³⁰ Kutyája és madara megy vele, egy cseléd-féle vágyott volna elkísérni. Ennyi. „Elhagyom atyai házamat könny és hazámat sóhaj nélkül, hogy az egyetlen baráttal, ki a világon enyém, egy lehessek.”³¹ E szomorú szavakat kutyája szájába adta és tréfáinak örül is Bacsányi: „Látom valóban, hogy te egy kicsit még pajkos tudsz lenni. Mindenesetre kedvemre lesz, ha jó humorodat magaddal hozod.”³² Április 27-én érkezik Gabriella elébe siető férjével Párisba.

A rendőrség ekközben abbanhagyta a kiáltvány ügyében megindított kutatását, mivel nyomra nem jutott. Három évi csend borúl a Bacsányipárra. Csak annyit tudunk róluk, hogy a Párisban megfordult Hammer báró nagyon szerény viszonyok között lelte őket.³³ Gabriella előre rettegett volt, milyen nehéz lesz ott új otthont teremtenie és ez évekről azt mondja később, hogy gondterhesek voltak.³⁴ Gabriella segélyért fordult Mária Lujzához, kit újra meg énekelt, de személyesen sohase jutott elébe. Költeménye nem került nyomás alá, ellenben megjelent a bécsi „Beobachter”-ben a Sessi Marianna énekesnőhöz írott költemény³⁵ a „Sammler”-ben is tán. A művésznő Gabriellával oly jó viszonyban élt, hogy még angliai körútjára is magával vitte volna. Gabriella visszariadt a tengertől; később megbánta, hogy nem ment vele.³⁶ 1813 áprilisében szerepel Sessi Marianna mint vendég Párisban. Gabriellában

²⁸ Gabriella Bacsányihoz 1811 márczius 12. Ugyanott.

²⁹ Bacsányi Gabriellához 1811 február 9. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

³⁰ Utazását korábban tervezte. Lásd 1811 márczius 22. levelét a württembergi herceghez, M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141 sz.

³¹ Gabriella Bacsányihoz 1810 november 18. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

³² Bacsányi Gabriellához 1811 január 31. Ugyanott.

³³ Pich'er Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

³⁴ Horánszky id. m. 352. l.

³⁵ Egy levéltöredék, melyről nem tudni, melyiküktől ered, kiírja a költemény bírálatát a „Der Sammler” című lapból. (Bécs, 1813 június 3.) Ugyanitt a költemény is megjelent, a mint azt Goedeke is jelzi. (VI. k. 509. l. 1908.) Gabriella szerint a vers a „Der Beobachter”-ben is megjelent volna. L. Gabriella levelét férjéhez 1814 november 26. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

³⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 február 3. Ugyanott.

a hazai hangok fölébresztik elhantolt fájdalmait, három szakasznyi versben csordul ki keserősége. E költemény igazi belső alkalomból fakad, szebb, mint bármi, amit költőnőnk azidőtájt alkot. E verséhez írta valaki oda: „A költőnő akkor a „honvág” neve alatt ismert betegségben szenvedett.“³⁷ A második szakasz egész tragikumát tárja elénk a hitvesi hűség és honvág között vergődő léleknek:

„Ha a kihavadt mult, a messzi drága,
Emlékezés tüzenél rámtekint:
Férjem öléből akkor önkénytelen sovárgva
Magamtól elrabol hazám, s magához int.
Akkor Aspasia, te intsz! És én megint
Megtérek. Könnyem indul néma árba
Dadod a szentebb törvényt megmutatta;
Bár szívem százszor megszakad alatta.“³⁸

Egyszerű, keresetlen és rövid az egész. Ugyanekkor folytatni szeretné folytatni az Amor und Hymen is, mely még egyre foglalkoztatja.

De egyszerre csak odahagyja Párist, Bécsbe siet 1814 szeptember 11-én érkezik meg a császárvárosba, talán férjének akar kegyelmet eszközölni ki, mivel a francia nyugdíj a politikai helyzet miatt bizonyatlanná vált. Itthon szomorú tapasztalatok várják.³⁹ Régi barátai elfordulnak tőle és ő Bádénbe siet gyógyulást keresni. Itt beszél Mária Lujzával, ki megígéri, hogy kérését személyesen nyújtja át császári atyjának.⁴⁰

Apró kézimunkák árából teng Gabriella, nyomorában szemébe nevetnek az asztalnál és a bécsi álarczos bálon gúnyt üznek nevével.⁴¹ „Meleg háziruhám legmelegebb barátom,” írja.⁴² Látva Collin sírját, kifakad: paszkillust tudna írni róla: „A vándor múzsa Collin sírján, vagy más szóval Bacsányi nejé férje tanítványának sírján.” Ugy látszik, Collin a költőpár jobb napjaiban nemcsak jó viszonyban élt velük, de szellemi táplálékot is nyert Bacsányitól. „Ez a mód — írja Gabriella —

³⁷ A M. Tud. Akadémián levő példányhoz. A M. Nemzeti Múzeumban is megvan. B. I. 1315. sz.

³⁸ Eredetiben: Wenn der Vergangenheit verloschne Scenen
Die Phantasie mit frischen Farben zielt
Wenn aus des Gatten Arm ein unwillkürlich Sehnen
Nach meiner Heimat mich mir selbst einführt
Dann winkst Aspasia du mir, und tief gerührt
Meid' ich den Wahn; es fließen meine Tränen
Du zeigst mir der Gattin höh're Pflicht,
Nach einem Kampf, der oft das Herz mir bricht.

³⁹ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁴⁰ Gabriella Bacsányihoz 1812 december 12. Ugyanott.

⁴¹ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. Ugyanott.

⁴² Gabriella Bacsányihoz 1814 december 5. Ugyanott.

a mint ilyen emberek szerencsájukat megalapítják: hogy hálátlanul mel-
lőzik azokat, a kik őket emelni segítették“ . . . „Érzelmeim forrongásai
megbocsáthatók lesznek legalább a te szemedben.“⁴³ E hangulat bizony
nem volt költészetre alkalmas: „Vedd el a lámpa olaját és elalszik. Csak
rád és szerencsétlenségünkre gondolok és ez nem költői anyag; vagy
ha e tartalmas tárgyat föl akarnám dolgozni, bizonyos vagyok benne,
hogy megőrülnék. És minek túlfeszíteni szellemi erőmet? Mit használt
az eddig nekem?“⁴⁴

Azért pillantott a jó sors is Gabriellára; a fürdőn megerősödik,
a Klügel-család mindenkép ellátja,⁴⁵ oltalmába veszi őt, márcziusban
pedig Rupprecht, a költő és botanikus nyitja meg előtte otthonát.⁴⁶ „Még
a költészethez is volna indítékom, ha Pitius haragos istennel és a mú-
zsákkal össze nem kocczantam volna.“ Majd augusztusban így ír:
„Márczius óta a barátság ölében élek, nemes, jóságos emberbarátok
között és a Múzsák e menházát királyi trónnal fel nem cserélném . . .
Kevés idő óta neki fogtam költőileg tevékenykedni, itt különféle virágzó
tehetségek találkoznak, melyeket ő (Rupprecht) kertje számára növények-
kint akar fölnevelni.“⁴⁷ De máj szeptember 24-én tudatja férjével; „Rup-
prechték nemsokára a városba költöznek és ott nincs számomra helyük.“⁴⁸
Itt írta a charade-okat, melyeket maga se sokra becsül, jelentéktelen
képekről mondja egyszer: „Csak Charadeok.“⁴⁹ Azért ezeket is leendő
verskötetébe szánja. Ezidőből való még a „Vertrauen auf Gott.“⁵⁰ Vallá-
sos költeményt ír, mint még soha. E vers a gyermeki odaadás, a bizó,
meginaghatatlan hit egyszerű rebegése, szilárd vallomás, isten minden-
ható szerelme, könyörülő atyai e szíve mellett.

Oh szán ő minden szenvedőt,
Számlálja kinjaid,
Ő jobban szeret, mint te őt,
Tudja, hogyan segít.

Gyermeke vagy, ő jó atyád
Ő a jóság maga!
Gondol s tovább gondol reád
Mint mindenik apa.⁵¹

A világban mindent vesztett szív örök jogát érvényesíti,
Istenhez legközelebb állani. Az egész gyermekien egyszerű szabadba

⁴³ Gabriella Bacsányihoz 1515 februárius 3. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁴⁴ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. Ugyanott. ⁴⁵ Ugyanabban.

⁴⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 április 13. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

⁴⁷ Gabriella Bacsányihoz 1815 augusztus 1. Ugyanott. ⁴⁸ Ugyanott.

⁴⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 június 25. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁵⁰ Gabriella Bacsányihoz 1815 márczius 8. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁵¹ Eredetiben:

Er weiss, dass du im Elend bist.
Er sieht dem Jammer zu:
Er sieht, was gut und nützlich ist
Und liebt dich mehr als du.

Er will dir helfen, er ist gut;
Ist Vater, du sein Kind.
Ist besser und ist länger gut
Als alle Väter sind.

öntve, a legmagasabb pontot jelöli Gabriella költészetének nem éppen művészi értékeiben, de etikájában. Ennyire távol minden földitől, ilyen közel az örökkévalósághoz és ilyen teljes meggyőződéssel a jónak diadala felett nem kiált a mélységekből soha többé. Valószínűleg Gilbert francia költőnek zsoltárszerű verse után írta: „J'ai révéle mon coeur au Dieu de l'Innocence“ etc. E vers csatolva van Gabriella egy korábbi leveléhez,⁵² és egyes sorai, gondolatai teljesen egyeznek Gabriella versével: „Er sieht die Träne, die du weinst“ . . . És Gilbert: „Il a vu mes pleurs pénitents.“ Hasonlító fölfogása az istenről, mint az emberek jó atyjáról: „Er . . . ist Vater, du sein Kind,“ a francia költőéhez: „Les malheureux sont ses enfants.“

Ezidőben befejezi „Schillers Bild“-et és az Aglájába szánja,⁵³ valamint a Fűger festőhöz írott ódát, de mielőtt Rupprecht köribe került volna, mert ezután csupa charadokat írt.⁵⁴ Sőt a Schillers Bild⁵⁵ valószínűleg meg is jelent már. Ekkor készült azonban a jelentéktelen Begleitung.⁵⁶

Mint derült égből villám: úgy sujtott le rá új csapás. Bacsányi 1815 augusztus 15-én Belleville-ben elfogják, irományait lefoglalják. Rég elfelejtett pörét a kiáltvány ügyében újra fölveszik és újabb vád tetézi a régit, hogy Bacsányi a császárt Párisban nyilvánosan szidalmazta, és ellene izgatott volna. Dijonba, majd Mainzba hurcolják, vele embertelenül bánnak; feleségével leveleznie sem szabad.⁵⁷ Bacsányi 1815 október 21-én megérkezik a spielbergi börtönbe. A császár Brünmben bizottságot nevez ki, a mely a pört csak vezeti, de a melynek ítéletet mondani jogában nincsen. A vizsgálat ideje a legszörnyűbb a költőpár életében. Csak hosszas kérésre engedik meg, hogy levelezzenek. Gabriella elhalmozza férjét gyöngédsége ezer jelével. Ő maga újra jóltevőre lel. Ezuttal Kokorsova⁵⁸ grófnő veszi védőszárnya alá, kinek kislányával Gabriella olvasgat, kézimunkál.⁵⁹ A grófné jobb lakásról is gondoskodik,⁶⁰ mert Gabriella azelőtt nagy nyomort látott, még éhezett is. „És

⁵² Gabriella Bacsányihoz 1811 februárius 19. M. N. Múzeum. B. I 1315. sz.)

⁵³ Gabriella Bacsányihoz 1810 márczius. Ugyanott. Itt említi Gabriella először e versét. Ujra 1815 augusztus 1. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

⁵⁴ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 3. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁵⁵ Gabriella Bacsányihoz 1815 szeptember 20. Ebből a levélből sejthető. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141. sz.

⁵⁶ Horánszky id. m. 339. l.

⁵⁷ Szinnyeinél és Horánszknál hibásan Korokosova. L. Wurzbach (1864) 12. k. 304. l. Azonkívül Gabriella számos (1816 január 24. stb.) levelét M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz. stb.

⁵⁸ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 24. Ugyanott.

⁵⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26. Ugyanott.

⁶⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 június 6 és május 30. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

ha ez a láthatatlan mű (t. i. a gyomor) nem működik, a szegény fej szenved legjobban“ . . . „Isten jutalmazza meg a jó grófnét, ki vándor műzsámnak menházat nyújtott . . .“ „Azt hiszem, most tündérpalotában lakom.“⁶¹

Bacsányi sokat aggódik nejéért: „A te sorsod szerelmem! . . . széttépi szívemet.“⁶² Így ír neki, mindig arra kérve, hogy legalább szellemi munkával ne erőltesse magát. Gabriella válaszol: „És ha most írnék valamit, az utasítás volna, — a legkönnyebb módszerre, pehelyről szalmára jutni — és bár ez nem volna az Aglájába való közlemény, való azonban a „Possbühne“-re.“⁶³ E keserűségében íratna férjével inkább paródiát Ossziánból, de azért komoly gondolatai is vannak költészetét illetőleg. Retzer szeretné Gabriella verseit új kiadásban látni, Gabriella tudja, hogy ez az ő saját költségén már soha sem lehet. „Spanyol falú“ mindez.⁶⁴

Életrajzából tündérmesét szeretne írni. Mind több anyaga van hozzá, hisz tündérpalotában lakik, a grófné kisleánya testvéri szívvvel van hozzá.⁶⁵ Meg is éneklí a drága gyermekeket, ki kibékíti az emberek szívtelenségével.⁶⁶ Férje orvosáról is verset⁶⁷ írt, de főleg az életrajz gondolata foglalkoztatja folyton: „A gonosz tündér, ki jó mentőmmel mindig harcban állott . . ., nézheti akkor, csodálkozván, saját dicsőítését és mint a baziliszka, megpukkadhat önképe láttára . . .“⁶⁸ E terve, mint férjének adott tanácsa lelke egyensúlyának pillanatnyi, fájdalmas megbillentése. És ez a soha meg nem valósított terv Gabriellában a romantikára hajlás egyetlen kis vonása. Fouqué démoni asszonya, a „Coronna“ hőse inspirálhatta költőnőnknek e gondolatot; vagy általában az akkori költészetben nagyban szereplő varázslatos, gonosz, földfeletti erejű nők. A színpadon is sok mesét adtak elő, és Gabriella az „Ezeregy éj“ regéibe is elmerült.⁶⁹ Éppen Coronnával kapcsolatban írja: „Csupa ilyen könyvet olvasok . . . Schiller művei méreg volnának nekem, csupa tündérmesét, azért támadt a gondolatom, életrajzomból tündérmesét gyúrni.“⁷⁰ E terv az Oberon-nal is hasonlóságot mutat.

⁶¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 20. M. N. Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

⁶² Gabriella Bacsányihoz 1816 május 20. M. Tud. Akadémia L. 4°—140. sz.

⁶³ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 14, május 20 és május 30. Első a M. Nemzeti Múzeum kéziratárában B. J. 1315. sz., második, harmadik a M. Tud. Akadémia kéziratárában. L. 4°—140. sz.

⁶⁴ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26 és 30. Ugyanott.

⁶⁵ Gabriella Bacsányihoz 1815 december 24. Ugyanott.

⁶⁶ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 20. Ugyanott.

⁶⁷ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 30. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140. sz.

⁶⁸ Gabriella Bacsányihoz 1818 febr. 3. M. N. Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

⁶⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 24. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140.

⁷⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 17. Ugyanott.

Az 1815 óta virágzó Aglaja-ba szánja a „Hymne a l'Esperance“-ot a „Nachtigall“-t, melyet Gleim hasonló verse után akar írni. De csak „Schillers Bild“ és az óda „An Fügér“ jelennek meg 1816-ban. (Aglaja 84 és 88. l.) Utóbbi Gabriellának utolsó klasszikus mértékében írott verse. Mint a „Schillers Bild“-ben, úgy itt is talált Bacsányi egy hibás sort.⁷¹ Ugyanekkor folytatja az „Amor und Hymen“-t, legalább is említi, hogy folytatni szeretné,⁷² egy „Lorenzo“ című balladát is akar írni.⁷³ „Feengedicht“-je,⁷⁴ mely megvan az Akadémiában, az ismeretlen „Rückerinnerungen,“ és a „Bundesfest“⁷⁵ készül még etájt, utóbbi mint „Bundesfeier“ az akadémiai gyűjteménynek mintegy nyitánya. Gabriella már ekkor „Életem utolsó órájának“ nevezi e költeményt.

Ebben drága férje mellett tesz vallást, ki most élete legsúlyosabb napjait éli. A pör befejeződik. Jogilag kifogástalanul vezetve, Bacsányi levelezése, vallomásai alapján romlatlan, nemeslelkű embernek nyilvánították. Ő a kiáltványt csupán átnézte, annak újjáírásához, mint bebizonyosodott, ideje sem volt. Az egyetlen éjjelre, midőn ő a francziáknak segédkezett, a Hofcommissariat-tól volt kirendelve a francziákhoz szolgálattételre. Ő ez engedély alapján nézte át a fordítást, de lefoglalt irományai között ez engedélyt állítólag föl nem találták. A másik vád bizonyítékok híján elesett és így Bacsányi a legjobbat remélhette,⁷⁶ de Sedlnitzky rendőrminiszter életfogytig Linzbe száműzi. Gabriellának évi 4—500 forint följánlása mellett értésére adják, hogy Bécsben maradhat. Ám ő fölveszi férje keresztjét. Mit is keresne Bécsben? Utolsó időkben elrejtőzött ismerősei elől,⁷⁷ fájt neki régi szépségéből, jólétből koldusan — kifosztva jelenni meg előttünk. Testi hervadása igen kegyetlenül érintette, gyakran írja férjének: megváltoztam, hajam megöszült!⁷⁸ Mikor a császár az utcán merően nézi meg, Gabriella mindjárt arra gondol: bizonyára külseje miatt! Régi ruháiból tisztességes öltönyöket varrogat magának, nem felejtí soha, hogy ő egykor a bécsi bálók ünnepelt divatkirálynője volt. „Mivel mindent magam készítek magamnak, így mindig eléggé jól öltözöttnék látszom, mert az ismert példabeszédhez igazodom: csak a gallért, nem a gyomrot nézik.“⁷⁸ Így akar fönnmaradni, lelkében, viselkedésében nem süllyed soha.

Később férje becsületéért elégtételt kér a császártól, de Sedlnitzky,

⁷¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárus 16. M. Tud. Akadémia, L. 4°—140. sz.

⁷² Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 7. Ugyanott.

⁷³ Említve 1816 május 12. Ugyanott.

⁷⁴ 1816 június 6. Ugyanott. ⁷⁵ Horánszky id. m. 424—438. l.

⁷⁶ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

⁷⁷ 1810 januárus 1. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

⁷⁸ Gabriella Bacsányihoz 1816 július 25. M. Tud. Akadémia, L. 4°—140. sz.

ki 1816-ban még segélyt ad Gabriellának, „Die deutsche Muse“⁷⁹ című verse kinyomatására, most tolakodó koldúsoknak nevezi a Bacsányi-párt, és utjokat a császári háztól örökre elzárja. A mi kegyben még részesülnek, azt Gabriella Wrba grófnak tulajdonítja.⁸⁰

Bacsányiék életének utolsó fölvonásához értünk. Bacsányi újból elnyeri a francia kegydíjat, Gabriella atyja után 500 forint segélyt élvez;⁸¹ így vonulnak el a világtól teljesen. Az 1817-ik év első felét Badenben töltik, majd megtérnek Linczbbe. A világ nem érdekli őket többé. Az sem segít rajtuk, hogy Bacsányi visszakapott irományaiban a kirendelő iratot fölleli, sem az, hogy minden jel szerint a kiáltvány fordítása egy Kermelics nevű magyarra hárul.⁸²

Új környezetük szereti és tiszteli a költőpárt, Gabriellában az udvari komorna öröme csillan fel, midőn a Lamberg uralkodó hercegi pár kegyébe fogadja őket. Ismerkedésüket Gabriella megénekli:⁸³ a hercegi kertből őzbak fut a költőnő csöndes kertecskéjébe. Az utána-siető vadásztársaság a lelőtt őzzel Gabriellát megajándékozva, elsiet. A hercegné bájos leánykája bevallja Gabriellának, hogy az egész csak ürügy volt, mert a költőnőt körükbe óhajtják vonni és csak így ismerkedhettek meg e csöndes ház magános lakóival. A hercegnét gyönyörűen jellemzi a költemény néhány sora:

„Mert törvénye egy van csupán,
Becsületre, erényre hallgat,
Nem előítélet után,
De érdem szerint oszt jutalmat.“⁸⁴

Gabriella régen elszokott mindentől, „ami a szellemet kibékíti, ami a szívet elbűvöli.“ Azért mégis elfogadja a pártfogó kezét és ettől kezdve a császári ház helyét szívében a Lamberg ház foglalja el. Ünnepeiket a hercegné nyájas fölhívására⁸⁵ költeményeivel teszi tartalmassá.

E nemesszívű asszony és egy ifjú ember ragaszkodása tesz édessé a költőpár utolsó éveit. A képfaragó Hafner ez ifjú, ki Kininger ajánlatával jó Bacsányiékhoz s lel otthonra náluk, fiúi érzelmekkel viszonzva

⁷⁹ Különnyomatban az Akadémiában.

⁸⁰ Szinnyei id. m. 124. l.

⁸¹ Horánszky id. m. 471–74. l.

⁸² Ugyanott 441. l.

⁸³ Akadémiai kéziratos gyűjtemény. „Der Rehbock.“ IV. könyv R. U. J. M. 40–82. sz.

⁸⁴ Eredetiben: Sie regelt sich nach den Gesetzen
Der Menschlichkeit und Ehr' und Pflicht
Weiss jeden nach Verdienst zu schätzen
Und huldigt Vorurteilen nicht.

⁸⁵ Lamberg hercegné levelei Gabriellához 1823 október 16, június 19. Lamberg herceg Bacsányihoz 1823 januárius 6. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40–141. sz.

Gabriella angyali jóságát, kiről még 1877-ben is meghatva beszél Thaly-nak. E nyugalom meghozza gyümölcsét: költőnők lelke, szelleme, lecsillapul és új munkára kész.

A linzi békés években Gabriella neki fog, hogy élete munkáját egyetlen nagy műben takarítsa be. Kivált férje szeretné felesége költeményeit az utókornak oly alakban átadni, a mint ő azt a legtökéletesebbnek tartja. Gabriella fölsóhajt: „Későbbi hirem üres szó nekem!” De azért nem tesz le soha a gondolatról, hogy egy újabb, teljes gyűjteménnyel a világ elé lép. Retzer óhajára, kinek szintén ez a vágya, Bacsányi így felel: „Különben nem volna barátunk, hazafi, osztrák és európai ember.”⁸⁶ Másutt így ír: „Még hátralévő vágyaimnak igen igen csekély számában . . . , első lenne: költeményeidnek új, teljes kiadását megérni . . .”⁸⁷ Gabriella válaszol: „De most nem lehet erre gondolni. Akkor is az előfizetés útját kellene választanom, a mire te talán nem volnál hajlandó . . .”⁸⁸

Így remélnek, csüggedeznek, míg a linzi otthon békéje Gabriellának ujra kezébe adja a tollat. Bár: „egy dal se sikerül most néki,”⁸⁹ panaszol Múzsájáról, mégis sikerül elrendeznie és ujjal gyarapítania a gyűjteményt. A Lamberg ház hozza összekötetésbe költőnőnket Jflastelli bécsi kiadóval, ki „Huldigung für Frauen“ czlmű zsebkönyve számára Gabriellától költeményeket kér, ugyancsak fölkeri őt, hogy költeményei kiadásának költőietlen részét bízza reá, és küldje el czlmére a rendezett kéziratokat.⁹⁰ Bizonyára e fölszólítás sarkalja Gabriellát versei összeállítására. E kéziratoss gyűjteménybe mindazt bele tette, amit élete valódi értékes gyümölcsének tartott. Halála korábban jött, mintsem kiadhatta volna és Bacsányi örökösei, bár a költő halálakor meghagyta azt, a hagyatékból nem tudták fedezni a kiadás költségeit. Most a Kantz Zsigmond által rendezett Bacsányi-iratok között hever, két kéziratoss példányban a M. Tud. Akadémiában, mint a Bacsányi pár utolsó füstbement álma.⁹¹ Az első gyűjtemény impurum és bizonyára Bacsányi kezén ment át, a tisztázata egészen sajtó alá van rendezve.

A „Bundesfeier“ mintegy megnyíltja az egészet, „Utolsó dalom“ mondja most Gabriella róla. Az öt könyvre osztott mű első része Gabriellának azon verseiből telik ki, melyeket ő az 1800-ban megjelent

⁸⁶ Gabriella Bacsányihoz 1814 decz. 5. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁸⁷ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. Ugyanott.

⁸⁸ Bacsányi Gabriellához 1814 december 24. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

⁸⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 30. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁹⁰ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye az Akadémiában. IV. könyv: Begleitung R. U. I. M. 40—82. sz.

⁹¹ Jflastelli levele Gabriellához 1823 augusztus 2. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

gyűjteményből az 1805-beli kiadásba fölvételre érdemesített. De hozzávesz még hármat az akkor elhagyottakból. A sorrend alig változik. A második könyv a *Költemények* többi verse, hozzávéve „Schillers Bild,” „An einen Freund,” „Die Weihe.”⁹² Ezek még a linzi évek előtt keletkeztek. A *Költemények* rendje szintén meg van tartva. Harmadik rész: „Hymen und Amor.” A negyediket újabb költeményeinek, az ötödiket a Charade-oknak szenteli.⁹³

Ez az utolsó gyűjtemény, (mintegy 299 lapon) művészien elrendezett anyaga. Egy pillantás az egész életre, a hajótörött mosolya; ki mindent süllyedni látott, ám egyetlen kincsét megmenté, mely drágább mindennél, ami elsüllyedt: ez a „Bundesfeier.” Gabriella mennyben élt a száműzetésben. Neki az ösvény rózsával volt borítva, szerelmük több volt, mint emberi. Mily egyedül állt kedvese nélkül! Mint nem értette őt senki addig! A töviseken is a halhatatlanság felé mentek mind a ketten. Sorsában semmi áldozatot nem lát, de adósnak érzi magát:

Oh, mivel jutalmazzam e gyöngéd
Szent barátság sok sok drága gondját?
A dicsőség minden drága gyöngyét
Hű szerelmedben fejemre fonnád! ⁹⁴

Vele akar élni, mint nemtőjével és az ő szívéen aludni el örökre. E költeményt akarta férje kinyomatni, éppen akkor, mikor Gabriellát a halál elragadta. A vers azután jelent meg, ez vitte hírrül halálát Hammer bárónak és innen Pichler Karolinának.⁹⁵

Régi versein nem igen javlt, hiszen azok már sok csiszoláson mentek át, mire két első könyvül ide kerültek.

A harmadik rész címe: „Hymen und Amor.” A költemény töredék. Pusztán címéből ítélve azt hinnők, hogy az 1807-ben megjelent „Amor und Hymen”-nek folytatása. Emellett bizonyítna Gabriella eme kijelentése: „Amor és Hymen”-em második részének „Hymen és Amor” címet adok.⁹⁶ E címlést egy röpirat után venné, mely két részben jelent meg: „Sachsen und Preussen” és „Preussen und Sachsen.” Ezután azt gondolhatnók, hogy a „Hymen und Amor” önálló második rész az „Amor und Hymen” mellett. De több adatunk van reá, hogy Gabriella, a mint fölvetette a második rész megírásának eszméjét, ettől kezdve

⁹² Mindkét példány R. U. J. M. 40—82. sz. a.

⁹³ S. G. 217; 48 és 84. l.

⁹⁴ Eredetiben: Aber wie? Wie kann ich dir sie lohnen?

Deiner Freundschaft rege Tätigkeit?
Diese Liebe, dieses zarte Schonen,
Diese Sorge, meinem Ruhm geweiht.

⁹⁵ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter. 26. l.

⁹⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 jan. 14. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

az egész művet „Hymen und Amor“-nak kereszteli át;⁹⁷ s így a Hymen és Ámorba az Ámor és Hymennek is bele kell esnie.

Még pedig a 9 énekből álló töredék öt első éneke alkotta az 1807-ben megjelent „Amor und Hymen“-t.⁹⁸ Ezt egyébként legjobban maga a szerkezet bizonyítja. Az első énekben a költő egy krónikát említ, melyből meséjét meríti. Az ötödik ének végén azt mondja, hogy megszakadt a krónika, hagyjuk máskorra a többit. Teljesen egybevág ezzel a „Neue Annalen“ ezévi, 1807-beli bírálata: „Apróság, a mely bizony nagyobb is lehet, a fonal nincs még végére fonva.“⁹⁹ Az első öt ének kerekded mesét ad, míg a többi csak egyes „jelenetek“-ből áll, amint Gabriella a folytatást ígérte.¹⁰⁰ Csak alig összefüggve, a költő későbbi kapkodó műzsájának bélyegét viseli; míg az első részt csak boldog évei ihlethették.¹⁰¹

A kis mű magva még jóval korábbra nyúlik vissza. Ugyanaz a hangulat sugalmazza, mely Gabriella költészetében azóta sugárzik, mióta Bacsányival megismerkedett. Leányos álmok helyett érettebb, asszonyos vonások duzzadnak ki költészetében, már ismeretségük második hónapjában „Das hohe Lied“ című verséből közöl néhány szakaszt.¹⁰² És itt látjuk a későbbi Amor und Hymen alapvonalait derengeni: a szerelem könnyű rózsalánccsal fon össze, a házasság azonban szolgamód kötöz meg. Itt még lány és a szerelemnek ad előnyt, mely csak a szívek oltáránál esket, az Amor-ban már a házasság szentebb, a mi az asszony álláspontja. E felfogásbeli ellentét mellett is ugyanazok az alapvonalak, csak mintegy helyet cseréltet a két szereplővel, Ámort, ki lánykorában jobb felől állott, most balfelé küldi.

Ugyancsak 1800-ban említi a „Hymen“ című versét, ez talán ugyanaz, mint a fenti, közölni nem közli.¹⁰³ „Der Liebe Seeligkeiten“ ezt

⁹⁷ Bacsányi így ír róla: „Mi van Hymen és Ámorod második részével?“ (1814 december 24. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141. sz.) Bacsányiné hasonlóan felel: „Óhajod nyilvánítottad, hogy magányomban Hymen és Ámorom második részét fejezzem be.“ (181 február 3. M. N. Múzeum kéziratára. B. J. B. 12. sz.) Sőt Pichler Karollna csak az első részt bírhatta, midőn Gabriellának megköszönve: „Hymen und Amor“ cím alatt emlegeti a kapott példányt. Hol így, hol úgy emlegették tehát a kis allegoriát Világos, hogy ezek szerint az ujonnan készülő rész az elsővel szorosan kapcsolódott és így az akadémiai „Hymen und Amor“ az 1807-ben megjelent első részt is magában foglalja.

⁹⁸ Talán a Hymen és Ámor befejezetlensége is késleltette a költőnőt a kötet kiadásában. ⁹⁹ Neue Annalen (Bécs, 1807.) I. k. 276. l.

¹⁰⁰ Gabriella Bacsányihoz 1815 január 14. M. N. Múzeum kéziratára. B. J. 131 sz.

¹⁰¹ Gabriella Bacsányihoz 1799 december 9. Ugyanott.

¹⁰² Minthogy „Amor und Hymen“ egy évi keresés után sem került elő, így valószínűleg az akadémiai kézirat tartotta fenn egyedül.

¹⁰³ Gabriella Bacsányihoz 1800 szeptember 3. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

tükrözi „das Hohe Lied“, mint az „Amor und Hymen.“ A második rész mindjárt az első megjelenése után forgott költőnőnk fejében. 1810-ben így ír férjének: „Kinevettél, hogy a második részben az ünnepélyt az Apolló-teremben akartam előadatni . . . Egyáltalán úgy látom: Hymenem új alakot nyer és készleteim rendre mind beleolvasztódnak.“¹⁰⁴ Ez ünnepély a „Hymen und Amor“ kilenczedik éneke. Gabriella tehát 1810-en túl egy lépést sem haladt benne, a töredékben maradt ünnepély már ekkor készült. És erre vallanak Bacsányi szavai is: „Be kell végezned. Örök kár volna a már kész szép énekekért, melyek csak az utolsó könnyű kézre látszanak várni még . . .“¹⁰⁵ E már készenlevő énekek csak a 6—9 lehettek, mert az előzők csiszolására nem szorultak, hisz már megjelentek. A „Hymen und Amor“ 1810-ben megszakadt. A meglevő énekekből csak az első öt adhat ma is gyönyörűséget: Ámor a pajkos, pillangótkergető, Hymen a kinek bogarai vannak; egy ifjú rózsán, mely mirtusszal elfonódva tüskétlen pompáz, összevesznek. Gyönyörű nemtőlány tiltakozik ellene, hogy széttépjké, mit az istenek kapcsoltak össze. Ámor a rózsza után kap, mire az égi lány a mirtusz Hymennek adja. Azóta a szerelemnek rózsáliget virul, ám árnya nincs, a házasság mirtuszerdejében nyugalom, béke honol. A költőnő elkíséri ifjú barátnőjét, ki jegyesével együtt Ámor kedves párja volt; a szerelem hajóján a házasság ölébe.

A tiszta szerkezet, a fordultatos gondolatok, pajkos élczek könnyed formában, csengő rímekben peregnek le, mint gyöngyszemek, még a befejezés — Gabriellánál szokatlan — dévajsága is finom; az egész bájos, gyönyörködtető apróság. Mitológikus allegóriájával, rózsáival, mirtuszai-val, mintha félszázaddal előbb született volna, nyoma sincs benne a költőnő klasszikus tanulmányainak.

A többi négy ének csak arról tanúskodik, hogy a folytatás sehova se vezetett volna. Sem hangulata, sem élményei nem adhattak Gabriellának táplálékot hozzá. Meg aztán csak önmagát ismételhette a költő, hiszen talán érezte is Gabriella, hogy befejeznie nem lehet, mert az igazi befejezés már meg volt, mikor az ifjú pár átevezett Hymen erdejébe.

Az ötödik, hatodik könyvben Gabriella új versei vannak. De nem az öregség mélabús őszikéi, Gabriella újra gyermek lesz költészetében. Játsszogat szinte, talányokat ír, aprólékosan fúr-farag egyetlen szón, tagolja őket, egy-egy szótag a gondolatok egész világát ébreszti föl benne. Ezek a charade-ok. Az ódai hangot gyakran elejti: apró, a Wiener Musenalmanachban megjelentekhez hasonló verseket ír, ugyanoly naiv ártatlansággal, akár serdülő korában. Már az 1805-ben elhagyott

¹⁰⁴ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 29. Ugyanott.

¹⁰⁵ Bacsányi Gabriellához 1814 december 14. M. Tud. Akadémia. L. 40—141, sz.

most újra fölvelt három kis költemény is éppen ilyen enyelgő, vagy csipkelődő. Mint a gyermek: csak játszik a víz csillogó tükrén, de nem mer mélyre nyulni. Félt talán a multtól? Hafner szerint ők a multat sohasse említették, soha egy szóval nem panaszkodtak. Költeményeiben se említi Gabriella veszteségeit. Megbánást, haragot nem ismer, a fájdalom is csak pillanatnyi elborulás nála. Jellemző az annyi szenvedés után is el nem tiprott életerőre e pár sora:

„Mi régen multba szállt, nem gondolok ma arra,
Szivem jelennek él. S hogy mit hoz a jövő?
Ki a viharban tartott, nem fog elhagyni karja . .“ ¹⁰⁶

A száműzött tristiáit várnök tőle, de Gabriella sokkal nagyobb lélek volt, mint költő. Nagyobb költő kéjelegne fájdalomában, Lenauként ki mindent kész volt elszenvetni; csak hogy vers jöjjön ki belőle. Bacsányiné minden kínt megharczolt, ha néha költészetébe került is. Talán nagyon is fájt a mult, a lelkébe zárt sírok mélyét föl nem veri soha, fölibe elülteti virágait, derüs költeményeit, hogy ne is lássák a hantokat. Ifjúkorában sem lázadozott, most se halljuk lelke viharainak panaszos visszhangját. Legnagyobb fájdalmai nem nyernek soha költői formát. Ezért látjuk költészetét a valóhoz képest kissé fakó, színvesztett másolatnak, mint a hogy kék vagy zöld tükörben elvész a belétekintő arc színe, és csak a sápadt vonásokban ismerünk magunkra.

Gabriella költészete olykor hiányos, mint a kivakult tükör foltjaiban a kép. Ő az igazi költőknek csak egyik kiváltságát: a nagyobb, finomabb érzelmi és gondolatvilágot bírta, a másikat, a művészi alkotóképességet kevésbé. Hiányzott belőle a valóban nagyokat jellemző csodás harmonia, kiket egyszerre fölragad, sodor az ihlet, az érzelmek áradata, amely fölött ők műérzetükkel mégis úrként lebegnek, nem leigázva, de tökéletes útra terelve a lelkükből fakadó őselemet. Gabriella maga mondta egyszer, hogy megörülne, ha lelki viharát versbe róná. A nagy érzésekre nem volt művészete, művészete számára csak kisebb, enyhébb érzései voltak. Lelki világához képest költészete szegény. Egyébként őnála sokkal nagyobbak is vallották, hogy az érzelem bizonyos magas fokát szóba önteni nehezebb, mint érzés nélkül szépen verselni.¹⁰⁷ Azután ő nem is tudott soha szemrehányást, panaszt tenni

¹⁰⁶ Eredetiben: Was sonst vorüber ist, dran mag ich jetzt nicht denken;
Die Gegenwart allein beschäftigt meinen Geist.
Wer mich im Sturm erhielt, wird meine Zukunft lenken.

¹⁰⁷ Például Vörösmarty: Nem érez, a ki érez szavakkal mondhatót. Érdekes erre nézve Eminescu Mihálynak egy költeménye. (Criticilor mei.) Könnyű, mondja, verset írni, ha nincsen mondanivalónk. De ha mintegy égszakadás rohannak meg érzelmeink, nincs szó, melylyel azokat kifejezni bírnök.

mások ellen. Ha sebet kapott valahol, akkor csak hallgatása árulja el megbántatását. A kiket szeret, azokhoz lelke minden kincsével fordul, a kik méltatlanul bánnak vele, azok ránézve mintha nem is léteznének.

Búcsu a szerelemtől és barátságtól.

nek, szárnyat már nem tudna bontani, csak elmulat, szórakozik. Sejtelve sincs, hogy az ő költészete rég elvesztette értékét, és szinte jó volt, hogy a kötet sajtó alá nem került. A részvétlenség talán az utolsó és legnagyobb csapás lett volna lelkének, mert egész élete munkáját látta volna összeroppanni. Gabriella olyanná lett, mint a vak madár, melyet megénekel; nem látja a világot, nem tud új hangot, új dalt tanulni, de halhatatlanságában reménykedik.

Ide vehette volna a Sessi Mariannához írott költeményt, a „Vertrauen auf Gott“-ot, ám azért így is hű tükör a gyűjtemény, mert Gabri-

A császári háztól lantja elfordult. Utolsó dala „die Deutsche Muse“¹⁰⁸ volt, melyet ide is fölvelt. Most a Lamberg családot zengi, megéneklí ismerkedésüket, a herczegkisasszony esküvőjét, a kis „Kinderscene“ is a Lamberg gyermekek számára készülhetett. Más ismerőseiről, mint Hammer báróról, Kokorsova grófnéről sem feledkezik meg, egész a hajdani alkalmi hangokat halljuk, még versmértékeit is a régieketszedi elő.

Az egész gyűjtemény egy élet betakarított gyümölcse: az ifjúság lüktetőbb, ábrándosabb hangulatai után az asszonyi boldogság szemlélődőbb, reálisabb vallomásai, majd a „Hymen und Amor,“ a házasság poétikus megdicsőítése, aztán az öregség apró örömei, a játékra hajló elme pepecselő magamulattatása. Vágysai nincse-

ellának minden vonását visszatükrözi. Akár az egész gyűjteményt a maga fokozatosan átalakuló szellemével, akár előbbi gyűjteményeit, akár csak szerelmi líráját vagy bármily tárgyú versei legtöbbjét tekintjük, a mindenirányú érzelme, hajlandósága, minden öröme, keserősége és csalódása mögött Gabriella költészetében állandó vonást nyerünk: a veszteség, a fájdalom által való megneimesbülést, egész költészetének alapeszméjét. Éppen ezért a Gabriella költészete a legnemesebb optimizmusé. „Tövis közül rózsát szakítani.“¹⁰⁹ Minden megalázás után — bár darabig sárba verve hajlunk meg a csüggedés ólmos esője alatt, mint a pálma: suly alatt nőni, soha magunkat semmi emberi keserűség által porbadönteni nem hagyni: „Tisztán őrizni meg önértékünket.“¹¹⁰ A legkietlenebb sivárságban oázist, a legvakabb éjszakában a fénynek bár szentjánosbogárnyi pontocskáját keresni: szerelmünk vesztén a barátságban, barátságért a művészetben, dicsőségért az erényben, önmagunkban lelteni vigasztalást, s ha lelkünkben sincs semmi már, mindenkinek végokához, istenhez menekülni, szépség, ifjúság, földi javak, szereteteink vesztén az ő dicséretére nyitni meg ajkunk: Ő minden és mindent tehet!

Gabriella maga mondja: „Én, mint Schiller költője, a földön rövidet húztam.“¹¹² De

Az istenség adott a költőnek hatalmat

Az életen eszmékkel ülni szent diadalmat.¹¹³

Ez Bacsányiné, Baumberg Gabriella élete, költészete. Jutalma: „Képed, egész drága lényed az én örök, halhatatlan szerelmem által rajzolt, változatlan mása mindig és mindenütt él, és lelkem előtt lebeg.“¹¹⁴ Életük első súlyos éveiben mondja ezt Bacsányi, és érzelmeiben meg nem változott soha. Szerelmével, szellemével asszonya mellett marad, és az mellette. Pichler Karolina, ki Gabriellát élete végeig szívében hordta, ki két művében is helyet szentel közös emlékeiknek, ki halálakor is egyedül figyelmezteti a bécsieket rája; ki hön szeretné emlékét megmenteni, — ő a női szív finom sejtésével írja róla: „Hogy férjének birásában boldognak érzé magát... ez az egyetlen fénypont, a min barátainak meleg részvéte megnyugodhat.“¹¹⁵

¹⁰⁹ Valamennyi a rendezett gyűjtemény IV. könyvében.

¹¹⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 20. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹¹¹ Akadémiai kézíratos gyűjtemény. (Rendezett.) II. könyv: Schillers Bild. R. U. J. M. 4-r.—82. sz.

¹¹² Gabriella Bacsányihoz 1816 február 8. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹¹³ Eredetiben: Dem Dichter hat's ein Gott in seine Macht gegeben
Sein hohes Ideal zu pflanzen in das Leben.

¹¹⁴ Bacsányi Gabriellához 1810 március 1. M. N. Múzeum. B. I. 1315.

¹¹⁵ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

Kínos betegség, csúz ragadta el Gabriellát. 1839 július 24-én éjjel 11 órakor szakadt meg élete és férje ezt vésette sírkövére :

Fern von allen, die uns lieben
Die Blut und Freundschaft uns verband,
Hier, wo mir nichts als du geblieben,
Hier ist mein letztes Vaterland.

Mindentől elszakadva, távol
Mi drága volt szived- s szívemnek,
Hol te maradtál egy világból :
Végső hazámban itt pihenjek.

Bacsányi csak pár évvel élte túl feleségét. Gabriella otthona, butorai eladásra kerültek ; Hafner semmit sem tudott belőlük megmenteni. Csak a kéziratok jutottak neki és ő ezeket a M. Tud. Akadémiának ajánlotta föl. Gabriella hagyatéka méltóbb helyen nem lehetne. Mert csak a mi kevésbbé értékes volt benne : költészete volt Ausztriáé. Élete a magyar költőé volt, példája a miénk : magyar lányoké, asszonyoké.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

Baumberg Gabriella élete, költészete fővonalakban. — „Szép hagyatéka.“ — Magyar írók róla.

I.

IFJÚSÁGA.

(1766—1800.)

A régi Bécs. — Gabriella születése, családjá. — Nevelése. — Kilép a világba. — Udvarlói. — Első szerelme. — Titkos költészete. — Felfedezik. — Bevezetik a Greiner-házba. — Üldözött szerelme. — Elszakad kedvesétől. — A Greiner-házban. — Viszonya Pichler Karolinához és a ház költő-barátaihoz. — Irigyei. — Bejut a császári házba. — Családi csapások. — Az első önálló gyűjtemény keletkezése. — Költészete: Irodalmi viszonyok. Munkássága. — A Wiener Musenalmanachba írt versek és az Összes Költemények tartalmi elemzése: Felfogása a költészetről. — Szubjektivitása, őszintesége. — Szerelem: minő szerelemre képesítik őt külső és belső körülményei. — Boldog szerelme. — Szenvedőlegessége. — Boldogtalan szerelme. — Fakó hajtasok. — Erős valószínűsége. — Költőietlen vonások. — Mi maradt meg énekeletlenül? — Barátság: Miért lett Gabriella a barátság költője? — Új csalódások. — Baráti költeményeinek alaphangulata. Világfájdalma. — Az ajándékokhoz csatolt költemények. — Családi érzés: Viszonya övéihez. —

Az atya mint nevelő és eszménykép. — Politikai költemények: Ausztria sajátos politikai költészete. Hősei. — Gabriella nőies hazafisága. — Természeti képek: Ausztria kezdetleges művészete. — Gabriella meglátásai. — Mint dolgozza fel azokat? — Fölépítés, földiszítés. — Elegiák. — A vidám költemények. — Ellentét. Nyelve. — Forma. — Leon hatása Gabriellára, tárgyban és kifejezésekben. — A Wiener Musenalmanach és az Összes Költemények viszonya: Műgondja. — Latinizáló törekvése. — Értelmi változtatások, rövidítés, szépítés, stb. — „Csiszolás.“ — Az Összes Költemények fogadtatása.

II.

BOLDOG ÉVEK.

(1800—1809.)

Gabriella ismerkedése Bacsányival. — Volt-e Bacsányinak vetélytársa? — Gabriella elveszti övét. — Elvonul a világtól. — Utolsó érintkezése Pichler Karolinával. — Min alapult a Bacsányipár boldogsága? — Új szellem hatása alatt. — Meyern F. W. és a Költemények. — Az Összes Költemények és a Költemények viszonya. — Kihagyások. — A Wiener Musenalmanachbeli alakok visszaállítása. — Bacsányi a régi versekben. — Kifejezés és formabeli javítások. — Az új versek: Boldog szerelem. — Schiller és Goethe hatása. — Természeti képek. — Forma. — Ámor és Hymen.

HÁNYÓDÁSOK. — LINZBEN.

(1809—1839.)

A romantika. — Gabriella letörésének okai. — A francziák Bécsben. Bacsányi Párisba megy. — Kiábrándulások. — A Mária Lujza esküvőjére írt óda. — Tervek, töredékek. — Gabriella elhagyja Bécset. A viszontlátás. — A párisi évek és a Sessi Mariánnához írt strófák. — Gabriella hazatér. Nyomorúságok. „Vertrauen auf Gott.“ — Bacsányit elfogják. — Kokorsova grófné. — Újabb költői tervek és alkotások. —

Bacsányi pöre. Az ítélet. — Linzben. A Lamberg-család. — Új munkakedv. — Az akadémiai kézíratos gyűjtemény: a kiadás tervei. — A gyűjtemény anyaga. — A „Bundesfeier.“ — A régi versek. — Hymen és Ámor. — A költemény keletkezése. Tartalma. A töredékben maradt második rész. — Az új versek. — Gabriella élete és költészete egybevetve. Költészetének alap gondolata. — Jutalma. — Halála.

RÖVIDÍTÉSEK:

W. M. = Wiener Musenalmanach. —
S. G. = Sämmtliche Gedichte. — G. =
Gedichte

KÉPEK JEGYZÉKE ÉS MAGYARÁZATA.

Értekezésiünk fejléczeit (az 5, 8, 57. és 79. lapon) és első záróképét (a 4. lapon) az 1770—1774 közt — tehát Bacsányiné ifjúkorában — Lipcsében megjelent „Lettres à une princesse d'Allemagne sur divers sujets de physique et de philosophie“ című három kötetes munkából reprodukáltuk.

Bacsányiné Baumberg Gabriella leánykori képe (a 2 lapon) másolata a kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumban őrzött eredeti olajfestménynek, mely oda néhai Bubits Zsigmond püspök hagyatékából került. Nagysága 67 × 53 cm. Bal sarkában, alant: Füger pinx. 1807.

Az I. fejezet záródísz (az 56. lapon) Baumberg Gabriella Bécsben, 1800-ban megjelent „Sämmtliche Gedichte“ cz. műve címlapját díszítő rézmetszetéről való. Aláírása: Ich führe dich in jenen Hein, komm mit!

Bacsányiné aláírása a württembergi herceghez írt leveléről.

Bacsányiné Baumberg Gabriella asszonykori képe (a 61. lapon) szintén a kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumban őrzött eredetijéről készült, a mely az előbbinek nagyságban is megfelelő párja. A vászon hátulsó felén ez a felírása van: Klein v. Muntii pinxit 1791. Ez a Muntius minden valószínűség szerint Kininger. A képet utólag, 1902-ben restaurálták.

Baumberg Gabriella „Gedichte“-inek címlapja (a 67. lapon) Bécsben, 1805-ben megjelent kötete rézmetszetű címlapjáról.

Záródísz (a 78. lapon), mely Bacsányinét egy szomorúfűz alatt tünteti fel, a mint lantját ráakasztja; a „Sämmtliche Gedichte“ rézmetszetéről.

Búcsu a szerelemtől és barátságtól (a 96. lapon) Bacsányinét ábrázoló allegorikus kép, a „Sämmtliche Gedichte“ rézmetszetéről.

Bacsányiné és neje sirja a linzi temetőben (a 98. lapon) a *Vasárnapi Ujság* 1872. évf. 305. lapján megjelent fametszetű képeről kicsinyítve.

Sajtóhibák. A 40. lap 27. sorában Elűzte helyett *Elűze*; az 50. l. 28. sorában Schichsals h. *Schicksal* és az 53. l. 30. sorában Furcht h. *Frucht* olvasandó.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szerző és kiadó: Széchenyi Könyvtár
és Könyvtárkezelő Részleg